

ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ СЕМЕНА КУЗНЕЦЯ

SIMON KUZNETS KHARKIV NATIONAL UNIVERSITY
OF ECONOMICS

**ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ
СТАНОВЛЕННЯ СУЧАСНОГО ФАХІВЦЯ**

Збірник наукових статей
Матеріали III міжнародної науково-практичної конференції
(Україна, Харків, 7 – 8 червня, 2017 р.)

**PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL PROBLEMS
OF MODERN SPECIALIST FORMATION**

Collected articles
Materials of III international scientific and practical conference
(7 – 8 June, 2017, Kharkiv, Ukraine)

Харків
”ХОГОКЗ”
2017

Рекомендовано Вченою радою
Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця
(протокол № 8 від 22.05.2017 р.)

Редакційна колегія:

Колбіна Т. В. – д-р пед. наук, проф., завідувач кафедри іноземних мов та перекладу, Харківський національний економічний університет ім. Семена Кузнеця (голова);
Мельник Ю. Б. – д-р філос. з освітніх наук, доц., Національна академія Національної гвардії України (заступник голови); **Борова Т. А.** – д-р пед. наук, проф., завідувач кафедри педагогіки та іноземної філології, Харківський національний економічний університет ім. Семена Кузнеця; **Владимирова І. М.** – д-р фарм. наук, доцент, завідувач науково-методичної лабораторії з питань фармацевтичної освіти, Національний фармацевтичний університет;
Дмитренко Т. О. – д-р пед. наук, проф., Херсонський державний університет;
Землянська О. В. – д-р психол. наук, проф., Харківський національний університет внутрішніх справ; **Кайдалова Л. Г.** – д-р пед. наук, проф., завідувач кафедри педагогіки та психології Національного фармацевтичного університету;
Костікова І. І. – д-р пед. наук, проф., завідувач кафедри теорії і практики англійської мови, Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди;
Костюченко О. В. – д-р психол. наук, доц., Київський національний університет культури і мистецтв; **Курик О. Г.** – д-р мед. наук, головний науковий співробітник, завідувач патогістологічним центром, ДУ «Науково-практичний центр профілактичної та клінічної медицини» ДУС; **Максимовська Н. О.** – д-р пед. наук, доц., Харківська державна академія культури; **Медвідь М. М.** – д-р економ. наук, старший науковий співробітник, Національна академія Національної гвардії України;
Нагасв В. М. – д-р пед. наук, проф., директор, Харківський науковий центр дидактики менеджмент-освіти; **Олефір В. О.** – д-р психол. наук, доц., Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна; **Пелепейченко Л. М.** – д-р філол. наук, проф., Національна академія Національної гвардії України; **Плачицца Т. С.** – д-р пед. наук, доц., завідувач кафедри професійної педагогіки та соціально-гуманітарних дисциплін, Кіровоградська льотна академія Національного авіаційного університету; **Поліщук В. М.** – д-р психол. наук, проф., Національний університет «Львівська політехніка»; **Приходько І. І.** – д-р психол. наук, проф., начальник науково-дослідного центру службово-бойової діяльності Національної гвардії України, Національна академія Національної гвардії України.

Психолого-педагогічні проблеми становлення сучасного фахівця : зб. наук. ст., матеріали III міжнар. наук.-практ. конф., 7-8 черв. 2017 р. / Харк. нац. екон. ун-т. – Х. : ХНЕУ; ХОГОКЗ, 2017. – 182 с.

До збірника увійшли кращі статті з науково-теоретичних і практичних питань педагогіки та психології, які подано до участі в III міжнародній науково-практичній конференції «Психолого-педагогічні проблеми становлення сучасного фахівця», Харків, 7-8 червня 2017 р. Адресований науковцям, викладачам, працівникам галузі педагогіки, психології, медицини, а також широкому кругу фахівців.

УДК [37.015.3:167.1]-043.83-057.4(06)

© Автори статей, 2017.

© ХОГОКЗ, оформлення, 2017.

© ХНЕУ, 2017.

ISBN 978-966-97260-8-7

ЗМІСТ

<i>Бугайчук К. Л.</i> Деякі аспекти здійснення навчальної мотивації в процесі підготовки сучасного фахівця	7
<i>Гончарова А. М.</i> Особливості формування першого враження про людину	13
<i>Давиденко Ю. Г.</i> Формування безпечної поведінки молодшого школяра як наукова проблема	18
<i>Зайка Є. В.</i> Тренінг гнучкості та швидкості просторового мислення і рухових координат (для школярів і студентів)	23
<i>Зайка Є. В.</i> Тренінг внутрішнього плану дій та саморегуляція мислення: геометричні завдання в декартовій системі координат (для школярів і студентів)	27
<i>Зайка Є. В.</i> Тренінг внутрішнього плану дій та перероблення числового та вербального матеріалу (для школярів і студентів)	35
<i>Ізотова А. В.</i> Значення розвитку емоційного інтелекту як заходу профілактики емоційного вигорання	41
<i>Кайдалова Л. Г., Альохіна Н. В., Шварп Н. В.</i> Тренінгові технології у підготовці фахівців охорони здоров'я	46
<i>Клигуненко О. М., Муризіна О. Ю.</i> Організаційно-педагогічні умови, які необхідні на курсах удосконалення для підвищення професійної та рефлексивної компетентності лікарів	50
<i>Кондаурова Г. Ю., Мазніченко М. А.</i> Можливі причини відсутності студентів-медиків із зарубіжних країн з високим рівнем економіки в Україні	58
<i>Костікова О. В.</i> Освітні ресурси психодіагностики: аспекти філософського досвіду	63
<i>Крайнова Т. И.</i> Актуальные вопросы восстановления развития после травмы: проблемы дополнительного обучения специалистов травморезабилитационного направления	67
<i>Кудрявцева Т. О., Новакова В. С., Богомол Н. П., Дерезуз Л. В., Мартинова О. В., Берестова В. В., Сухенко О. В.</i> Інноваційний підхід до національно-патріотичного виховання майбутніх фармацевтів у коледжі НФаУ	76
<i>Малинівська Л. І.</i> Організаційно-педагогічні заходи безпеки учнівської молоді в надзвичайних ситуаціях	81
<i>Матюшина В. О.</i> Шлях від фахівця-практика до викладача вищої медичної освіти: вчимося вчити	88
<i>Мельник Ю. Б.</i> Рекомендації до рейтингового оцінювання науково-педагогічних працівників	92
<i>Народовская О. Н.</i> Изучение английского языка будущими специалистами в актуально функционирующей форме	98

Збірник наукових статей

Омельченко Т. Г. Формування здоров'язбережувальної компетенції студентів факультету здоров'я, фізичного виховання та туризму в процесі вивчення дисципліни «Загальна теорія здоров'я»	101
Orlov N. Complex approach to solving problems amplification patriotic education executives of the national guard of Ukraine	104
Парафейнік Т. Г. Сучасна модель навчання при викладанні інфектології у медичних коледжах в контексті якості освітніх послуг	110
Перезва О. В., Мироненко С. В. Інформаційно-комунікаційні технології як інструмент активізації пізнавальної діяльності студентів	117
Пипенко І. С. Теоретико-методологічне обґрунтування феномену «творчий потенціал особистості»	122
Поліщук В. М. Особистість вченого і суб'єктивні директивні виклики	127
Птахіна О. М. Формування професійної мобільності майбутніх фахівців в процесі навчання у ВНЗ	131
Радул С. Г., Кумпан О. О. Теоретичні засади вивчення самореалізації особистості у працях зарубіжних науковців	136
Різник О. І., Пушина О. С. Спроба використання Google форм для тестування студентів в вищому медичному навчальному закладі	141
Свячена Я. Ю. Національно-патріотичне виховання студентської молоді: проект «Харків – місто патріотів»	146
Slivak V. The notion of contemporary specialist formation through the prism of psychology and pedagogy	152
Станин Д. М., Сединкин В. А. Проблема «эффекта GOOGLE» в процессе подготовки молодого специалиста	155
Ушакова Ю. В. Атмосфера у льотному навчальному закладі та її вплив на процес навчання	159
Чернявська О. О. Кейс метод у процесі навчання іноземній мові та підвищення мотивації майбутніх авіаційних фахівців	164
Бєлікова Ю. А. Модель системи педагогічного стимулювання професійного саморозвитку майбутніх майстрів виробничого навчання	167
Бріцкан Т. Г. Впровадження інноваційних технологій як засіб розвитку творчої особистості вчителя початкових класів	173
АВТОРИ	179

CONTENT

Konstantin Bugaichuk. Some aspects of implementation of educational motivation in the process of training a modern specialist	7
Anastasiia Honcharova. Initial impression formation features	13
Julia Davydenko. Safe behavior younger student as a scientific problem	18
Yevgen Zaika. Training of flexibility and quick spatial thinking and motor coordination (for students of school and university)	23
Yevgen Zaika. Training of inward scheme actions and self-regulation of thinking: geometrical tasks in the Cartesian coordinate system (for students of school and university)	27
Yevgen Zaika. Training of interior actions' plan and recycling numeric and verbal materials (for students of school and university)	35
Anastasiia Izotova. The meaning of cultivation of emotional intelligence as the tool that will guard your from emotional burnout	41
Lidiya Kaidalova, Nataliya Alokhina, Nataliya Shvarp. Training technologies in the training of health professionals	46
Olena Klygunenko, Olga Muryzina. Organizational-pedagogical conditions necessary to improve the courses for improvement and professional competence reflective doctors	50
Anna Kondaurova, Maria Maznichenko. Possible reasons for the absence of medical students from foreign countries with a high level of economy in Ukraine	58
Olga Kostikova. Educational resources psychodiagnostics: aspects of philosophical experience	63
Tatyana Krainova. Topical issues of education of traumatic rehabilitation specialists: psychologists, educators and social workers	67
Tatiana Kudriavtseva, Victoria Novakova, Natalia Bogomol, Larisa Dereguz, Olena Martynova, Valeria Berestova, Olga Sukhenko. Innovative approach to the national-patriotic education of future pharmacists at the College of the National University of Pharmacy	76
Ludmila Malinovski. Organizational security measures and educational youth emergency	81
Viktoria Matiushina. The way from a practitioner to a lecturer in higher medical education: learn to teach	88
Yuriy Melnyk. Recommendations on the rating evaluation of scientific and pedagogical workers	92
Olha Narodovska. Learning of English by future specialists relevant to functional form	98

Збірник наукових статей

Tatiana Omelchenko. Formation health-saving competence students of faculty of health, of education and tourism in the process of discipline «General Theory of Health»	101
Nicolai Orlov. Complex approach to solving problems amplification patriotic education executives of the national guard of Ukraine	104
Tamara Parafeynik. Modern model of teaching in teaching infectology in medical colleges in the context of the quality of educational services	110
Elena Perezva, Sergey Mironenko. Information and communications technologies as the tools of activation students' cognitive activity	117
Iryna Pypenko. Theoretical and methodological substantiation of the phenomenon «creative potential of personality»	122
Valeryj Polischuk. Scientists personality and subjective authoritative challenges	127
Olga Ptakhina. Formation of professional mobility of future specialists in the process of training at the university	131
Serhii Radul, Olena Kumpan. Theoretical background for the study of personal self-fulfillment in the researches of foreign scientists	136
Olga Ryznik, Olga Pushina. An attempt to use Google Forms for testing of students in higher medical institution	141
Yaroslava Svyachenaya. National-patriotic education of students: the project «Kharkov – the city of patriots»	146
Viktoriia Slivak. The notion of contemporary specialist formation through the prism of psychology and pedagogy	152
Dmitry Stanin, Vladyslav Sedinkin. The problem of «Google effect» in the learning process the young specialist	155
Yuliya Ushakova. The atmosphere in the flight education and its impact on the learning process	159
Olena Cherniavska. Case study for teaching foreign languages and motivating future aviation specialists	164
Yulia Belikova. A model system of teacher incentives for professional self-development of future trainers	167
Tetiana Britskan. Introduction of innovative technologies as a means of developing the creative personality of a primary school teacher	173
AUTHORS	179

Бугайчук Костянтин Леонідович
Харківський національний університет внутрішніх справ

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ЗДІЙСНЕННЯ НАВЧАЛЬНОЇ МОТИВАЦІЇ В ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ СУЧАСНОГО ФАХІВЦЯ

Проаналізовано поняття, складові елементи та види мотивації. Сформульовані прийоми та способи «позитивної мотивації» в процесі здійснення освітньої діяльності.

Ключові слова: *мотив, мотивація, освітній процес.*

Проблема, її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Проблеми якісної підготовки фахівців у вищих навчальних закладах, установах післядипломної освіти та інших освітніх установах останнім часом набувають все більшого значення. В наш час на перший план виходять такі вимоги до сучасного фахівця як професіоналізм, соціальна активність, комунікабельність, креативність, вміння роботи з великою кількістю інформаційних каналів, а також, що важливо, прагнення до самовдосконалення та навчання протягом усього життя (концепція «lifelong learning»).

Швидкі зміни умов майбутньої професійної діяльності, поява нових галузей виробництва та професій часто вносять дисбаланс у навчальний процес та потребують від науково-педагогічного складу освітніх закладів та установ, здійснення адаптації змісту власної дисципліни та методики її викладання до таких тенденцій, постійної її актуалізації відповідно до потреб суспільства та виробництва.

Вирішення зазначених проблем у науковому середовищі дуже часто пов'язуються із необхідністю здійснення мотивації власної аудиторії. Натомість в процесі власної діяльності викладачі, інколи, не володіють достатніми теоретичними знаннями та практичними вміннями щодо здійснення цього процесу, невірно застосовують відповідні форми та методи навчальної мотивації, що фактично є деструктивним фактором, який негативно впливає на аудиторію та перешкоджає належному становленню майбутнього фахівця як професіонала та особистості.

Аналіз публікацій (виділення невирішених проблем). У науковій літературі питанням мотивації були присвячені чисельні праці науковців, зокрема Зимньої І. О., Лук'янової М., Марахівської О. М., Реан А. А., Сергєєнкової О. П та інших. Натомість, на нашу, думку, в них недостатньо уваги зосереджено саме

на практичних прийомах навчальної мотивації, зокрема такого її виду, як «позитивна мотивація», її вплив на формування особистості майбутнього фахівця.

Отже, **метою публікації** можна визначити аналіз основних прийомів та способів навчальної мотивації в процесі підготовки сучасного фахівця.

Вклад основного матеріалу, обґрунтування результатів дослідження. Для початку треба з'ясувати зміст основних категорій, що будуть застосовуватися нами у публікації.

Фахівці з теорії управління говорять про мотив як про внутрішню спонукальну силу, яка примушує людину до здійснення певних дій або вести себе певним чином. Мотивація – це процес спонукання людей до праці, який передбачає використання мотивів поведінки людини для досягнення особистих цілей або цілей організації. Вони підкреслюють, що співвідношення різних мотивів, які обумовлюють поведінку людей, створюють достатньо стабільну мотиваційну структуру. У кожної людини мотиваційна структура індивідуальна і обумовлена багатьма факторами: рівнем добробуту, соціальним статусом, кваліфікацією, посадою, ціннісними орієнтаціями тощо.

Потреби – це необхідність, яку відчуває людина у певних умовах життя і розвитку. Усвідомлюючись, вони проявляються у формі мотивів поведінки людської особистості, соціальної групи, суспільства в цілому [1].

За психологічними критеріями розрізняють 3 класи мотивуючих факторів: а) потреби і інстинкти як джерела психічної активності; б) мотиви, що визначають спрямованість поведінки, діяльності; в) емоції, суб'єктивні переживання (прагнення, бажання і т. п.) і установки, які здійснюють регуляцію поведінки. Блейхер В. М. визначає, що у формуванні діяльності людини беруть участь одночасно кілька мотивів, з яких один є провідним, а інші – підлеглими, другорядними, які можуть грати роль в додатковій її стимуляції. Провідні мотиви визначають суб'єктивний особистісний сенс діяльності людини. Разом з цим, він зазначає, що від мотивів суттєво відрізняється мотивування. Мотивування може не збігатися з мотивами і навіть цілеспрямовано спотворювати їх [2].

У працях Столяренко О. Б. також говориться, що під мотивацією в психології розуміють сукупність психологічних процесів, які спрямовують поведінку людини. Основу мотиваційної сфери особистості становлять потреби – динамічно активні стани особистості, що виражають її залежність від конкретних умов існування і породжують діяльність, спрямовану на зняття цієї залежності. Потреба, опосередкована складним психологічним

процесом мотивації, виявляє себе психологічно у формі мотиву поведінки.

З цієї точки зору вчена визначає тезу, що мотивом може стати тільки усвідомлена потреба. Різноманітні потреби можуть як співіснувати, так і суперечити одна одній. Отже, в основі будь-якої дії лежить потреба, яка психологічно виявляється як мотив, що може реалізуватися у низці форм: інтересах, прагненнях, переконаннях та установках [3].

Отже, в узагальненому вигляді, під мотивом розуміють внутрішні спонукання особи, що обумовлені її потребами. А під мотивацією – певну систему прийомів та способів, що викликають такі спонукання (створюють потреби).

Найбільш часто виділяють такі види мотивації, як зовнішня та внутрішня. Зовнішня мотивація, заснована на заохоченнях, покараннях та інших видах стимуляції, які або спрямовують, або гальмують поведінку людини. У разі зовнішньої мотивації чинники, що регулюють поведінку, не залежать від особистості. Внутрішня мотивація сприяє одержанню задоволення від роботи, викликає інтерес, радісне збудження, підвищує самоповагу особистості [4].

Вважаємо, що стосовно навчального процесу доцільною буде класифікація мотивації, яка запропонована М. Кушніром:

- «негативна» з метою уникнення неприємностей;
- «змагальна» з метою отримання якогось призу;
- «позитивна» з метою отримання власне результату дії, коли досягнення результату є винагородою за ці зусилля [5].

Засновуючись на вищевикладеному, можна зробити висновок:

- мотивація, що заснована на «зовнішніх стимулах», як правило, не дає результату, оскільки по-перше, повністю не усвідомлюється слухачами та діє скоріш як процес «стимул-реакція», а по-друге, викликає в них негативні емоції;

- найбільш дієвою для навчального процесу, на нашу думку, виявляється «позитивна мотивація». Це слідує з того, що, по-перше, вона розрахована на досягнення результату роботи та викликає позитивні емоції; по-друге, при її застосуванні слухачі (учні, студенти) вирішують саме ті проблеми, які можуть виникнути у майбутній професійній діяльності; по-третє, вона спрямована на практичне застосування отриманої інформації, викликає зацікавленість та націлює на подальше самовдосконалення.

Створення позитивної мотивації у навчальному процесі можливо за допомогою різноманітних прийомів та способів. Деякі з них мають організаційний характер, деякі суто дидактичний, але їх особливістю є те, що слухач (студент, учень), отримує задоволення від

Збірник наукових статей

власних навчальних досягнень, контролює свою навчальну діяльність, бачить перспективи професійного розвитку.

1. Організаційні заходи:

- слід створити комфортні умови, необхідні і достатні, щоб вивчити певну дисципліну. Це стосується аудиторій, необхідного обладнання, роздаткового матеріалу, методичного забезпечення;

- потрібно спробувати максимально наблизити робочий простір до реальних умов, в яких буде проходити подальша професійна діяльність фахівця. Це стосується спеціалізованих класів, професійного обладнання, програмного забезпечення. Така робота дозволить зімітувати робоче місце, забезпечить подальшу адаптацію та вхідження молодого спеціаліста у професію.

2. Дидактичні заходи:

- позначте переваги. Поясніть аудиторії, на що вона буде здатна в майбутньому і як цьому навчитися. Отже, слід ясно проінформувати слухачів, що вони придбають в результаті навчання, в чому цінність цього придбання особисто для них;

- необхідно правильно сформулювати мету курсу (навчальної дисципліни, теми). При цьому слід недвозначно визначити те, що чекають від «навченого» слухача (учня, студента), що він буде робити після завершення курсу (теми), що зміниться в його знаннях і діяльності в порівнянні з наявними. В іншому випадку, він швидше за все просто не зрозуміє, навіщо його хочуть вчити;

- важливо якісно спроектувати контент курсу (навчальної дисципліни). Тобто комфортний з точки зору закономірностей людського сприйняття, уваги, пам'яті, розумових операцій і ін. Важливу роль тут відіграють шрифти, правила поєднання кольорів, правила використання зображень, анімацій, графіків, діаграм, відео, правила проектування текстової інформації;

- пропонуйте у курсі практичні рішення реальних проблем, з якими може зіткнутися майбутній фахівець. Такий підхід додає новизни і збуджує інтерес, а це завжди мотивує на навчання. Дуже гарно, коли ваша аудиторія зможе відразу застосувати набуті знання та навички у своїй роботі або подальшому навчанні;

- будуйте зміст навчального курсу відповідаючи на питання «Як?», «Чому?», «Навіщо?». Завдяки такому прийому слухачі отримують задоволення від самої діяльності, радість від набуття нових навичок, а процес навчання буде організований навколо реальних досягнень;

- спрямуйте навчальний процес на дослідження. Наприклад, надайте слухачам доступ до альтернативних джерел інформації, зробіть зовнішні посилання на відео, подкасти, презентації, статті, щоб створити ідеальне середовище для індивідуального вивчення того чи

іншого питання. Дослідницька спрямованість курсу дасть аудиторії можливість самостійно сформулювати і по-своєму осмислити надані вами матеріали;

- викладайте інформацію порційно. Ще один аргумент за подання інформації невеликими частинами – це простота і швидкість засвоєння інформації. Маленькі змістовні фрагменти запам'ятати набагато простіше, ніж величезні текстові абзаци;

- створіть ефект очікування. Не варто відразу видавати весь об'єм інформації. Дозвольте слухачам самостійно дізнаватися все більше і більше, почавши навчання з постановки проблеми (завдання), яку необхідно вирішити. Таємниця є прекрасним мотиватором для будь-якої аудиторії;

- організуйте взаємодію учасників. Можна, наприклад, дати вашим слухачам (учням, студентам) спільне завдання, яке необхідно виконувати в невеликих командах. Групові завдання набагато ефективніше, ніж індивідуальні. Під час вирішення таких завдань в рамках групи відбувається довільний обмін отриманими знаннями, формується комунікативна компетенція вашої аудиторії;

- провокуйте на міркування. Пропонуйте питання, які будуть наштовхувати їх на роздуми, або пропонуйте їм проблемні ситуації у яких немає єдиного правильного рішення, винятки з правил або аксіом. Цей механізм збуджує пізнавальний інтерес, викликає емоції, а значить надана інформація запам'ятовується набагато краще;

- спроектуйте навчальні завдання із подальшою перевіркою слухачами. Внаслідок цього вони будуть відчувати відповідальність перед своїми колегами, це змусить їх більш ретельно опрацьовувати матеріал, адже для перевірки їм можливо знадобляться нові факти, інформація тощо. Такий підхід, зокрема, пропонують багато масових online курсів (МООС), особливо з гуманітарної тематики [6; 7].

Висновки, перспективи. Зазначені прийоми та способи сприяють активізації освітнього процесу, здатні сформулювати критичні та базові компетенції майбутніх спеціалістів, розвинути в них навички здійснення професійного самовдосконалення, викликати потребу в отриманні нових знань та формуванні нових вмінь і навичок. Перспективи застосування зазначених прийомів мотивації дуже широкі, вони цілком вживані як у освітньому процесі учнів загальноосвітніх навчальних закладів, так і в діяльності вищої школи та післядипломній освіти дорослих.

Література

1. Рудьєв В. А. Менеджмент : Навч. посіб. / В. А. Рудьєв, С. О. Гуткевич. – К. : Центр учбової літератури, 2011. – 312 с. – URL : http://pidruchniki.com/15341220/menedzhment/motivatsiya_menedzhmenti (дата звернення : 22.05.2017). – Назва з титул. екрану.

2. Блейхер В. М. Толковый словарь психиатрических терминов / В. М. Блейхер, И. В. Крук. – К. : Вища школа, 1996. – 640 с. – URL : <http://psychologiya.com.ua/psixologiya-motivaczii.html> (дата звернення : 20.05.2017). – Назва з титул. екрану.

3. Столяренко О. Б. Психологія особистості : Навч. посіб. / О. Б. Столяренко. – К. : Центр учбової літератури, 2012. – 280 с. – URL : http://pidruchniki.com/16011013/psihologiya/ponyattya_pro_motivatsiyu_mistse_strukturi_psihiki (дата звернення : 21.05.2017). – Назва з титул. екрану.

4. Коваленко О. Е. Робочий зошит з курсу «Методика професійного навчання» / О. Е. Коваленко, Н. В. Корольова. – Х. : Українська інженерно-педагогічна академія. – URL : <http://forca.com.ua/knigi/navchannya/metodika-profesiinogo-navchannya.html> (дата звернення : 16.05.2017). – Назва з титул. екрану.

5. Кушнір М. Образовательная мотивация / М. Кушнір // Cogito, ergo sum. – URL : http://medwk.blogspot.ru/2015/04/blog-post_12.html (дата звернення : 16.05.2017). – Назва з титул. екрану.

6. Бугайчук К. Л. Ефективні прийоми мотивації у навчальному процесі / К. Л. Бугайчук // Психологічні та педагогічні проблеми професійної освіти та патріотичного виховання персоналу системи МВС України : Матеріали науково-практичної конференції 7 квітня 2017 р., Харків : ХНУВС. – С. 42-45.

7. Наумов В. В. Предпосылки, которые могут запустить мотивацию персонала к e-learning / В. В. Наумов. – URL: <http://hrm.ru/predposylki-kotorye-mogut-zapustit-motivaciju-personala-k-e-learning> (дата звернення : 21.05.2017). – Назва з титул. екрану.

Константин Бугайчук. Некоторые аспекты осуществления учебной мотивации в процессе подготовки современного специалиста.

Проанализированы понятия, составляющие элементы и виды мотивации. Сформулированы приемы и способы «позитивной мотивации» в процессе осуществления образовательной деятельности.

Ключевые слова: мотив, мотивация, образовательный процесс.

Konstantin Bugaichuk. Some aspects of implementation of educational motivation in the process of training a modern specialist.

The concepts, elements and types of motivation are analyzed. Techniques and methods of «positive motivation» in the educational process are formulated.

Keywords: motive, motivation, educational process.

Стаття надійшла до редакційної колегії 30.05.2017

Гончарова Анастасія Максимівна
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Інститут післядипломної освіти

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ПЕРШОГО ВРАЖЕННЯ ПРО ЛЮДИНУ

У статті систематизовано розробки в галузі соціальної перцепції, описані основні механізми процесу міжособистісного сприйняття, проаналізовано вплив установок на формування першого враження.

Ключові слова: соціальна перцепція, механізми міжособистісного сприймання, ідентифікація, емпатія, стереотип.

Проблема, її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Процес сприйняття людини людиною є важливим етапом в побудові міжособистісної комунікації. Дослідження показали, що воно формується протягом перших 2-3 хвилин і потім підсвідомо впливає на людину, тому що володіє певною стійкістю. Феномен першого враження може впливати на наші судження досить тривалий час. Хоча часто перше враження буває оманливим.

Отже, можна зробити висновок, що дослідження та вивчення процесу формування першого враження, механізмів, які при цьому працюють, є дуже важливим. Так як людина є істотою соціальною і побудова ефективних комунікацій є життєво необхідною, вважаю, що вивчення процесу формування першого враження є вкрай актуальним.

Ціль статті полягає в аналізі процесу формування першого враження про людину.

Основні завдання: вивчити процес формування першого враження; систематизувати розробки в галузі соціальної перцепції (міжособистісного сприйняття); описати основні механізми процесу міжособистісного сприйняття.

Аналіз публікацій (виділення невирішених проблем). Дослідження соціальної перцепції відображене у багатьох працях вітчизняних і зарубіжних дослідників. Зокрема, вивчалися соціально-перцептивні характеристики спільної діяльності (Г. М. Андреєва, А. Коссаковскі, М. М. Обозов, Х. Теджфел, С. Фрейзер, А. У. Хараш та інших); особливості міжособистісного сприймання в різних сферах життєдіяльності, спілкування людини (Л. Я. Гозман, Я. Л. Коломінський, Р. Л. Кричевський, С. Д. Максименко, В. А. Семиченко, В. М. Циба, Н. В. Чепелева, Ю. М. Швалб та інших);

проблеми підвищення точності міжособистісного сприймання, розвитку соціальної перцепції (А. Бандура, М. Герберт, М. Даннет, К. Девіс, Г. Келлі, Дж. Кемпбелл, Р. Л. Кричевський, К. Левін, Л. А. Петровська, З. Фрейд); механізми соціальної перцепції, що зумовлюють ефективність взаємодії людей (В. С. Агєєв, О. О. Бодальов, І. С. Кон, Б. Паригін, Т. Хайдер, В. О. Ядов).

Вклад основного матеріалу, обґрунтування результатів дослідження. Термін «соціальна перцепція» уперше був введений Дж. Брунером усередині минулого століття.

Виділяють наступні основні функції соціальної перцепції: Пізнання себе; Пізнання партнера по спілкуванню; Організація спільної діяльності на основі взаєморозуміння; Встановлення емоційних відносин.

Виділяються наступні основні соціально-перцептивні дії:

- а) сприйняття зовнішнього вигляду і поведінки об'єкта (окрема людина, група);
- б) реконструкція внутрішнього образу, тобто соціально-психологічних особливостей себе і партнера по спілкуванню.

А. А. Бодалєв виділяє п'ять компонентів, які впливають на формування першого враження про людину: 1. Характеристика зовнішнього вигляду людини; 2. Оформлення зовнішності; 3. Експресія людини; 4. Поведінка; 5. Очікувані якості особистості.

Механізми міжособистісного сприймання:

Ідентифікація буквально означає «ототожнення себе з іншим» і є одним із найпростіших способів розуміння іншої людини – уподібнення себе їй. На думку А. А. Реана, ідентифікація – «механізм, пов'язаний зі свідомою постановкою суб'єктом себе на місце іншого, що виступає у вигляді занурення, перенесенням людиною себе в простір і час іншої людини і призводить до засвоєння її позиції, установок, мотивів, бажань тощо» [5, с. 22].

Встановлений тісний зв'язок між ідентифікацією і іншим, близьким за змістом явищем – *емпатією*. Розуміння дослідниками феномена емпатії має певні розбіжності. Зокрема, М. М. Обозов вважає, що основу емпатії становить механізм свідомої та несвідомої ідентифікації. Г. М. Андрєєва зазначає, що «емпатія протистоїть розумінню в строгому значенні цього слова, термін використовується в даному випадку лише метафорично: емпатія є афективне розуміння. Емоційна її природа проявляється якраз в тому, що ситуація іншої людини, партнера по спілкуванню, не стільки продумується, скільки відчувається» [1, с. 123]. К. Роджерс так диференціює поняття «емпатія» і «ідентифікація»: «Бути в стані емпатії означає сприймати світ іншого точно, зі збереженням емоційних і смислових відтінків. Наче стасш тим іншим, але без втрати відчуття «наче». Але

обов'язково повинен залишатися відтінок «наче»: наче це я радію чи засмучуюсь. Якщо цей відтінок зникає, то виникає стан ідентифікації» [6, с. 235].

Ще одним дуже важливим механізмом міжособистісного сприйняття є *стереотипізація*. В. В. Знаков з цього приводу пише: «Типова особливість психології людини полягає в тому, що при пізнанні нею інших людей її ціннісно-смыслова позиція найбільш чітко виявляється в стереотипних уявленнях про психологічну своєрідність особистості того, кого пізнає» [2, с. 133]. Сучасні вчені вважають, що соціальний стереотип – це емоційно забарвлений, узагальнений, стійкий, обґрунтований суспільним і особистим досвідом, в різній мірі адекватний дійсності образ цілого класу людей, які володіють певними властивостями. Зміст механізму стереотипізації полягає в такому: суб'єкт, виявивши в поведінці і зовнішньому вигляді іншої людини певні риси, відносить її до відповідної категорії людей і наділяє всіма властивостями, притаманними цим людям. В основі цього механізму міститься звичайний умовисновок [7, с. 30].

В. М. Панфьоров виділяє три класи еталонів-стереотипів: антропологічні; соціальні; емоційно-естетичні.

Всі ці еталони-стереотипи діють в умовах дефіциту інформації про людину, тобто коли ми змушені судити про особистість за першим враженням. Стереотипізація в процесі сприйняття людьми одне одного може призвести до двох різних наслідків: 1) до певного спрощення, скорочення процесу пізнання іншої людини; 2) до виникнення упередженості.

Упередженням називають тенденцію наперед розмірковувати про інших людей на основі їхньої приналежності до певної групи. «Якщо судження вибудовується на основі минулого обмеженого досвіду, а досвід цей був негативним, всяке нове сприйняття представника тієї ж групи забарвлюється неприязню» [1, с. 130]. Як зазначає Ш. А. Надірашвілі, «Установка є готовністю до певної психічної активності, що створюється під впливом певних внутрішніх і зовнішніх факторів. ... В певних умовах установка фіксується і керується, в результаті чого вона може актуалізуватися знову при наявності лише деяких факторів. Актуалізована фіксована установка визначає психічну активність людини так само, як і первинна установка, але дія її збагачена минулим досвідом. Тому, з'ясувавши фіксовані установки людини, можна прогнозувати її майбутню психічну активність» [3, с. 295]. Як встановлено психологічною школою Д. М. Узнадзе, установка може виникнути як на чуттєвому, так і на логічному рівнях відображувальної діяльності суб'єкта.

Ще одним механізмом сприйняття людини людиною є *проекування*. «Проекція – процес, в якому якість або характерна

властивість суб'єкта сприймається і переживається ним як якість або властивість зовнішнього об'єкта або іншого суб'єкта» [8, с. 171]. Механізм проектування полягає в неусвідомленому наділенні іншої людини власними мотивами, приписуванні їй переживань і якостей, які притаманні самому суб'єкту сприйняття.

Каузальна атрибуція означає процес приписування іншій людині причин її поведінки в тому випадку, коли інформація про ці причини відсутня. Потреба зрозуміти причини поведінки партнера по взаємодії виникає у зв'язку з бажанням інтерпретувати його вчинки.

Здібність людини відійти від власної егоцентричної позиції, здібність до сприйняття точки зору іншої людини називають *децентрацією*. Її також розглядають в якості механізму сприйняття. Однак, як показали спеціальні дослідження [5], з децентрацією пов'язана успішність прийняття ролі іншої людини. Крім механізмів сприйняття, в психологічній літературі описані різні ефекти сприйняття: *«ефект ореолу»* – тенденція давати виключно позитивні оцінки людині, яка подобається або поведінка якої викликає схвалення; *«ефект пріоритету»* полягає в тому, що вплив отриманої раніше інформації значно сильніший від наступної; *«ефект первинності»* виявляється в тому, що при зустрічі з незнайомою людиною найбільш значущою є первинна інформація про неї; *«ефект новизни»* полягає в тому, що стосовно знайомої людини найбільш значущою є остання, тобто найновіша інформація про неї; *«ефект краси»*.

На основі механізмів і ефектів сприймання виникають специфічні феномени соціальної перцепції. Зокрема, *феномен презумпції взаємності*, який виявляється в тенденції суб'єкта сприймати ставлення до нього з боку інших як його власного ставлення до них. Крім того, у міжособистісному сприйманні виявляється так званий *феномен припущення про подібність*, який полягає в тенденції суб'єкта сприймати настанови, які має значуща для нього інша особа стосовно третіх суб'єктів наче до своїх власних.

Висновки, перспективи. Отже, механізми міжособистісного сприймання відрізняються одне від одного різним рівнем узагальнення, формою, змістом, сферою і широтою застосування, адекватністю, джерелами походження, способами формування та іншими властивостями, однак в усіх випадках суб'єкт пізнання здійснює конкретні внутрішні дії, завдяки яким відбувається формування суб'єктивної моделі внутрішнього світу іншої людини. Механізми міжособистісного сприймання в психіці людини, а утворюють цілісну систему, яка здатна впливати на пізнання і міжособистісні стосунки: не лише оптимізувати, але й погіршувати. Механізми та ефекти міжособистісного сприймання виконують

подвійну роль: вони скорочують час пізнання, допомагають швидше вступати в контакти, проте одночасно, у зв'язку зі стандартизацією процесу людського спілкування, можуть сприяти формуванню хибних уявлень про іншу людину, що негативно впливає на весь процес спілкування, точність і адекватність сприймання людини людиною.

Література

1. Андреева Г. М. Социальная психология : учебник для высших учебных заведений / Г. М. Андреева. – 5-е изд., испр. и доп. – М. : Аспект Пресс, 2004. – 365 с.

2. Знаков В. В. Понимание в познании и общении / В. В. Знаков. – М. : Институт психологии РАН, 1994. – 235 с.

3. Надирашвили Ш. А. Установка и деятельность / Ш. А. Надирашвили. – Тбилиси : Мецниереба, 1987. – 361 с.

4. Паригін Б. Д. Анатомія спілкування / Б. Д. Паригін. – СПб. : Вид-во Михайлова В. А., 1999. – 301 с.

5. Реан А. А. Психолого-педагогические основы познания педагогом учащихся : дис. д-ра пед. наук: спец. 13.00.01 / А. А. Реан. – СПб., 1991. – 303 с.

6. Роджерс К. Эмпатия. Психология эмоций. Тексты / под ред. В. К. Виллюнаса, Ю. Б. Гиппенрейтер. – М. : Изд-во МГУ, 1984. – С. 235-237.

7. Романов К. М. Психология межличностного познания / К. М. Романов. – Изд-во Мордовского университета, 1993. – 148 с.

8. Якоби М. Встреча с аналитиком : феномен переноса и человеческие отношения / М. Якоби; под ред. В. Мершавка. – М. : Ин-т общегуманитарных исследований, 1996. – 178 с.

Анастасия Гончарова. Особенности формирования первого впечатления о человеке.

В статье систематизировано разработки в сфере социальной перцепции, описаны основные процессы механизма межличностного восприятия, проанализировано влияние стереотипов и установок на формирование первого впечатления.

Ключевые слова: *социальная перцепция, механизмы межличностного восприятия, идентификация, эмпатия, стереотип.*

Anastasiia Honcharova. Initial impression formation features.

The article systematizes the developments in the sphere of social perception, describes the main processes of the interpersonal perception mechanism, and analyzes the influence of stereotypes and attitudes on the formation of the first impression.

Keywords: *social perception, mechanisms of interpersonal perception, identification, empathy, stereotype.*

Стаття надійшла до редакційної колегії 26.05.2017.

Давиденко Юлія Григорівна
Житомирська міська гімназія № 3

ФОРМУВАННЯ БЕЗПЕЧНОЇ ПОВЕДІНКИ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА ЯК НАУКОВА ПРОБЛЕМА

У статті проаналізовано проблему безпечної поведінки в психолого-педагогічній та методичній літературі, розглядається етапи формування безпечної поведінки молодшого школяра.

Ключові слова: безпека, компетенція безпечної поведінки, молодший школяр.

*Врятуйся сам – і навколо тебе врятуються тисячі.
Народна мудрість.*

Проблема, її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. З давніх-давен на людину чатували небезпеки, без цього життя не можливе. Безпека життєдіяльності – найголовніше завдання, бо найвищою цінністю суспільства є людина її життя та здоров'я. Сьогодні сучасна людина живе у складному світі. Світ, який постійно змінюється та потребує від людини великих знань, умінь та досвіду. Щохвилини в країні, місті, районі трапляються неприємні, часто трагічні події, які забирають здоров'я та життя людей.

Оскільки від складної небезпечної ситуації ніхто не застрахований, тому кожному необхідно знати, як діяти в незвичайних ситуаціях. Умови сучасного життя вимагають якісного підвищення рівня освіти в нашій державі, у тому числі знань про небезпеки, що виникають як у побутовій, так і виробничій сфері.

Головне завдання сучасної школи – навчити дітей жити в динамічному, швидко мінливому сучасному світі, сформувати в учнів свідоме та відповідальне ставлення до особистої безпеки і безпеки інших людей.

Чимала кількість нещасних випадків, які трапляються з дітьми через необачне та безпечне поводження на дорогах, на воді, з пожежонебезпечними, вибуховими та іншими речовинами вимагають від педагогічних працівників більш сумлінної та відповідальної роботи.

Головне – вміти запобігти цим небезпекам чи зменшувати їх наслідки, захищати себе та оточуючих. Тому ефективно навчання з безпеки життя та діяльності людини є лише не актуальним, а й першочерговим завданням освіти, мета якої – формування у людини

правильної соціальної позиції щодо особистої безпеки та безпеки оточуючих, адекватного мислення й мотивації раціональної поведінки, фундаментальних знань, умінь, навичок щодо запобігання виникнення ризиків здоров'ю та життю від різноманітних небезпек.

Складні і суперечливі умови життєдіяльності сучасної дитини в умовах постійно змінюваного соціального довкілля потребують суттєвого переосмислення педагогічних підходів до побудови навчально-виховного процесу, що спрямовується на формування основ безпеки життєдіяльності дитини у довкіллі.

Аналіз публікацій (виділення невирішених проблем). На цій проблемі зосереджують увагу багато провідних учених з безпеки життєдіяльності, зокрема О. І. Запорожець, В. М. Ярошевська, В. І. Березуцький та інші.

Відповідна проблема знайшла відображення в педагогічних працях видатних учених світового значення (О. Декролі, Дж. Дьюї, Г. Кершенштейнер, Г. Лай, Е. Менман та інших) та вітчизняних педагогів (К. Н. Вентцель, М. О. Корф, П. Ф. Лесгафт, М. І. Пирогов та інших).

З цими життєвими тенденціями сучасний науковець О. Кононко нерозривно пов'язує три важливих життєвих вміння, виховання яких є пріоритетними завданнями у сучасному навчальному закладі: 1) орієнтація в довкіллі та у власному «Я»: Вміння виділяти головне і другорядне, безпечне і небезпечне, комфортне і дискомфортне; визначати доцільний напрям поведінки, прогнозувати ймовірні її наслідки, розбиратися в основних характеристиках соціального оточення; 2) пристосування до нових умов життя: вміння застосовувати знайомий досвід в нових умовах життя, знаходити в новому позитивне, використовувати наявні в особистому досвіді знання і навички, виявляти гнучкість у спілкуванні з людьми; 3) вміння конструктивно впливати на довкілля та на самого себе: почуватися активним суб'єктом життєдіяльності, не задовольнятися пасивною роллю споживача активності інших, об'єкту впливів однолітків і дорослих, не втрачати власного особистісного начала, поступатися своїми інтересами в разі об'єктивної необхідності, оволодівати здатністю конструктивного розв'язування проблеми виходу з конфліктної ситуації, виробляти адекватні оцінки і реакції в різних життєвих ситуаціях.

Ціль статті – розкриття особливостей та умов формування у молодших школярів компетенцій безпечної поведінки.

Виклад основного матеріалу, обґрунтування результатів дослідження. Питання безпеки життя та здоров'я людини розглядається пріоритетним в контексті забезпечення сталого розвитку держави та суспільства. Учнів слід навчати користуватися моделями

безпеки, а саме: визначати небезпеку, що наближається чи виникла, аналізувати рівень небезпеки приймати правильне рішення стосовно неї, усвідомлено діяти. У сфері освіти на кожному етапі навчально-виховного процесу в учнів необхідно формувати знання і поняття про найбільш поширені небезпечні ситуації у житті та уміння і навички їх подолання.

Безпека – одна з найбільших цінностей людини й суспільства. Аналізуючи зміст терміну «безпека», дослідники доходять висновку, що в суспільній свідомості це поняття ототожнюється не скільки з відсутністю загроз, скільки зі станом, почуттями та переживаннями людей.

Для вирішення цього завдання необхідно підготувати учнів до дій у надзвичайних ситуаціях, раціональних, ефективних, психологічно і морально обґрунтованих дій, тобто сформувати готовність до творчої діяльності в будь-якій екстремальній ситуації.

Необхідно вчити дітей ефективно використовувати адаптаційні можливості організму в ускладнених умовах існування (викликані природними факторами, аваріями, катастрофами тощо), переносити підвищені фізичні та психологічні навантаження, переборювати втому, стресові стани. Опановуючи елементи культури особистої безпеки під час ознайомлення з різними джерелами небезпеки, засвоюючи нові способи та засоби виживання, навчаючись того, як уникнути неприємних ситуацій чи перебороти їх і з мінімальними втратами, школярі вчаться застосовувати набуті знання у повсякденному житті.

Оскільки процес накопичення особистого досвіду здійснюється досить повільно та безсистемно, під час ознайомлення з відомостями стосовно особистої безпеки необхідно не тільки інформувати учнів про потенційну небезпеку, але й учити їх аналізувати причини нещасних випадків, складати оптимальні моделі безпечної поведінки конкретних ситуаціях. Набуті навички можуть стати основою для безпеки, що базується на конкретних знаннях, на почутті міри та розумінні загальної логіки безпеки: «передбачати небезпеку, по можливості уникати її, за потреби – діяти». Саме з цією метою необхідно використовувати ситуаційне навчання, метод аналізу конкретних ситуацій, моделювання безпечної поведінки.

Необхідна організація практичної, ігрової, індивідуальної та колективної діяльності учнів, що ґрунтується на суб'єкт-суб'єктній взаємодії вчителя з учнями. Такий підхід отримав назву «освіта на основі набуття життєвих навичок» і характеризується застосуванням інтерактивних методів навчання, що забезпечує ефективне засвоєння учнями навчального матеріалу і відрацювання ними поведінкових навичок.

Відповідні знання, уміння й навички є необхідною умовою безпечної поведінки людини, цим питанням приділяється значна увага в освітній сфері.

Безпечна поведінка визначається як система дій або вчинків особистості, спрямованих на забезпечення оптимального рівня захищеності в усіх сферах життєдіяльності, що характеризує загальне ставлення людини як до власної безпеки, життя і здоров'я так до оточуючих, екологічно безпечного природного середовища.

Учень набуває навичок у діяльності, через прийняття рішень та відпрацювання моделей поведінки. Тому на відміну від традиційних уроків, коли вчитель переважно говорить, а учні слухають, слід використовувати на заняттях інтерактивні методи.

На уроках цікавим та повчальним є розігрування певних життєвих ситуацій після усного обговорення теми. Це допомагає дітям не лише усвідомити нову інформацію, але й навчитися застосовувати її на практиці під керівництвом вчителя. Існує безліч відео повчального характеру, що демонструють небезпечні ситуації та шляхи їх вирішення.

Важливою ланкою в формування безпечної поведінки школярів є робота вчителя з батьками, оскільки більшість часу діти проводять саме з ними.

Формування в учнів безпечної поведінки має проходити на уроці за такими етапами:

1. Підготовчий етап. Полягає в отриманні вражень про небезпеку, що може чатувати на дітей у довір'ї. Це може бути у вигляді спостереження, перегляду відеофільмів, мультфільмів, прогулянка або екскурсія.

2. Основний етап. Робота з формування певної системи уявлень та вироблення навичок безпечної поведінки. На цьому етапі доцільно застосувати різні види ігор з елементами безпечної поведінки, бесіди, складання описових та творчих розповідей дітьми.

3. Практичний етап. На цьому етапі діти мають застосовувати набуті знання та вміння на практиці. Доречним буде розв'язання проблемних ситуацій, творчих завдань, розваг, змагань, конкурсів.

Висновки, перспективи. Таким чином, підґрунтям для формування безпечної поведінки є система взаємопов'язаних наукових і емпіричних знань, умінь і навичок, що необхідні для формування мотиваційно-вольового, змістовного, операційного компонентів готовності учнів початкової ланки до культури безпечної поведінки. Вжиття заходів, а саме: безпечної поведінки на дорозі, в лісовій місцевості, на узбіччях, на воді, у громадському транспорті, у навчальних закладах, із незнайомими людьми, з небезпечними предметами та інше, спрямовані на формування правильної соціальної

позиції особи щодо власної безпеки. Саме ці знання молодший школяр отримує на уроках під час навчально-виховного процесу під керівництвом вчителя.

Література

1. Богданова Г. Підготовка вчителів до формування в учнів життєвих навичок / Г. Богданова // Здоров'я та фізична культура. – 2007. – № 9. – С. 6-7.

2. Запорожцев А. В. Твоя безпека / А. В. Запорожцев, В. О. Брижик, Т. С. Руденко. – К. : ОБСС, 2009. – 51 с.

3. Зоріна М. О. До проблеми визначення актуальності й особливостей формування культури безпеки життєдіяльності / М. О. Зоріна // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. – 2010. – № 8. – С. 149-153.

4. Про створення Національної ради з питань безпечної життєдіяльності населення : Постанова Кабінету Міністрів України від 15.09.1993 р. № 733 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://zakon3.gada.gov.ua/laws/show/733-93- %D0%BF](http://zakon3.gada.gov.ua/laws/show/733-93-%D0%BF). – Назва з титул. екрану.

5. Волкова І. В. Система роботи з безпеки життєдіяльності в загальноосвітньому навчальному закладі : збірник нормативних і методичних матеріалів / І. В. Волкова, Н. О. Холодова. – Х. : ХОНМІБО, 2005. – 44 с.

6. Холодова Н. О. Скажи собі відверто : методичний посібник щодо упровадження ситуаційного навчання на уроках та в позаурочний час / Н. О. Холодова, Т. С. Прокопенко. – Х. : Харківська академія неперервної освіти, 2011. – 76 с.

7. Холодова Н. О. Допоможи собі сам / Н. О. Холодова., Т. С. Прокопенко. – Х. : ХОНМІБО, 2003. – 48 с.

Юлия Давыденко. Формирование безопасного поведения младшего школьника как научная проблема.

В статье проанализирована проблема безопасного поведения в психолого-педагогической и методической литературе, рассматриваются этапы формирования безопасного поведения младших школьников.

Ключевые слова: *безопасность, компетенция безопасного поведения, младший школьник.*

Julia Davydenko. Safe behavior younger student as a scientific problem.

In the article the problem of safe behavior in psychological, pedagogical and methodological literature considered stages of primary school children safe behavior.

Keywords: *safety, competence safe behavior of younger schoolchildren.*

Стаття надійшла до редакційної колегії 08.05.2017

Заїка Євген Валентинович

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

ТРЕНІНГ ГНУЧКОСТІ ТА ШВИДКОСТІ ПРОСТОРОВОГО МИСЛЕННЯ І РУХОВИХ КООРДИНАЦІЙ (ДЛЯ ШКОЛЯРІВ І СТУДЕНТІВ)

В статті мова йдеться про розвиток і вдосконалення просторового мислення. Розглядається комплекс вправ, спрямованих на формування образно-просторового мислення завдяки рухам власного тіла, зокрема ті, що виконуються руками. Описані правила проведення вправ та самі вправи.

Ключові слова: просторове мислення, рухові координації, ігровий тренінг мислення.

Проблема, її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Просторове мислення – важливий елемент розумової діяльності людини, важлива складова структури інтелекту. На жаль, її розвитку й удосконалюванню, на відміну від словесно-логічного мислення, приділяється недостатньо уваги. Істотним аспектом просторового мислення виступає координація рухів, що виконуються руками за строго визначеними правилами.

Аналіз публікацій (виділення невирішених проблем). У численних варіантах ігрового тренінгу мислення розглядаються різні ігри та вправи, спрямовані на розвиток в основному словесно-логічного мислення [1; 2], що ж стосується мислення образного і особливо образно-просторового, то таких вправ явно недостатньо. Істотною частиною просторового мислення і побудови власних дій в просторі є координація рухів власними руками за строго заданими правилами, причому ці координації повинні здійснюватися швидко і перебудовуватися легко.

Ціль статті – пропонується ігровий тренінг, спрямований на розвиток гнучкості та швидкості просторового мислення та рухових координацій руками.

Виклад основного матеріалу, обґрунтування результатів дослідження. Перелічено основні вправи, які включено до запропонованого комплексу. Складається з наступного розділу: рухові вправи для розвитку просторового мислення руками.

1. Ведучий (викладач) стає спиною до гравців і в повільному темпі робить зміну зазначених вище напрямків рук. Завдання гравців – точно повторювати рухи ведучого. Наприклад, із вихідного положення

(руки вниз) ведучий піднімає ліву руку убік, праву вгору і на 3-4 секунди фіксує їхнє положення (діти копіюють); потім ліву руку заводить назад за спину, а праву відводять уперед – убік (діти копіюють) тощо.

Поступово ведучий скорочує паузи і прискорює темп зміни положень рук; діти намагаються повторювати за ним і при цьому не заплутатися у копіюванні рухів. Один із гравців (по черзі) не виконує рухи, а стежить за правильністю їхнього виконання іншими гравцями, за необхідності вказує на помилки.

2. Ведучий повертається обличчям до гравців. При такому взаєморозташуванні ведучого і гравців можливі два принципово різних способи відтворення гравцями рухів ведучого: за зовнішніми орієнтирами і за схемою тіла. Гравцям докладно пояснюється сутність кожного із двох способів відтворення рухів.

Відтворення за зовнішніми орієнтирами передбачає напрямок правої руки в той же бік, у який спрямована права рука ведучого. Це означає: так само на схід (на північ, на захід, на південь) чи так само до тієї стіни кімнати, де розташовані вікна (двері, дошка тощо). При цьому важлива вказівка на ті зовнішні орієнтири (предмети, стіни кімнати, частини світу), до яких направляє руку ведучий, – безвідносно до того, яке положення рука займає щодо тіла.

Наприклад, якщо, стоячи до вас обличчям, ведучий відводить свою праву руку назад (щодо себе), вказуючи нею на ту стінку кімнати, що знаходиться в нього за спиною, але у вас перед очима. Ваша задача – вказати на той же напрямок, тобто простягнути руку до тієї ж стінки, що знаходиться перед вами, тому ви піднімаєте руку вперед. Аналогічно, якщо ведучий відвів руку вліво (відносно себе), то він тим самим указав на стінку праворуч від вас, тому ви повинні відвести руку вправо.

Відтворення рухів за схемою тіла означає що треба своїм тілом скопіювати положення тіла ведучого безвідносно до зовнішніх орієнтирів.

Наприклад, ведучий відвів праву руку назад (відносно себе). Ваша задача – надати своєму тілу такого ж положення, тобто відвести руку назад (при цьому не має ніякого значення, на яку стінку вона показує). Аналогічно, якщо ведучий відвів руку вліво (відносно себе), то ви повинні відвести свою руку вліво відносно себе, не звертаючи уваги на те, до якої стінки вона спрямована.

Якщо рух у горизонтальній площині (назад, уліво – вправо і проміжні між ними) при двох способах відтворення рухів завжди протилежні, то рухи у вертикальній площині (униз) завжди збігаються.

Після ознайомлення гравців із цими двома способами відтворення рухів починається тренування за кожним із них. При

цьому ведучий називає спосіб, наприклад, «за схемою тіла». І далі протягом 1-3 хвилин пропонує гравцям відтворювати різні положення рук, наприклад: а) праву – вгору, ліву – уперед; б) праву – уліво, ліву – назад; в) праву – назад, ліву – вгору тощо. Потім ведучий називає новий спосіб: «за зовнішніми орієнтирами», і протягом 1-2 хвилин пропонує нову серію вправ, аналогічних зазначеній вище. У міру тренування необхідно все частіше змінювати спосіб відтворення (наприклад, через кожні 10-15 секунд) і задавати нові варіанти рухів у все більш швидкому темпі (аж до однієї позиції за кожні 2-3 секунди!).

3. Ведучий повертається до гравців почергово то правим, то лівим боком і, знаходячись у такому положенні й періодично змінюючи способи відтворення рухів, задає гравцям різні варіанти положень рук.

Наприклад, ведучий став до гравців правим боком і назвав спосіб: «за зовнішніми орієнтирами», далі відвів праву руку назад, а ліву – вправо (відносно себе). При цьому правою рукою він указав на стінку, що знаходиться від гравця ліворуч! Тому вони праву руку повинні направити вліво (відносно себе), щоб вона вказувала на ту ж стінку! А ліва рука його вказує на стінку, що знаходиться прямо перед гравцями, тому вони повинні направляти ліву руку вперед!

Після серії подібних рухів ведучий задає новий спосіб: «за схемою тіла» і, наприклад, піднімає праву руку нагору, а ліву – уперед (відносно себе). Гравці повинні відтворити ту ж конфігурацію тіла (не звертаючи уваги на стінки, до яких спрямовані руки ведучого). Поступово час на кожен спосіб руху скорочується, у результаті чого гравцям доводиться все частіше перемикатися з одних орієнтирів на інші, й навпаки.

4. Ведучий стоїть обличчям до гравців, орієнтуватися треба лише за схемою тіла. Однак, на відміну від завдань, описаних у пункті «2», гравцям слід своєю лівою рукою відтворювати положення правої руки ведучого щодо тіла, а своєю правою рукою – його лівої руки. Наприклад, у ведучого права рука витягнута вперед, ліва відведена вліво. Це значить, що гравець повинен свою ліву руку витягнути вперед, а праву відвести вправо. Таке відтворення фактично означає дзеркальне відображення рухів ведучого.

Варто звернути увагу гравців на те, що описаний тут дзеркальний спосіб відтворення рухів відрізняється від двох інших способів, вивчених раніше: за зовнішніми орієнтирами і за схемою тіла. Таким чином, тепер учень уже знає три способи відтворення рухів ведучого, що стоїть до нього обличчям.

5. Ведучий чергує всі три способи відтворень, відводячи на кожний по 20-30 секунд (і відповідно по 4-6 позицій). Наприклад, спершу говорить: «за схемою тіла» і показує одне за одним 3-4

положення рук; потім говорить: «дзеркально» і показує 4-5 положень рук; потім говорить: «за зовнішніми орієнтирами» тощо. Від гравців потрібно швидко перемикатися з одного способу на інший і точно копіювання рухів відповідно до заданого способу.

6. Ця вправа є ускладненим варіантом попередньої. Тут перед кожним показом нової позиції ведучий називає спосіб копіювання; кожній черговій позиції відповідає новий спосіб; їхній вибір здійснюється випадково. Наприклад: «за схемою тіла» позиція: права рука – назад, ліва – уліво; потім: «за зовнішніми орієнтирами»: права рука – вгору, ліва – вправо через груди; потім: «дзеркально»: права рука – назад, ліва – вгору.

7. Стоячи обличчям до гравців, ведучий задає одну за іншою позиції, а гравці повинні їх відтворювати. Спосіб відтворення увесь час міняється, а правило цієї зміни задається заздалегідь. Наприклад, говориться: першу позицію копіюйте за принципом «дзеркало», другу – «схема тіла». Третю – «зовнішні орієнтири» і далі чергуйте способи в тому ж порядку; тут уже ведучий не називає щораз спосіб, його відслідковують самі гравці. Інші, більш складні варіанти чергувань способів: а) 2 «схема тіла», 1 «дзеркально», 3 «зовнішні орієнтири» і т. д; б) 3 «схема тіла», 1 «дзеркально», 2 «зовнішні орієнтири»; 1 «дзеркально» і т. д; в) «зовнішні орієнтири» – «дзеркально» – 3 «схема тіла» та ін.

8. Задаються різні способи копіювання рухів лівої і правої руки ведучого. Наприклад, положення лівої руки ведучого потрібно копіювати способом «схема тіла», правої його руки способом «зовнішні орієнтири». Так, якщо ведучий, наприклад, простягнув обидві руки уперед, слід ліву простягнути вперед, а праву – відвести назад! Періодично вводяться нові правила (наприклад, ліву – дзеркально, праву – за схемою тіла). Спочатку тренування на кожне правило приділяється по 2-3 хвилини, потім час скорочується до 30-40 секунд, що бажає від дітей швидкого переключення з одного правила на інше.

9. Виконання вправ 2-8 ускладнюється введенням додаткового правила: при визначеній, заздалегідь обговореній умові кисті обох рук (чи тільки лівої чи правої) треба стискати в кулаки, (в інших випадках вони повинні бути виправлені).

Висновки, перспективи. Запропоновано та описано оригінальний комплекс вправ, спрямований на розвиток у школярів і студентів просторового мислення та рухових координацій руками. У подальшому планується розробити аналогічний комплекс для виконання вправ ногами, а також рухами голови та тулуба.

Література

1. Заїка Є. В. Ігровий тренінг пізнавальних процесів учнів : ігри та вправи : навчальний посібник / Є. В. Заїка. – Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2013. – 256 с.

2. Заїка Є. В. Шляхи оптимізації пізнавальної діяльності студентів та школярів : навчальний посібник / Є. В. Заїка, І. О. Зуєв. – Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2013 – 184 с.

Евгений Заика. Тренинг гибкости и быстроты пространственного мышления и двигательных координаций (для школьников и студентов).

В статье речь идет о развитии и совершенствовании пространственного мышления. Рассматривается комплекс упражнений, направленных на формирование образно-пространственного мышления благодаря движениям собственного тела, в частности те, что выполняются руками. Описаны правила проведения упражнений и сами упражнения.

Ключевые слова: пространственное мышление, двигательные координации, игровой тренинг мышления.

Yevgen Zaika. Training of flexibility and quick spatial thinking and motor coordination (for students of school and university).

This article is about development and improvement of the spatial thinking. There is a complex of exercises is being considered in this article aimed at formation of the image-spatial thinking thanks to movement own body, in particularly arm's movements. Describes the rules for conduction of exercises.

Keywords: spatial thinking, motor coordination, game thinking training.

Стаття надійшла до редакційної колегії 11.05.2017

УДК 159.9.072.59:159.938]:37.091.212

© Заїка Є. В., 2017

Заїка Євген Валентинович

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

ТРЕНІНГ ВНУТРІШНЬОГО ПЛАНУ ДІЙ ТА САМОРЕГУЛЯЦІЯ МИСЛЕННЯ: ГЕОМЕТРИЧНІ ЗАВДАННЯ В ДЕКАРТОВІЙ СИСТЕМІ КООРДИНАТ (ДЛЯ ШКОЛЯРІВ І СТУДЕНТІВ)

Запропонована та описана система ігрового тренінгу внутрішнього плану дій та саморегуляції мислення для школярів та студентів. Вправи полягають у виконанні завдань в проставленні та зчитуванні крапок у декартовій системі координат.

Ключові слова: мислення, внутрішній план дій, увага, саморегуляція мислення, декартова система координат.

Проблема, її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Проблема розвитку та удосконалення внутрішнього плану дій – одна з актуальних у навчально-освітньому процесі. На сьогодні існує багато різних підходів до розвитку цієї важливої складової інтелекту [1; 2]. Запропонуємо ще одну тренінгову процедуру, пов'язану з розвитком саме геометричного, просторового мислення у внутрішньому плану дій, а також спрямовану на вдосконалення саморегуляції мислення як процесу.

Аналіз публікацій (виділення невирішених проблем). Існуючі тренінги для учнів загалом спрямовані на розвиток виключно вербального мислення, при цьому недостатньо уваги приділяється образному та просторовому мисленню [1; 2]. Через це виникає потреба розробити таку тренінгову процедуру, яка б забезпечувала розвиток та функціонування внутрішнього плану дій саме на процесах образно-просторового мислення.

Виклад основного матеріалу, обґрунтування результатів дослідження. Основу запропонованих вправ складає робота із системою координат на площині: горизонтальною віссю абсцис і перпендикулярною до неї вертикальною віссю ординат. Від центру системи координат (точки перетинання абсциси з ординатою) уліво, вправо, вгору і вниз через рівні проміжки розташовані числа від 1 до 10.

Тренінг проводиться з групою з 6-12 учнів 2-3 рази на тиждень по 30-45 хв. у позакласний час. Завдання пропонуються у вигляді особливих ігор на увагу. Між гравцями організуються змагання із врученням жартівливих призів переможцям.

На етапі підготовки до тренінгу дітям нагадують знайому їм із уроків математики процедуру розміщення на ній точок на двох координатах (спочатку абсциси, потім ординати; напрямку вправо і вгору – зі знаком «плюс», вліво і вниз – зі знаком «мінус»), а також визначення координат розміщених на ній точок. Кілька хвилин учасники тренуються в нанесенні на неї точок з координатами, що задаються, і в зчитуванні координат уже нанесених точок.

Власне ж розвивальні вправи являють собою різні ускладнення й модифікації цієї процедури; вони містять у собі ряд етапів, що відповідають різним рівням складності, і виконувати їх рекомендується винятково в запропонованій послідовності; переходити до наступної вправи можна лише за умови непоганого освоєння попередньої. Кожна вправа виконується кілька разів із використанням різних наборів чисел, що задаються.

Для виконання завдання перед кожною дитиною кладеться аркуш у клітинку з розміщеною на ньому системою координат (оскільки таких систем буде потрібно чимало, тому варто заздалегідь

роздрукувати їх у великій кількості). На системі координат позначені числа, але не зазначені їхні знаки (плюс чи мінус). Дитина повинна ручкою швидко і точно наносити на лист точки, координати яких називаються ведучим, і при нанесенні точок чітко дотримуватись правил, що задаються в кожній вправі.

1. Розміщення точок при неприродному напрямку осей координат. Ведучий називає інший, незвичний напрямок, наприклад: «плюс» – вліво і вгору (а «мінус» – відповідно вправо і вниз).

Потім ведучий називає пари чисел зі знаками (числа від 1 до 10), наприклад: (+5; -4), що являють собою абсцису й ординату точки; цю точку потрібно правильно розмістити в цій незвичайній системі координат (вона повинна виявитися в нижньому лівому квадранті); потім по черзі називаються інші пари, наприклад: (-2; +6); (-7; -4) і т. д., і діти проставляють на аркуші відповідні їм точки; інтервал між називаннями парами чисел – кілька секунд; у міру тренуваності дітей він скорочується, однак завжди повинен залишатися таким, щоб більшість гравців, працюючи у швидкому темпі, усе-таки встигали наносити точки. Завдання містить у собі називання ведучим 15-20 пар чисел і відповідно нанесення дитиною на лист такої ж кількості точок.

Після виконання завдання результати відразу перевіряються. Для цього ведучий дістає «еталонний аркуш» (із правильним розміщенням усіх точок; кожному гравцю дається по екземпляру). Тепер завдання дитини – швидко порівняти своє розміщення точок із еталонним і на своєму листі обвести колом усі помилкові їхні розташування. Після цього результати взаємно перевіряються ще раз іншими гравцями. Переможець – той, чиє розташування точок збіглося з еталонним, чи в кого найменша кількість помилок.

Потім ведучий задає новий напрямок осей (наприклад: «плюс» – вправо і вниз, чи можна інакше: «мінус» – вліво і вгору), і на нових аркушах гравці розташовують 15-20 точок, координати яких послідовно називаються ведучим і т. д.

Ця вправа розвиває в дітей здатність працювати в рамках інших, незвичних і періодично змінюваних просторових схем, щораз гнучко змінюючи і підбудовуючи під них добре освоєні, і навіть, можливо, стерео-типізовані перцептивні, інтелектуальні й моторні дії, а також розвиває увагу і пам'ять.

Виконуючи завдання, увесь час варто мати на увазі (утримувати в голові) незвичну просторову схему. На етапі ж перевірки завдання в дітей формується здатність швидко «охоплювати» оком цілісні конфігурації (еталонну і ту, що перевіряється) і моментально знаходити між ними розбіжності.

2. Розміщення точок при постійно змінюваних напрямках осей. Ця вправа відрізняється від попередньої тим, що тут ведучий не дає

заздалегідь заданого напрямку осей (того самого для багатьох точок), а перед кожною парою називає особливі напрямки осей, характерні саме для цієї пари; наприклад: «Плюс – вліво і вниз, (+2; -6); плюс – вправо і вниз, (-5; -8); мінус – вліво і вгору, (-2; +9)» і т. д. Ця вправа складніша за попередню, тому і паузи між фразами ведучого повинні бути більш довгими.

Це вправа, на додаток до попередньої, формує здатність швидко змінювати вихідні орієнтири власної діяльності і правильно діяти у постійно змінюваних умовах; вона виступає також потужним засобом подолання ригідності (інертності) в навчально-пізнавальних діях.

Як відомо, дитина часто припускається помилок через те, що не уміє вчасно переорієнтувати свої дії, які виявилися правильними в одних умовах, до нових, частково змінених умов, і замість цього діє стереотипно (нерідко навіть незважаючи на те, що розуміє факт зміни умов і необхідність змінити дії!). Завдяки ж цій вправі в неї формуються навички постійно змінювати власні дії, рішуче переборюючи силу стереотипів.

3. Розміщення точок у напрямках осей, що змінюються за заданим правилом. Тут, як і в попередній вправі, при постановці кожної чергової точки варто так само орієнтуватися на нові напрямки осей, однак напрямок осей тут не задається щораз ведучим, а самостійно визначається гравцем на основі заздалегідь заданого досить простого правила.

Приклади таких правил: а) додатний напрямок на осях змінюється проти годинникової стрілки; це значить: наносючи першу точку, вважаємо, що плюс – вправо і вгору; другу – вліво і вгору; третю – вліво і вниз і т. д. по колу; б) те ж, але за годинниковою стрілкою; в) коливальні рухи по дузі: вліво і вгору – вліво і вниз – вправо і вниз – вліво і вниз – вліво і вгору – вліво і вниз і т. д.; г) у напрямку «хрест-навхрест»: вправо і вгору – вліво і вниз – вліво і вгору – вправо і вниз – вправо і вгору і т. д. Одне з цих правил задається заздалегідь, і далі, підкорюючись йому, гравець розміщує 15-20 точок. Потім після перевірки результатів, задається інше правило, і відповідно до нього наноситься наступний ряд точок і т. д.

Наприклад, задається правило «проти годинникової стрілки» і послідовно називаються пари чисел: 1) (-7; +5); 2) (-2; -9); 3) (+4; -6); 4) (-8; +5); 5) (+8; -7); 6) (-4; +3); 7) (-5; -1); 8) (-5; +8); 9) (-2; -5); 10) (-6; +9); 11) (-3; +7); 12) (+9; -4); 13) (+7; -4); 14) (-8; +7); 15) (+8; -7); 16) (-9; +2). Їм відповідають точки: номери точок збігаються з номерами зазначених пар чисел (але від гравців потрібно нумерувати подані точки).

Особливість цієї вправи, порівняно з попередніми, полягає в тому, що дитина тут змушена поряд із основними діями –

проставлянням точок – виконувати ще і ряд рівнобіжних: постійно відслідковувати зміну напрямків «плюсів» і для кожної точки самостійно його визначати.

Намагаючись впоратися з труднощами, що виникли, більшість дітей починають використовувати зовнішні допоміжні стимули-засоби (у термінології Л. С. Виготського). Найчастіше – це проста фіксація пальцем лівої руки плюса-квадранта, що допомагає як «не втратити» орієнтири при проставлянні конкретної точки, так і швидко перейти до визначення наступного плюса-квадранта. На перших етапах виконання завдання цю тактику варто заохочувати.

Однак у міру освоєння цієї вправи, на наступних етапах виконання завдання цю тактику треба рішуче припинити, перевірши дії з відстеження напрямків із зовнішнього плану дій повністю у внутрішній, – щоб воно виконувалося винятково «у голові», з розподілом уваги. Для цього вводиться тверда вимога: покласти ліву руку на сидіння і сісти на неї, а на столі тримати тільки праву руку з ручкою (якщо листок зміщується, його можна прикріпити до столу липкою стрічкою).

Це вправа, закріплюючи навички, набуті в попередніх, формує здатність ніби паралельно виконувати відразу дві дії й тим самим постійно розподіляти увагу між ними (наприклад, визначаючи напрямком «плюсів», слухати координати точки, що називаються, і, наносючи її, готуватися до визначення нового напрямку «плюсів») а також перемикає увагу з однієї дії на іншу.

Крім того, ця вправа тренує стійкість короточасної пам'яті до інтерференції, значно розширюючи її функціональні можливості: адже перейшовши з дії відстеження напрямків на дію нанесення точки, потрібно в цей час паралельно зберігати в пам'яті й наявний напрямок плюсів, і саме правило його зміни.

Як відомо, дитина часто не може впоратися з рішенням громіздкої задачі не тому, що не володіє окремими необхідними операціями (вони можуть бути прекрасно освоєні), а саме тому, що не може їх усі «утримати в голові» одночасно, скоординувавши їхній перебіг у потрібній послідовності і перехід із однієї на іншу. Завдяки цій вправі така важлива інтелектуальна здатність починає поступово формуватися.

4. Зчитування координат уже проставлених точок за заданим правилом зміни напрямків. Це вправа за своєю формою є оберненою до попередньої. Учень одержує листок із уже проставленими на ньому точками, причому тут точки пронумеровані. Його завдання: знаючи правило зміни напрямків (наприклад, проти годинникової стрілки), послідовно вважати вихідні координати точки. Наприклад: № 1: (-7; +5); № 2: (-2; -9); № 3: (+4; -6) і т. д.

Для підвищення мотивації гравців уводиться сюжет, пов'язаний із розшифруванням закодованих розвідувальних даних про розташування вогневих точок супротивника під час військових дій. Записані учнем пари цифр і особливо знаки при них зв'язуються з еталонним записом. На початкових етапах освоєння цієї вправи варто всіляко заохочувати використання пальця лівої руки як допоміжного стимулу-засобу, на заключних же – заборонити його, попросивши, щоб дитина сиділа на лівій руці.

Це вправа хоча і схожа на попередню, але помітно складніша за неї. Вона також сприяє розвитку уваги і короткочасної пам'яті, але в умовах більш напруженої діяльності.

5. Автоматична зміна почутого знака на протилежний. Спочатку учню пропонується працювати зі звичними напрямками осей координат (плюс – вправо і вгору) і на них розміщати точки. Однак знаки при числах треба щораз змінювати, наприклад: (+5; -8) на (-5; +8), (+2; +9) на (-2; -9), і проставляти точки відповідно до змінених знаків.

Потім, у міру освоєння цього завдання, дитині пропонують від звичних напрямків осей перейти до незвичного (як у вправі № 1) і, змінюючи знаки називаних чисел, проставляти точки в цих нових, незвичних системах координат.

Коли ж і ці дії виявляться освоєними достатнім чином, варто перейти до постійно змінюваних напрямків осей, причому напрямки задаються або тим, що ведучий перед кожною парою чисел їх називає (як у вправі № 2), або завданням визначеного правила зміни напрямків (як у вправі № 3). Тут фактично відбувається сполучення вправ № 2 чи № 3 із процедурою автоматичної зміни всіх знаків при числах на протилежні.

6. Зміна знаків на протилежні в парах чисел через одну. Ця вправа подібна до попередньої, тільки тут у першій парі чисел знаки змінюються, у другій – ні, у третій – змінюються, у четвертій – ні й т. д. Наприклад: (+2; -6) на (-2; +6); (+4; -8) на (+4; -8); (+3; +9) на (-3; -9); (-7; +1) на (+7; -1) і т. д.

7. Зміна знаків на протилежні лише за визначеної умови. Ця вправа подібна до двох попередніх, тільки тут знак змінюється лише перед тим числом, що відповідає певній заздалегідь заданій простій умові.

Приклади таких умов: а) перед парним числом знак не змінюється, а перед непарним змінюється; б) навпаки; в) знак змінюється тільки перед числом, кратним трьом; г) знак не змінюється тільки перед числами 5 і 8, а перед іншими змінюються; д) знаки змінюються, якщо у вихідній парі чисел вони різні (наприклад, +8; -4) і не змінюються, якщо однакові (наприклад, (-3; -7); е) знаки

змінюються, лише якщо сума абсолютних величин чисел більше 10 (тоді: $(+5; -2)$ на $(+5; -2)$; $(-6; +9)$ на $(+6; -9)$; $(-4; -6)$ на $(-4; -6)$) тощо.

Ця вправа, як і дві попередніх, задає дітям набагато більш складні системи дій порівняно з описаними раніше, надаючи винятково високого навантаження на їхню увагу і короткочасну пам'ять.

8. Автоматична зміна порядку чисел на протилежний. Вправа практично цілком відповідає описаній вище вправі № 5, тільки замість зміни знаку при всіх числах змінюється лише послідовність чисел у кожній парі, наприклад: $(+4; -1)$ на $(-1; +4)$; $(-2; -9)$ на $(-9; -2)$. Розміщення точок із подібною зміною чисел відбувається спершу в звичній системі координат, потім із незвичними напрямками осей, а далі в умовах їхньої постійної зміни – коли ведучий називає напрямок перед кожною парою чисел або коли учень сам визначає напрямок відповідно до заданого йому правила.

9. Зміна порядку чисел на протилежний у парах через одну. Вправа подібна до попередньої, тільки тут у першій парі порядок чисел змінюється, у другій – ні, у третій – змінюється, у четвертій – ні й т. д., наприклад: $(+4; -9)$ на $(-9; +4)$; $(-8; -2)$ на $(-8; -2)$; $(+9; +3)$ на $(+3; +9)$ і т. д.

10. Зміна порядку чисел на протилежний лише за визначеної умови. Вправа подібна до двох попередніх, тільки тут числа подаються лише в тих парах, що відповідають заздалегідь заданій нескладній умові, наприклад: а) якщо обидва числа непарні; б) обидва парні; в) одне парне, інше непарне; г) перше назване число непарне; г) два числа одного знака; д) обидва числа з різними знаками «мінус»; е) сума відносних величин більше 10; є) якщо в парі є хоча б одне з таких чисел: 3 і 7; ж) якщо різниця абсолютних величин двох чисел менша або дорівнює двом тощо.

11. Сполучення зміни знаків і зміни порядку чисел у парі. Вправа являє собою синтез раніше описаних вправ № 5 і № 8. Можливі також і інші, більш складні варіанти синтезу, наприклад, вправ № 5 і № 9; № 5 і № 10; № 6 і № 8; № 6 і № 9; № 6 і № 10; № 7 і № 8; № 7 і № 9; № 7 і № 10, але вони являють собою винятково складні завдання, стабільне виконання яких доступно лише деяким учням, що відрізняються дуже високим рівнем розвитку уваги і пам'яті. У випадку таких сполучень учень контролює одночасно й умови зміни знаків, і умови зміни порядку чисел і в разі потреби такі зміни робить, контролюючи при цьому ще і зміну напрямку осей координат!

Ця вправа являє собою унікальну для дитини ситуацію, коли навантаження на її внутрішній план дій, увагу й пам'ять виявляються надзвичайними, навіть надмірно високими, причому все це відбувається не в стресовій навчальній діяльності, а в невимушених

ігрових умовах, і дитина систематично – не пізніше, ніж через 2-3 хвилини – одержує повний зворотний зв'язок про якість своїх дій і дій партнерів у грі.

У ході виконання цього завдання працюють із граничним напруженням усі основні психічні центри, що відповідають за пізнавальні процеси, і тим самим забезпечується їхнє дуже ефективне тренування. (Відмітимо в дужках, що в процесі виконання цієї вправи окремі гравці відчували головний біль, через який навіть змушені були припинити виконання завдання! Ведучий повинен надзвичайно обережно вводити ці вправи і не допускати виконання таких завдань більш, ніж 4-5 хвилин, принаймні на початкових етапах тренінгу).

Висновки, перспективи. Запропонована система тренінгу забезпечує розвиток та удосконалення образно-просторового мислення та внутрішнього плану дій приблизно у 70% студентів та школярів, які проходять через цей тренінг протягом місяця.

Література

1. Заїка Є. В. Ігровий тренінг пізнавальних процесів учнів : ігри та вправи : навчальний посібник / Є. В. Заїка. – Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2013. – 256 с.

2. Заїка Є. В. Шляхи оптимізації пізнавальної діяльності студентів та школярів : навчальний посібник / Є. В. Заїка, І. О. Зуєв. – Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2013 – 184 с.

Евгений Заика. Тренинг внутреннего плана действий и саморегуляции мышления: геометрические задания в декартовой системе координат (для школьников и студентов).

Предложена и описана система игрового тренинга внутреннего плана действий и саморегуляции мышления для школьников и студентов. Упражнения состоят в выполнении заданий на проставление и считывание точек в декартовой системе координат.

Ключевые слова: мышление, внутренний план действий, внимание, саморегуляция мышления, декартова система координат.

Yevgen Zaika. Training of inward scheme actions and self-regulation of thinking: geometrical tasks in the Cartesian coordinate system (for students of school and university).

This game training system of inward scheme actions and self-regulation of thinking is suggested and described for students of school and university. Exercises consist of implementation tasks of dotting and reading dots of Cartesian coordinate system.

Keywords: thinking, inward scheme of actions, attention, self-regulation of thinking, the Cartesian coordinate system.

Стаття надійшла до редакційної колегії 17.05.2017

Заїка Євген Валентинович

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

ТРЕНІНГ ВНУТРІШНЬОГО ПЛАНУ ДІЙ ТА ПЕРЕРОБЛЕННЯ ЧИСЛОВОГО ТА ВЕРБАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ (ДЛЯ ШКОЛЯРІВ І СТУДЕНТІВ)

У статті йдеться про розвиток і удосконалення внутрішнього плану дій (ВПД), як важливої складової (здатність мислити виключно головою без будь-яких зовнішніх проявів). Розвиток ВПД здійснюється на матеріалі числовому та вербальному – як перетворення його за заданими алгоритмами. Вправи пропонуються для дітей середнього та старшого шкільного віку, а також для студентів.

Ключові слова: внутрішній план дій, дія за алгоритмом, ігровий тренінг пізнавальних процесів.

Проблема, її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Внутрішній план дій (ВПД) чи просто здатність виконувати дії подумки є однією з універсальних характеристик людської свідомості і являє собою ключову умову для розвитку інтелекту (Л. С. Виготський, П. Я. Гальперін, Я. А. Пономарьов). Із погляду класифікації психічних явищ ВПД не належить до жодного з традиційно виділюваних психічних процесів, а являє собою нерозривну єдність, сплав уваги, мислення, уяви і пам'яті.

Аналіз публікацій (виділення невирішених проблем). Незважаючи на виняткову важливість ВПД у структурі людської психіки, у системі традиційного шкільного навчання ця здатність цілеспрямовано не формується. У цих умовах вона може складатися тільки стихійно, а це значить, що процес її формування протікає не оптимально й отриманий результат далеко не завжди відповідає максимально можливому рівню її розвитку в кожній конкретній дитини.

Ціль статті – запропонувати та описати ігровий тренінг, який може допомогти у розвитку внутрішнього плану дій для мисленевих перетворень числового та вербального матеріалу за певними алгоритмами.

Виклад основного матеріалу, обґрунтування результатів дослідження. Виклад основного матеріалу складається з наступних розділів: 1) опису уявних побудов геометричних фігур 2) ігор з цифрами та 3) ігор зі словами.

Частина 1. Уявні побудови геометричних фігур.

Перелічимо основні вправи для розвитку ВПД у процесі уявних побудов геометричних фігур.

1. Почувши ряд із трьох цифр (від 1 до 9), наприклад: 1, 2, 6 – учасники повинні у ВПД визначити, чи можливо побудувати трикутник із трьох відрізків, що мають такі довжини (приміром, цифри позначають кількість сантиметрів у кожному відрізьку). Нагадаємо, що з погляду геометрії, побудова трикутника можлива лише в тому випадку, якщо довжина найбільшого з трьох відрізків менша суми довжин двох інших (менших) відрізків (чи якщо є два однакових за довжиною найбільших відрізків чи усі три рівні за довжиною).

При визначенні можливості побудувати трикутник із трьох відрізків заданої довжини учень може орієнтуватися або тільки на аналіз цифрових співвідношень (такий спосіб для більшості є оптимальним), або тільки на образно-просторові маніпуляції (такий спосіб припустимий лише на початкових етапах освоєння вправ), або на те й інше разом чи по чергово – як йому буде зручніше.

Однак у міру входження учня у виконання завдань його слід усе більш і більш орієнтувати на аналіз саме числових співвідношень (тому що тільки при такому способі забезпечується як висока частка правильних відповідей учня, так і значний рівень сформованості його внутрішнього плану дій). Відповідь на кожне завдання варто давати швидко і чітко, сказавши або «так» (трикутник побудувати можна), або «ні» (не можна).

У нашому випадку, оскільки 7 менше, ніж (2+6), правильна відповідь: «Так» На перших етапах виконання цього (як і всіх наступних завдань) обмежуються констатацією правильності чи неправильності відповіді, згодом же ще і фіксується за секундоміром час виконання завдання; у всіх випадках при ускладненнях чи при неправильній відповіді дитині рекомендують відразу перейти на зовнішньо розгорнуте виконання завдання: записати на аркуші вихідні числа і намалювати побудований трикутник.

2. Почувши ряд із трьох двозначних чисел, наприклад: 23, 76 і 35, визначити, чи можна побудувати трикутник з відрізків таких довжин. Тут, оскільки 76 більше, ніж (23+35), правильна відповідь: «Ні».

3. Почувши ряд із шести цифр, наприклад: 8 4 5 2 4 9 – визначити, чи можна побудувати два трикутники: перший – з відрізків, довжини яких відповідають першим трьом цифрам (8 4 5), другий – трьом останнім (2 4 9). Важливо вимагати, щоб спершу в розумі виконувалися всі необхідні маніпуляції по побудові і першого, і другого трикутників, і лише в кінці відповідь давалася зразу, без пауз (у нашому випадку: «Так – ні»).

Відповідь із паузою між двома словами приймати лише на початкових етапах виконання цієї вправи, надалі ж її варто розцінювати як помилкову, оскільки весь зміст цієї вправи (і всіх наступних) полягає в тім, щоб учні тренувалися виконувати дії у ВПД в умовах інтерференції з боку суміжних дій у розумі, а також утримуваних при цьому в короткочасній пам'яті як вихідних умов для виконання дії наступного, так і вже отриманого результату дії попереднього. Саме в цьому випадку створюються найбільш сприятливі передумови для зміцнення і розширення ВПД.

4. Почувши ряд із шести цифр, наприклад: 6 9 5 4 8 7 – визначити, чи можна побудувати два трикутники: перший – з чисел (довжин сторін), що стоять на непарних місцях: першому, третьому і п'ятому (6 5 8), другий – на парних (9 4 7). Відповідь складається з двох слів, вимовних разом (у цьому випадку: «Так – так»).

5. Почувши ряд із чотирьох цифр, наприклад: 7 2 4 5 – визначити, чи можна побудувати два трикутники: перший – із трьох перших чисел (7 2 4), другий – із трьох останніх (2 4 5), при цьому дві середні цифри (2 4) – спільні для обох трикутників. Тут правильна відповідь: «Ні – так».

6. Почувши ряд із трьох цифр, наприклад: 8 2 5 – визначити, чи можна побудувати два трикутники: перший – з вихідних цифр, другий – з інших цифр, що виводяться з вихідних за заздалегідь домовленим нескладним правилом, наприклад: дві крайні цифри зменшуємо на одиницю, а середню збільшуємо на два (підсумки: 7 4 4). Тут правильна відповідь: «Ні – так». Інші приклади заздалегідь домовлених правил: з першої вихідної цифри відняти одиницю, до другої додати два, із третьої відняти три (підсумки: 7 4 2); до першої вихідної цифри додати одиницю, із другої одиницю відняти, а з третьої відняти два (підсумки: 9 1 3).

7. Почувши ряд із чотирьох цифр, наприклад: 7 3 6 5 – визначити, чи можна побудувати чотири трикутники: перший – із вихідних цифр, але без другої цифри (7 6 5), наступний – без третьої (7 3 5), далі – без четвертої (7 3 6) і, нарешті, без першої (3 6 5). Правильна відповідь – разом вимовлені чотири слова, у нас: «Так – так – так – так».

Помітимо, що іноді для правильного виконання цього завдання немає необхідності будувати подумки всі чотири трикутники. Якщо найбільше з вихідних чисел (7) менше суми двох інших найменших (3+5), то у відношенні всіх чотирьох трикутників вірним буде відповідь «так». Однак цей секрет учням відкривати не слід; треба лише звернути їхню увагу на те, що всі чотири «так» зустрічаються досить часто, і попросити їх знайти спосіб виявлення цього випадку збігу – ще до повного перебору чотирьох трикутників.

Частина 2. Перетворення числового матеріалу.

Перелічимо основні вправи для розвитку ВПД у процесі перероблення числового матеріалу.

1. Називання цифр у зворотному порядку. Зачитується ряд із трьох, чотирьох чи п'яти цифр, наприклад, 8, 6, 5, 2. У відповідь треба назвати ці ж цифри, але в порядку від останньої до першої: 2, 5, 6, 8. В інших варіантах цієї гри можна зачитувати не окремі цифри, а чотирьох-п'ятизначні кількісні чи порядкові числівники, що позначають, наприклад, число яблук на дереві чи число жителів загубленого в океані острова, чи рік якої-небудь історичної події, а гравці у відповідь повинні назвати числівники, «зворотні» щодо заданих, наприклад, 6179 яблук 9716 яблук; 1978-й рік 8791-й рік. Для підвищення ігрової мотивації дітей можна представити учням, що всі ці події відбуваються у фантастичній країні Навпакиландії.

2. Називання чисел, збільшених чи зменшених на кілька одиниць. Зачитується ряд із трьох-шести цифр, наприклад: 3756. У відповідь треба назвати інші цифри – на 1 (чи на 2) більші (чи менші): 4867 (чи 5978, чи 2645). Аналогічно попередній грі, такі перетворення можна робити і з кількісними і порядковими числівниками (2563-й рік 3674-й рік) і уявляти, що все це розігрується в країні «На – одиницю – більше» чи щось подібне.

3. Називання чисел, яких не вистачає до десятка. Зачитується ряд цифр, наприклад: 3942. У відповідь замість кожної з заданих цифр варто назвати іншу – ту, котра позначає відсутнє до десятка число. Так, замість 3 називається 7, оскільки $3+7=10$, замість 9 – 1, оскільки $9+1=10$, і в підсумку виходить: 7168. Такі ж трансформації виконуються і з числівниками і при бажанні обумовлюються казковими сюжетами.

4. Називання чисел, збільшених чи зменшених удвічі. Замість кожної цифри заданого ряду називається інша – що позначає вдвічі більше чи менше число; у випадку зменшення вдвічі непарного числа називається найближче до половини більше ціле число (наприклад: 7 4 9 5). Так, вихідний ряд 342 перетвориться при збільшенні кожного числа в 684, а при зменшенні в 221. В усіх випадках вихідний матеріал підбирається так, щоб при перетвореннях не було переходів через десяток.

5. Називання останньої цифри від множення на два. Ця гра аналогічна попередній, але тут припустимі переходи через десяток. Так, заданий ряд 8456 перетвориться в такий спосіб: $8 \times 2=16$, називається остання цифра 6; $4 \times 2=8$, $5 \times 2=10$, $6 \times 2=12$; у підсумку називаємо: 6802.

6. Нерівномірний рахунок вперед чи назад. До заданого числа потрібно по черзі додавати (чи від нього віднімати) то одне, то інше

число, намагаючись при цьому не припускатися помилок. Наприклад, від 8 рахуємо вперед, додаючи по черзі 3 і 4: 8 11 15 18 22 25 29 32 36 39 43 ... Чи від 10 рахуємо вперед, додаючи 8 і віднімаючи 5: 10 18 13 21 16 24 19 27 22 ... Для підвищення інтересу гравців можна уявляти, що, наприклад, якась зачарована людина може підніматися по сходам, тільки ступаючи відразу через кілька сходинок угору, а потім – через кілька сходинок униз, і треба швидко назвати номери сходинок, на яких вона змінює напрямок.

7. Усний рахунок із заданим відхиленням. Використовуються будь-які традиційні завдання на усний рахунок (на додавання, віднімання, множення, ділення), але замість правильної відповіді треба давати відповідь, що відхиляється від неї на яке-небудь заздалегідь обговорене число, наприклад, більше на 7 (чи менше на 12). Тоді: $17+21=38$, але треба відповісти 45 (тому що $38+7=45$) чи 26 (тобто $38-12$). Можна уявити, що в якійсь фантастичній країні всі результати арифметичних обчислень перекручені на цю задану величину, і завдання гравців – оволодіти цією особливою арифметикою.

Частина 3. Перетворення вербального матеріалу.

Перелічимо основні вправи для розвитку ВПД у процесі перероблення вербального матеріалу.

1. Читання слів навпаки по літерах. Задане слово (спершу із трьох, потім з чотирьох, п'яти, шести і т. д. букв) варто прочитати по літерах у зворотному порядку – праворуч ліворуч, наприклад, робота – атобор. Для підвищення ігрової мотивації можна сказати учням, що це особлива іноземна мова, уживана в казковій країні Задзеркалля чи Навпакиландія її жителями – навпакіянами чи перевертнями, чи у світах, де хід часу протилежний нашому: час тече з майбутнього в минуле, тому звуки, вимовні в нас першими, цією мовою виявляються останніми. Ці й аналогічні казкові і фантастичні сюжети можна використовувати й у всіх подальших іграх.

2. Читання фраз навпаки по літерах. Ця гра подібна до попередньої, але тільки в ній замість окремих слів використовуються нескладні фрази з трьох-п'яти коротких слів, наприклад: «будиночок у лісі» – «ісіл у кочонидуб». При цьому учасники гри домовляються, що букви Ь, Ъ та И при зворотному читанні опускаються, однак їхня наявність сигналізується плесканням у долоні, що йде після прочитання відповідного слова, наприклад: «Був другий день» «(плескання) нед (плескання) йигурд (плескання) вуб».

3. Читання слів і фраз навпаки по складах. Ця гра подібна двом попереднім, але в ній розбивка слів проводиться не по буквах, а по складах. Наприклад, фраза «високе дерево» перетворюється в цьому випадку в «во-ре-де-ке-со-ви».

Збірник наукових статей

4. Читання слів і фраз навпаки по морфемах. Ця гра подібна до трьох попередніх, але в ній членування слів робиться за морфемами (префікс – корінь – суфікс чи група суфіксів – закінчення), наприклад: развлечение – «е (закінчення) – ени (група суфіксів) – влеч (корінь) – раз (префікс)».

5. Читання рядів слів навпаки. Зачитується ряд із трьох-п'яти слів, не пов'язаних один з одним за змістом і за звучанням, наприклад: пошта, ліс, огірок, медаль. У відповідь треба назвати їх чітко у зворотному порядку: медаль, огірок, ліс, пошта.

6. Читання речень навпаки. Прочитується недовге речення (з чотирьох-семи слів), наприклад: «Ніхто, крім тебе, цього не зробить». У відповідь треба назвати всі слова, що входять у це речення, у зворотному порядку: «Зробить не цього тебе крім ніхто». За домовленістю гравців можна виділяти наголосами коми й інші розділові знаки, що є в реченні.

7. Читання слів через літеру. Задане слово, наприклад: насолода, треба прочитати так, щоб у ньому звучали лише перша, третя, п'ята і т. д. букви, ігноруючи другу, четверту і т. д., у нашому випадку повинне пролунати: н с л д. У більш складному варіанті гри варто прочитувати довгі слова через дві букви на третю.

8. Змішане читання слів по літерах. Зачитуються два слова, що складаються з однакової кількості букв. У відповідь варто назвати нове, штучне слово, складене з першої букви першого слова, другої другого, третьої першого, четвертої другого і т. д., наприклад: село, парк – САЛК. Потім слова міняються місцями, і в початок ставиться перша буква другого слова: парк, село – ПЕРО. Більш складний варіант гри передбачає почергове змішування букв із трьох різних слів, наприклад: робота, гітара, заграва – РІРОРО.

Висновки, перспективи. Запропонований комплекс вправ для розвитку ВПД містить в собі три групи вправ: уявні геометричні побудови, перетворення числового матеріалу, перетворення вербального матеріалу. У своїй сукупності ці три групи вправ забезпечують розвиток різних аспектів ВПД як єдиного цілого, як важливої складової інтелекту.

Література

1. Заїка Є. В. Ігровий тренінг пізнавальних процесів учнів : ігри та вправи : навчальний посібник / Є. В. Заїка. – Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2013. – 256 с.

2. Заїка Є. В. Шляхи оптимізації пізнавальної діяльності студентів та школярів : навчальний посібник / Є. В. Заїка, І. О. Зуєв. – Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2013 – 184 с.

Евгений Заика. Тренинг внутреннего плана действий и переработки числового и вербального материала (для школьников и студентов).

В статье речь идет о развитии и совершенствовании внутреннего плана действий (ВПД), как важной составляющей (способность мыслить исключительно головой без каких-либо внешних проявлений). Развитие ВПД осуществляется на числовом и вербальном материале – как превращение его по заданным алгоритмам. Упражнения предлагаются для детей среднего и старшего школьного возраста, а также для студентов.

Ключевые слова: *внутренний план действий, действие по алгоритму, игровой тренинг познавательных процессов.*

Yevgen Zaika. Training of interior actions' plan and recycling numeric and verbal materials (for students of school and university).

This article is about development and self-perfection of interior actions' plan, as important part of the ability to think with your head without any exterior manifestations entirely. Development of interior actions' plan is carried out with numeric and verbal materials, as transformation it by the given algorithms. These exercises offer to children of the middle and high school and to students.

Keywords: *interior actions', game training cognitive processes.*

Стаття надійшла до редакційної колегії 23.05.2017

УДК 159.922:[612.391::37.015.311]

© Изотова А. В., 2017

Изотова Анастасія Володимирівна

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ЗНАЧЕННЯ РОЗВИТКУ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ ЯК ЗАХОДУ ПРОФІЛАКТИКИ ЕМОЦІЙНОГО ВИГОРАННЯ

В статті розглядається теоретичний аналіз феноменів емоційного інтелекту та синдрому емоційного вигорання на основі вивчення робіт вітчизняних та зарубіжних вчених. Подано аналіз результатів дослідження взаємозв'язку рівня емоційного інтелекту особистості та її схильності до емоційного виснаження в професійній діяльності. Окреслені перспективи вивчення та дослідження даного питання в подальшому.

Ключові слова: *емоційний інтелект, синдром емоційного вигорання, симптоми емоційного вигорання, професійна діяльність, комунікативні професії.*

Проблема, її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Сучасна психологічна наука характеризується зростанням інтересу до вивчення такого психологічного феномену як емоційний інтелект. Така зацікавленість обумовлена низкою об'єктивних чинників. Одним з них є вплив рівня емоційного інтелекту особистості на ефективність її адаптації до умов соціального середовища.

Аналіз публікацій (виділення невирішених проблем). Емоційне вигорання – одна з форм дезадаптації особистості, що виникає в умовах професійної діяльності. Прояв вищевказаного синдрому в людини впливає не лише на якість виконання її професійних обов'язків, а також і на загальний психічний та фізичний стан особи. У багатьох дослідженнях вказується на значні масштаби прояву синдрому емоційного вигорання у представників комунікативних професій: лікарі, педагоги, психологи, соціальні робітники і т. п. (Гоулман Д., Танєєва Е. Р., Ясько Б. А. та інші) [1; 5; 6].

Вироблення методів та заходів запобігання виникнення синдрому емоційного вигорання є не тільки перспективою розвитку наукового знання, але й, в першу чергу, запитом сучасного суспільства. Задовольнити таку потребу можна, зокрема, підвищенням рівня емоційного інтелекту особистості. На основі вивчення досліджень зарубіжних та вітчизняних науковців виявлена тенденція, що цілеспрямований розвиток емоційного інтелекту впливає на мінімізацію проявів синдрому емоційного вигорання [2; 4, с. 47-49; 7, с. 197-209].

Ціль статті – продемонструвати взаємозв'язок рівня емоційного інтелекту та прояву синдрому емоційного вигорання.

Виклад основного матеріалу, обґрунтування результатів дослідження. *Емоційний інтелект* – це поняття, яке характеризує здатність людини усвідомлювати емоції, досягати і генерувати їх так, щоб сприяти мисленню, розумінню емоцій і того, що вони означають і, відповідно, керувати ними таким чином, щоб сприяти своєму емоційному і інтелектуальному зростанню. Поняття емоційного коефіцієнта ввели Пітер Салов і Джек Майер в 1990 році.

Емоційне вигорання – це синдром емоційного виснаження, деперсоналізації і зниження особистісних досягнень, який може виникати серед фахівців, що займаються різними видами допомагаючих професій [8]. Вперше поняття емоційного вигорання було описане Х. Фройденбергером в 1974 році.

Синдром емоційного вигорання може бути опізнаний за трьома описаними у визначенні К. Маслах симптомами:

1) емоційне виснаження – хронічна втома, знижений настрій (іноді при одній тільки думці про роботу), розлади сну, дифузні тілесні недуги, посилюється схильність до хвороб;

2) деперсоналізація / дегуманізація – ставлення до колег та й до тих, хто потребує допомоги, стає негативним, навіть цинічним, з'являється почуття провини, людина вибирає автоматичне «функціонування» і всіляко уникає навантажень;

3) переживання власної неспроможності – людина страждає від нестачі успіху, визнання, а також від втрати контролю над ситуацією, постійно відчуває власну неспроможність і надмірність висунутих до неї вимог.

Методи дослідження і характеристика вибірки. Для проведення дослідження були використані опитувальник діагностики емоційного інтелекту Холла, опитувальник МВІ для виявлення рівня професійного вигорання (в адаптації Водоп'янової).

Методика, запропонована Холлом, націлена на виявлення здатності розуміти відношення особистості, що репрезентуються в емоціях, і керувати емоційною сферою на основі прийняття рішень. Вона містить 30 тверджень і 5 шкал:

- 1) емоційна обізнаність;
- 2) управління своїми емоціями;
- 3) самомотивація;
- 4) емпатія;
- 5) розпізнавання емоцій інших людей.

Опитувальник на вигорання МВІ містить 3 шкали:

- 1) емоційне виснаження (9 тверджень);
- 2) деперсоналізація (5 тверджень);
- 3) редукція особистих досягнень (8 тверджень) [3, с. 166-170].

В дослідженні взяли участь 35 респондентів. З них – 11 лікарів, 16 вчителів, 8 керівників творчих гуртків. Тобто респондентами виступили представники професій, що потребують постійного і безпосереднього зв'язку з людьми.

Отримані результати пройшли математично-статистичну обробку в програмі IBM SPSS Statistics 21. Для цього був використаний коефіцієнт кореляції Спірмена, дисперсійний аналіз.

Синдром емоційного вигорання було виявлено в 3 лікарів (27%), 9 вчителів (56%) і 4 керівників творчих гуртків (50%). Середні показники, виявлені за допомогою МВІ, цієї частини вибірки (45,7% від загальної вибірки) представлені у таблиці 1.

Середні значення за шкалами опитувальника МВІ
у представників різних професій

Професія	Емоційне виснаження (середнє значення)	Деперсоналізація (середнє значення)	РОД (середнє значення)
Лікарі	21,0	8,3	33,3
Вчителі	28,1	7,2	36,4
Керівники творчих гуртків	26,9	9,0	32,0

Розподіл показників емоційного інтелекту, виявлених за допомогою опитувальника Холла, представлений у таблиці 2.

Таблиця 2

Розподіл показників емоційного інтелекту за рівнями прояву
у представників різних професій

Професія	Низький рівень (кількість людей)	Середній рівень (кількість людей)	Високий рівень (кількість людей)
Лікарі	5 (46%)	4 (36%)	2 (18%)
Вчителі	8 (50%)	3 (19%)	5 (31%)
Керівники творчих гуртків	6 (75%)	2 (25%)	0 (0%)

Цікаво, що та частина респондентів, в якій не виявлено синдрому емоційного вигорання, за результатами опитувальника Холла має, здебільшого, середні та високі показники рівня емоційного інтелекту. Кореляційний аналіз підтвердив наявність тісного зв'язку між низькими показниками емоційного інтелекту і станом емоційного виснаження.

Висновки, перспективи. Встановлений зв'язок між рівнем емоційного інтелекту та схильністю особистості до прояву в неї синдрому емоційного вигорання. Чим нижчі показники розвитку емоційного інтелекту в особистості, тим вищий в неї ризик до прояву в професійній діяльності емоційного виснаження, появи негативного ставлення до себе як до професіонала та до професії в цілому тощо. Тобто в людей з низьким рівнем емоційного інтелекту вища імовірність прояву симптомів синдрому емоційного вигорання, в

порівнянні з людьми, що мають високі показники рівня емоційного інтелекту.

Отже, для профілактики появи в професійній сфері синдрому емоційного вигорання особистості необхідно проводити роботу в напрямку підвищення рівня емоційного інтелекту. Особливо це стосується представників тих професій, що в найбільшій мірі схильні до прояву в них емоційного вигорання (фахівці в системі роботи «людина-людина»). Способами підвищення рівня емоційного інтелекту можуть виступати різні шляхи: починаючи з саморозвитку, проведення аутотренінгів, спеціальних вправ до персональної роботи особистості з психологом. Підвищення рівня емоційного інтелекту фахівців має бути одним з пріоритетних шляхів роботи психолога з персоналом певного закладу, підприємництва тощо. До того ж підвищення рівня емоційного інтелекту може не тільки стримувати розвиток синдрому емоційного вигорання, але й підвищувати якість життя особистості в цілому.

Перспективи дослідження та вивчення цього питання психологами полягають, в першу чергу, в виробленні методів, засобів та прийомів підвищення рівня емоційного інтелекту фахівців.

Література

1. Гоулман Д. Эмоциональный интеллект / Дэниел Гоулман. – М. : АСТ Москва: Хранитель, 2008. – 479 с.
2. Журавлева А. Л. Совладающее поведение : Современное состояние и перспективы / А. Л. Журавлева, Т. Л. Крюкова, Е. А. Сергиенко. – М. : Изд-во «Институт психологии РАН», 2008. – 474 с.
3. Корчуганова И. П. Профессиональное развитие и поддержка педагогов, работающих с детьми группы риска : [методическое пособие] / Под ред. С. А. Лисицына, С. В. Тарасова. – СПб. : ЛОИРО, 2006. – 172 с.
4. Солодкова Т. И. Преодоление синдрома «выгорания» / Т. И. Солодкова // Психопедагогика в правоохранительных органах. – 2010. – № 3. – 84 с.
5. Танеева Э. Р. Синдром выгорания на фоне проявлений акцентуаций черт характера школьного учителя : автореф. дисс. канд. психол. наук: 19.00.07 / Э. Р. Танеева. – Казань, 2005. – 20 с.
6. Ясько Б. А. Психология личности и труда врача / Б. А. Ясько // Ростов-на-Дону : Феникс, 2005. – 304 с.
7. Ciarrochi J. Emotional intelligence moderates the relationship between stress and mental health / J. Ciarrochi, F. P. Dean, S. Anderson // Personality and Individual Differences. – 2002. – P. 539-561.
8. Maslach C. The measurement of experienced burnout / C. Maslach, S. E. Jackson, J. Occup // Beh. – 1981. – № 2. – P. 99-113.

Анастасія Изотова. Значение развития эмоционального интеллекта как способа профилактики эмоционального выгорания.

В статье рассматривается теоретический анализ феноменов эмоционального интеллекта и синдрома эмоционального выгорания на основе изучения работ отечественных и зарубежных ученых. Представлен анализ результатов исследования взаимосвязи уровня эмоционального интеллекта личности и ее склонности к эмоциональному истощению в профессиональной деятельности.

Обозначены перспективы изучения и исследования данного вопроса в дальнейшем.

Ключевые слова: эмоциональный интеллект, синдром эмоционального выгорания, симптомы эмоционального выгорания, профессиональная деятельность, коммуникативные профессии.

Anastasiia Izotova. The meaning of cultivation of emotional intelligence as the tool that will guard your from emotional burnout.

The meaning of cultivation of emotional intelligence as the tool that will guard your from emotional burnout. This article will guide you through the emotional intelligence analysis, problems and causes of emotional burnout. The work is based on researches that were provided by domestic and abroad scientists. Here you can find the results of researches that indicate correlation of emotional intelligence and emotional burnout, tendency of person to emotional burnout in job-related environment. Also, perspectives of inspection of the research are shown in the article.

Keywords: emotional intelligence, emotional burnout syndrome, emotional burnout syndromes, professional knowledge, social occupations.

Стаття надійшла до редакційної колегії 15.05.2017

УДК 378.147

© Кайдалова Л. Г., Альохіна Н. В., Шварп Н. В., 2017

**Кайдалова Лідія Григорівна,
Альохіна Наталія Вікторівна,
Шварп Наталія Вікторівна**

Національний фармацевтичний університет

**ТРЕНІНГОВІ ТЕХНОЛОГІЇ
У ПІДГОТОВЦІ ФАХІВЦІВ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я**

У статті визначено сутність тренінгових технологій та їх значення у підготовці фахівців охорони здоров'я. Розглянуто проблему активізації особистісного й професійного розвитку студентів за допомогою використання тренінгових технологій. Висвітлено досвід впливу

тренінгових технологій на формування професійно важливих та особистісних компетентностей зазначеного контингенту студентів медичних та фармацевтичних вищих навчальних закладів.

Ключові слова: *тренінг, тренінгові технології, фахівці охорони здоров'я.*

Проблема, її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. В сучасних умовах реформування медичної та фармацевтичної освіти, гармонізації з кращими європейськими системами підготовки фахівців охорони здоров'я, посилюються вимоги до якості підготовки випускників медичних та фармацевтичних вищих навчальних закладів, що, в свою чергу, зумовлює пошук та реалізацію інноваційних форм, методів та технологій навчання.

Сучасні технології як основа підготовки фахівців передбачають розробку та впровадження ефективної організації освітнього процесу з метою забезпечення якості підготовки випускників медичних та фармацевтичних вищих навчальних закладів та формування їхніх компетентностей і якостей.

Ціль статті полягає у розкритті ефективності використання тренінгової технології як однієї з сучасних освітніх технологій у підготовці фахівців системи охорони здоров'я.

Аналіз публікацій (виділення невирішених проблем). Дослідження сутності та можливостей тренінгових технологій в освітньому процесі займались як зарубіжними, так і вітчизняні науковці, серед яких Н. В. Альохіна, Л. Г. Кайдалова, Л. В. Пляка, І. С. Сабатовська Н. В. Шварп та інші [1-4]. Щодо визначення тренінгу слід зазначити, що у науковій літературі спостерігається різні погляди тлумачення цього поняття. Так, тренінг, за визначенням П. Підкасистого, М. Гарунова [3], являє собою сукупність групових методів формування умінь та навичок самопізнання, спілкування і взаємодії людей у групі.

Виклад основного матеріалу, обґрунтування результатів дослідження. Однією із сучасних освітніх технологій, що поступово досліджується та реалізовується в освітньому процесі медичних і фармацевтичних вищих навчальних закладів, є тренінгова технологія. Тренінгові технології з їхніми унікальними можливостями мотивувати, стимулювати, створювати ситуації успіху, забезпечувати особистісне та професійне зростання, формування та розвиток необхідних якостей, застосовувати інтерактивні методи та поєднувати форми колективної, групової та індивідуальної роботи, стають сьогодні одними з провідних технологій навчання у вищій медичній та фармацевтичній освіті.

Тренінг дозволяє за короткий час сформувати інтегральну, фахові та спеціальні компетентності, вміння й навички, професійно значущі та особистісні якості майбутнього фахівця, які неможливо сформувати, застосовуючи традиційні форми навчання. Для фахівців системи охорони здоров'я професійно важливими є, зокрема, такі: встановлювати доцільні взаємовідносини з пацієнтами, обирати використовувати комунікативні стратегії з оточуючими та колегами, проводити санітарно-просвітницьку роботу серед населення та інші. Ігровий момент занять, акценти на виконанні практичних завдань сприяють мобілізації можливостей і здібностей усіх учасників тренінгу.

Як вже наголошувалося, під час проведення тренінгу є можливість формування професійної чи комунікативної компетентності, що забезпечує майбутньому фахівцеві охорони здоров'я впевненість у собі, усвідомлення важливості професійного становлення та неперервного вдосконалення.

Досвід кафедри педагогіки і психології Національного фармацевтичного університету показує, що певні теми навчальної дисципліни «Психологія спілкування» для студентів спеціальності «Фармація», а саме: «Професійне спілкування», «Ділове спілкування», «Активне слухання», «Стратегії ефективного спілкування», «Конфлікти та засоби їх вирішення», засвоюються краще за умов проведення тренінгу.

Під час тренінгу відпрацьовується техніка спілкування з відвідувачем аптеки за такими напрямками: здатність вислухати пацієнта; вміння приховувати особисту роздратованість у розмові з агресивним та незрозумілим клієнтом; вміння встановити справжню проблему; дати аргументоване і кваліфіковане пояснення. Студенти мають можливість у змодельованих ситуаціях «прожити» конфлікт, поспілкуватися з різними типами пацієнтів. Саме використання тренінгової технології забезпечує формування у майбутніх фармацевтів головних комунікативних вмінь та навичок, а саме: формувати комунікаційну стратегію у професійній діяльності; визначати основні потреби, мотиви і цілі спілкування; інтерпретувати невербальну поведінку; використовувати поведінку людини як джерело інформації; застосовувати асертивні техніки; використовувати психологічні засоби впливу у процесі спілкування; обирати та реалізувати необхідну стратегію і стиль поведінки у конфліктній ситуації; встановлювати психологічний контакт у спілкуванні з відвідувачем аптеки; аналізувати вплив особистісних характеристик на процес професійного спілкування; обирати стратегії спілкування для забезпечення ефективної командної роботи.

Формування культури спілкування майбутніх фахівців охорони здоров'я передбачає формування сукупності комунікативних умінь та навичок, які дозволяють легко вступати в контакти, зберігаючи в процесі спілкування самоконтроль та свободу самовираження. Володіння комунікативною компетентністю надає можливості розуміти інших людей, адекватно реагувати на їх поведінку та емоційний стан; обирати такий стиль спілкування, що відповідає особливостям кожної людини у спішній професійній діяльності фахівців охорони здоров'я.

З метою забезпечення підготовки до впровадження тренінгових технологій викладачами медичних та фармацевтичних ВНЗ кафедрою педагогіки і психології було підготовлено і впроваджено двохтижневі курси під назвою «Тренінгові технології навчання», на яких науково-педагогічні працівники медичних та фармацевтичних закладів освіти мали можливість безпосередньо брати участь у проведенні тренінгових занять, ознайомитися з методикою їх підготовки та проведення. На нашу думку, більшість практичних занять необхідно проводити з використанням тренінгових технологій або їх елементів, що дає змогу формувати компетентності та розвивати якості майбутніх фахівців охорони здоров'я.

Висновки, перспективи. Таким чином, тенденції сучасної медичної і фармацевтичної освіти вимагають пошук та реалізацію освітніх технологій, зокрема тренінгових, які спрямовуються на забезпечення умов для становлення та розвитку майбутніх фахівців охорони здоров'я, формування професійних та комунікативних компетентностей.

Література

1. Кайдалова Л. Г. Тренінг у психолого-педагогічній підготовці майбутніх фахівців фармацевтичного профілю / Л. Г. Кайдалова, Н. В. Альохіна, І. С. Сабатовська // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Управління організацією навчально-виховного процесу в середній і вищій школі» (Полтава, 13–14 березня 2012 р.). – Полтава, 2012. – С. 59-60.
2. Пидкасистый П. И. Психолого-дидактический справочник преподавателя высшей школы / П. И. Пидкасистый, Л. М. Фридман, М. Г. Гарунов. – М. : Педагогическое общество России, 1999. – 354 с.
3. Професійне спілкування фахівців фармації: посібник / Л. Г. Кайдалова, Н. В. Альохіна, Л. В. Пляка, Н. В. Шварп. – Х. : НФаУ, 2013. – 82 с.
4. Новікова Л. М. Тренінг як засіб активізації навчання у вищій школі: науково-методичний посібник /Л. М. Новікова. – Павлоград: ЗДІЕУ, 2008. – 110 с.

**Лидия Кайдалова, Наталия Алехина, Наталия Шварп.
Тренинговые технологии в подготовке специалистов
здравоохранения.**

В статье определена сущность тренинговых технологий и их значение в подготовке специалистов здравоохранения. Рассмотрена проблема активизации личностного и профессионального развития студентов с помощью использования тренинговых технологий. Значительное внимание уделяется освещению опыта влияния тренинговых технологий на формирование профессионально важных и личностных компетенций контингента студентов медицинских и фармацевтических вузов.

Ключевые слова: тренинг, тренинговые технологии, специалисты здравоохранения.

Lidiya Kaidalova, Nataliya Alokhhina, Nataliya Shvarp. Training technologies in the training of health professionals.

The article explains the purpose of training technologies and their importance in training health professionals. The problem of personal and professional development of students as well as ways to enhance through the use of innovative training technologies. Much attention is paid coverage experience training technologies influence the formation of important professional and personal competencies specified number of students of medical and pharmaceutical universities.

Keywords: training, training technology, health professionals.

Стаття надійшла до редакційної колегії 31.05.2017

УДК 614.23/25:378.147:378.046.4.001.76:159.955.4

© Клигуненко О. М., Муризіна О. Ю., 2017

Клигуненко Олена Миколаївна

Муризіна Ольга Юрійвна

Державний заклад

«Дніпропетровська медична академія МОЗ України»

**ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ,
ЯКІ НЕОБХІДНІ НА КУРСАХ УДОСКОНАЛЕННЯ
ДЛЯ ПІДВИЩЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ТА РЕФЛЕКСИВНОЇ
КОМПЕТЕНТНОСТІ ЛІКАРІВ**

Стаття присвячена дослідженню педагогічної роботи викладача щодо сучасної організації практичних занять з анестезіології та інтенсивної терапії на курсах удосконалення з метою забезпечити практичний фаховий результат навчання кожному слухачу. Проаналізовані проблеми аудиторного відпрацювання практичних

навичок і розглянуті способи формування фахових лікарських вмінь у лікарів анестезіологів та сімейних лікарів. Розглянута ефективність занять щодо практичних результатів навчання і подальшого застосування відпрацьованих навичок і вмінь у власній роботі. Представлена необхідність поєднання традиційних та інноваційних форм навчання при організації реальної можливості професійного та особистісного удосконалення лікарів.

Ключові слова: професійна компетентність, професійна рефлексія, післядипломна вища медична освіта, фахове удосконалення лікарів.

Проблема, її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Трансформація вищої медичної освіти України в сучасних умовах є складовою загального процесу перебудови вищої освіти, і здійснюється за певними принципами, де поєднується прагматична професійна ефективність та набуття людиною високої культури. Відображенням першої групи принципів є компетентнісний підхід до цілей і змісту навчання. З професійної медичної позиції рівноважно значущими постають інструментальні та міжособистісні компетентності. Друга група принципів реалізується в гуманізації медичної освіти, орієнтації освітнього процесу на розвиток особистості, виховання гуманістичної культури фахівців з охорони здоров'я [1; 2; 3].

Компетентність у сучасній педагогіці – здатність людини виконувати певні практичні й теоретичні завдання, розв'язувати певні соціальні і життєві проблеми, правильно оцінювати різноманітні ситуації в контексті світоглядних, етичних, наукових ідей. Формування цих здібностей стає особливою метою освітнього процесу, яка протиставляється простому накопиченню знань і навичок. Навчання і виховання, набувають практичної спрямованості, співвідносяться з завданнями і практикою певної професії [1; 2; 3].

Вихідними характеристиками «професійної рефлексії» є самопізнання, оцінка й аналіз особистісного і професійного «Я», пошук особистісного смислу й методологічних сутностей професійної діяльності – від окремих дій і вчинків до суті й смислу, що забезпечує мотивацію професійного самовдосконалення і, відповідно, високий рівень професіоналізму [4]. Професійна рефлексія є важливим і специфічним механізмом, який може бути використаний у процесі професійного становлення фахівця [4]. Рефлексивна діяльність щодо змісту і структури засвоєних знань стає умовою їх ефективного використання у вирішенні професійних задач. Рефлексивність є показником переходу професійної діяльності на особистісно-смисловий рівень, що є передумовою створення програм і технологій розвитку особистої професійної культури [4].

Теоретичний аналіз наукової літератури та аналіз практики професійної підготовки фахівців засвідчує, що традиційна педагогічна підготовка успішніше забезпечує когнітивну модель освіти, ніж стимулює творчу активність, самопізнання і самовдосконалення [2; 3; 4]. При традиційній системі навчання переважали вербальні, ілюстративні, пояснювальні методи навчання, які поєднувалися із фронтальними і груповими формами навчання, і досить часто реалізувалися в умовах стресової підготовки і авторитарного тиску. У цих умовах метою професійного навчання не визначалось глибоке осмислення власних професійних дій самої дорослої людини, пошук адекватного і обгрунтованого рішення у конкретній професійній ситуації з певним рівнем невизначеності, критичний аналіз власного професійного розвитку з сучасними вимогами професійної сфери [4].

Це зумовлює необхідність розроблення і впровадження нових концептуальних підходів до професійної підготовки фахівців на основі розвитку професійної рефлексії як чинника процесуального вдосконалення професійної діяльності [4]. На сьогодні у вищій медичній освіті, зокрема в освітній діяльності кафедри післядипломного фахового навчання лікарів та інтернів існує низка завдань, які потребують постійного їх вирішування, с подальшим впровадженням та удосконаленням, а саме: забезпечення сучасних педагогічних умов фахового удосконалення і навчання лікарів з гарантованим наданням практичного результату навчання. Водночас, це зумовлює постійне зростання вимог до педагогічної діяльності викладачів, які здійснюють фахове навчання дорослих в системі безперервної вищої медичної освіти.

Мета статті – проаналізувати дієвість впроваджених засобів з організації занять і створенню певних педагогічних умов на якість формування колективних професійних практичних навичок з анестезіології та інтенсивної терапії у лікарів на циклі тематичного удосконалення та вторинної спеціалізації.

Матеріали і методи дослідження. Основою проспективного педагогічного систематичного дослідження постали практичні заняття циклу тематичного удосконалення «Інтенсивна терапія політравми і шоків» для лікарів анестезіологів та навчального модуля «Реаніматологія та інтенсивна терапія» із лікарями циклу вторинної спеціалізації за фахом «загальна практика- сімейна медицина», які проведені на кафедрі анестезіології, інтенсивної терапії та медицини невідкладних станів ФПО ДЗ «ДМА МОЗ України» із використанням інтерактивної затвердженої методики навчання. Результати навчання слухачів оцінювалися за інваріантною системою дескрипторів, заданих Програмою МОЗ України: що повинен знати, розуміти суб'єкт навчання по завершенню освітньої програми для отримання

посвідчення чи сертифікату спеціаліста. В середині навчальних груп проведено суцільне спостереження. Усі слухачі належали до однієї соціальної групи, проте академічні групи різнилися за спеціальністю відповідно до означеного напрямку навчання. За гендерною ознакою переважали жінки: у лікарів-анестезіологів – до 62% аудиторії, у сімейних лікарів – до 89%. У кожній групі були завідуючі відділеннями анестезіології та інтенсивної терапії, амбулаторіями та центрами первинної допомоги, кількість яких досягала 18% (15÷23%) від усіх слухачів групи. Кількість молодих спеціалістів не перевищувала 11%. Об'єкт дослідження – педагогічний процес сучасної моделі безперервного навчання на післядипломному етапі у вищому медичному навчальному закладі під час фахового удосконалення та вторинної спеціалізації. Предмет дослідження – процес (технологія) формування на практичному занятті клінічних навичок і вмій з анестезіології, реанімації та інтенсивної терапії.

Результати та їх обговорення. Проведене проспективне дослідження (2011-2017 роки) дозволило визначити неоднорідність аудиторії слухачів за віком, стажем роботи, попереднім навчанням, що одразу визначило необхідність вікового підходу орієнтованого на специфіку освіти та інформаційних запитів у дорослому віці, коли нові знання постають дієвими тільки при включенні їх в систему існуючих знань.

Порівнюючи відпрацювання практичних навичок з реанімації та інтенсивної терапії в досить різних аудиторіях слухачів при різному ступеню перцептивної, фармакологічної та інструментальної складності навички, ми виявили однакові проблеми, що стосуються не рівня складності маніпуляції і лікарського уміння відповідно до спеціальності слухача, а саме складності внутрішньо-групової взаємодії лікарів при виконанні узагальнених практичних навичок, які потребують роботи у команді. Саме робота у команді при проведенні серцево-легеневої реанімації та здійсненні невідкладної допомоги при серцево-судинних захворюваннях була визначена ще у 2010 році у Європейських (European Resuscitation Council Guidelines for Resuscitation) та Американських (American Heart Association) Настановах, і набула свого удосконалення у оновленнях цих рекомендацій у 2015 році, де запропоновано включення до навчання з ІТ розділу по роботі у команді та лідерству.

Дієвому опрацюванню новими навичками і лікарськими вміннями заважали прихований страх слухачів виявити публічно своє професійне незнання або невміння здійснити ту чи іншу маніпуляцію. Це визначило необхідність поєднувати і постійно удосконалювати колективні та індивідуальні форми і способи навчальної роботи. Ми спостерігали, що у деяких лікарів старшого віку професійний досвід

вступає в протиріччя з вимогами часу щодо переходу на освітні стандарти нового покоління з використанням діючих нормативних документів та сучасних міжнародних клінічних рекомендацій, які постійно оновлюються. У більшості лікарів цієї вікової категорії не було виявлено активного використання сучасних комп'ютерних технологій для пошуку і використання у повсякденній роботі необхідної професійної інформації.

З боку викладача труднощі виникали при недостатній домашній підготовці до занять у більшій частині аудиторії. Це вимагало всебічно активізувати засвоєння програмного теоретичного і практичного матеріалу під час занять, що є необхідною умовою для здійснення самостійної фахової роботи. Інша проблема визначилась у подоланні прихованого опору слухачів необхідним новим сучасним професійним компетенціям відповідно до нових стандартів освіти.

Вищезазначені проблеми зумовили необхідність впровадження на кафедрі диференційованого учіння, яке поєднувало одночасне застосування андрагогічного і акмеологічного підходу до сучасної методології організації навчального процесу. У власній педагогічній роботі були урахованими закономірності психофізичного розвитку дорослих, чергування стабільних і кризових фаз життя, неоднаковість здібностей кожної людини до навчання. У педагогічному спілкуванні ми дотримувалися співпраці, встановлювали доброзичливі взаємини, організовували внутрішньо-групове спілкування та взаємодію.

Обидва цикли фахового удосконалення відносяться до етапу безперервного професійного розвитку, і актуальними поставали саме результати навчання. При опитуванні та анкетуванні майже усі лікарі та завідувачі відзначили необхідність максимально практично-орієнтованої моделі підготовки фахівців за умови поєднання практичних навичок і лікарських вмій із фундаментальними клінічними знаннями. Ці знання є основою процедурних знань, необхідних для відбудови практичних професійних компетенцій. Протягом циклу фахового удосконалення у лікарів-анестезіологів, те навчального модуля у сімейних лікарів було необхідно відпрацювати повний цикл учіння з рішенням клінічних задач і ситуацій та практичним проведенням диференційованої ІТ і серцево-легеневої реанімації у будь-яких умовах, відповідно до паспорту спеціальності.

Ми спрямовували освітній процес на перетворення навчальних знань у професійні вміння, враховуючи закономірності особистості дорослих, які навчаються, й, водночас, зайняті професійною діяльністю; спиралися на їх набутий досвід. Нами застосовується принцип сумісної діяльності, усвідомленості щодо необхідності навчання та його результату. Це здійснювалося відповідно до

затверджені цільові програми дій, яка представлена у методичних розробках та дидактичних матеріалах до занять,

Професійні навички у лікарів формуються із попереднім усвідомленням компонентів дії, і тільки після тренінгу наближаються до рівня свідомо-контрольованих. Практичний тренінг відтворювали за допомогою манекенів та муляжів у спеціальних класах. На манекенах були відпрацьовані навчальні вправи і маніпуляції при різних тематичних сценаріях. Цілеспрямовано, через повторення окремих дій і операцій, формували на відповідному рівні практичні уміння і навички. Це посилювало здатність лікаря до прийняття клінічного рішення і доведення його до виконання у нестандартних та ускладнених умовах. Інтегровано обговорювались питання, що відносяться як до попередніх, так і наступних тем, що сприяло розподіленому у часі засвоєнню, урахуваючи психологічні закономірності забування. При традиційному за зовнішньою формою занятті ми посилили індивідуальну практичну роботу лікаря-слухача, що забезпечило особисту мотивацію і відповідальність. Неодмінною умовою успішної роботи по відпрацюванню будь-якої практичної навички був зворотній зв'язок – спочатку саме при виконанні маніпуляції: коректно допомагали здійснювати правильні рухові дії, усували зайві рухи і зменшували м'язову напруженість лікаря, що попереджало закріплювання недоліків і помилок. По закінченню робочого завдання надавали доброзичливий щирий відгук про якість та ефективність дій кожного лікаря, тактично визначали спосіб усунування помилок або певних невірних дій. Ми спостерігали, що складності виникали не стільки при виконанні маніпуляції, скільки через брак навичок комунікаційних дій – роботи колективом. Найбільш уразливою категорією до цього виду навчання поставали саме практичні лікарі більш старшого віку; ми застосовували принцип коригування застарілого досвіду і особистісних установок, що перешкоджають освоєнню нових знань. Водночас завідуючи відділень та амбулаторій виявляли високий рівень комунікаційних навичок незалежно від спеціальності та віку.

На заключному етапі заняття проводили аналіз успішності і колективних досягнень, визначали неуспішність у конкретних питаннях та шляхи її подолання, узагальнювали нові знання та їх безпосереднє практичне застосування, означували – яких практичних результатів маємо надалі досягти.

Аналіз власної педагогічної діяльності ми постійно здійснювали через критичне дослідження навчальної ситуації, анонімне анкетування слухачів по закінченню очного циклу удосконалення, методом інтерв'ю завідувачів відділеннями та підрозділами, слухачів із наданням ними інформації під час фахової дискусії про поточні

проблеми, що пов'язані з практичною реалізацією застосування фахових компетенцій по наданню невідкладної допомоги у спеціалізованих госпітальних умовах та на догоспітальному етапі. Особисте безперервне удосконалення безперервно здійснюємо через власну інноваційну діяльність, рефлексію власного клінічного і педагогічного досвіду, що забезпечувало єдність рефлексії і професійної діяльності, і було основою педагогічного плину на досягнення практичних результатів у лікарів після пройденого циклу очного навчання.

Висновки, перспективи.

1. Перехід на освітні стандарти нового покоління має бути забезпечений сучасними технологіями освіти, які реалізуються при створенні реальних можливостей професійного та особистісного зростання дорослих.

2. Реалізація системи безперервного професійного розвитку та інтерактивне навчання дорослих вимагає від викладачів вищої медичної школи сучасної організації занять, що поєднає традиційні та інноваційні форми навчання, академічну доброчесність та відповідальність викладачів, одночасно, забезпечуючи практичний фаховий результат навчання кожному слухачу.

3. Розвиток професійної рефлексії у лікарів дозволяє удосконалювати командну взаємодію, при відпрацюванні колективних практичних навичок по наданню невідкладної допомоги.

Перспективним є подальше експериментальне вивчення колективних ситуацій, які виникають при командній роботі лікарів при наданні невідкладної допомоги в групі колег різних та однакових за рівнем кваліфікації.

Література

1. Кир'ян Т. І. Принципи перебудови вищої освіти і вища медична школа України / Т. І. Кир'ян // Scientific Journal «ScienceRise: Pedagogical Education». – 2016. – № 6 (2). – С. 26-30.

2. Максименко С. Д. Педагогіка вищої медичної освіти: підручник / С. Д. Максименко, М. М. Філоненко. – К. : «Центр учбової літератури», 2014. – 288 с.

3. Філоненко М. М. Проектування навчальних занять у системі вищої медичної освіти на основі компетентнісного підходу / М. М. Філоненко // Медична освіта. – 2016, № 1. – С. 47-49.

4. Марусинець М. М. Професійна рефлексія як чинник самовдосконалення особистості майбутнього педагога / М. М. Марусинець // Педагогічний дискурс. – 2010. – Вип. 8. – С. 115-118. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/peddysk_2010_8_30. – Назва с титул. екрану.

Елена Клигуненко, Ольга Мурызина. Организационно-педагогические условия, которые необходимы на курсах усовершенствования для повышения профессиональной и рефлексивной компетентности врачей.

Статья посвящена исследованию педагогической работы преподавателя по организации и проведению практических занятий по анестезиологии и интенсивной терапии на курсах усовершенствования с целью обеспечить реальный профессиональный результат обучения каждому слушателю. Проанализированы проблемы аудиторного отработки практических навыков и рассмотрены способы формирования профессиональных врачебных умений у врачей анестезиологов и семейных врачей. Рассмотрена эффективность занятий и практические результаты обучения по дальнейшему применению отработанных навыков и умений в своей практической работе. Представлена необходимость сочетания традиционных и инновационных форм обучения при организации реальной возможности профессионального и личностного усовершенствования врачей.

Ключевые слова: профессиональная компетентность, профессиональная рефлексия, последипломное высшее медицинское образование, профессиональное усовершенствования врачей.

Olena Klygunenko, Olga Muryzina. Organizational-pedagogical conditions necessary to improve the courses for improvement and professional competence reflective doctors.

The article investigates pedagogical teacher on the modern organization of practical classes of anesthesiology and intensive care improvement courses to ensure the practical result of professional training each student. The problems of classroom and practical skills discussed ways of forming professional skills of medical doctors and anesthesiologists family doctors. Efficiency studies on practical issues and the further use of waste skills in their own work. Presented need to combine traditional and innovative forms of learning in the organization of real opportunities for professional and personal improvement of doctors.

Keywords: professional competence, professional reflection postgraduate higher medical education, professional improvement of doctors.

Стаття надійшла до редакційної колегії 30.05.2017

МОЖЛИВІ ПРИЧИНИ ВІДСУТНОСТІ СТУДЕНТІВ-МЕДИКІВ ІЗ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН З ВИСОКИМ РІВНЕМ ЕКОНОМІКИ В УКРАЇНІ

Медицина – один з найпопулярніших серед напрямків отримання освіти за кордоном. В статті наведено деякі відмінності між системою вищої медичною освітою в Україні та в економічно розвинутих країнами, такими як Сполучені Штати Америки та Канада. А також виділено ряд факторів, які мають вплив на інтеграцію студента-медика в процес навчання у вищому навчальному закладі України.

Ключові слова: медицина, вища освіта, іноземні студенти.

Проблема, її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Серед напрямків отримання освіти за кордоном, медицина – один з найпопулярніших, саме тому конкуренція поміж абітурієнтів дуже висока. У ВУЗи медичного спрямування з високим рейтингом вступають кращі випускники зарубіжних приватних шкіл, більшість з яких розпочинає підготовку до вступу за рік-два до приймальної компанії.

Практикуючі лікарі такого рівня займають вищі соціальні ніші в таких країнах, як наприклад, США, і це обумовлює певну «обмежувальну-станову» політику Американської Медичної Асоціації, і, як наслідок, – дуже високі ціни медичних послуг і медичної освіти на американському ринку.

Аналіз публікацій (виділення невирішених проблем). У США і Канаді вартість навчання за фахом «Лікувальна справа» у багато разів перевищує вартість отримання спеціальності «фармація» або «стоматологія», що не справджується принциповими відмінностями в рівні витрат вузів і відрізняється від ситуації в країнах, що розвиваються і більшості держав Європи. Навіть не рейтингові «мало престижні» американські університети, які займають невисокі місця в національних рейтингах вузів, стягують плату за навчання на лікаря до 100 тисяч американських доларів в рік. Крім того, в США просто мала кількість медичних вищих навчальних закладів. Освітній шлях до медичної спеціальності для молодого американця триває набагато довше, ніж для молодого українця – в силу відмінностей в організації освіти. Отримання медичної освіти за

кордоном стає в США та інших розвинених країнах все більш популярним. Серед студентів-медиків Канади за кордоном навчається кожен десятий [1; 2]. Навіть такі невеликі країни як Кіпр, Гренада і Ямайка навчають сотні студентів-медиків з США. Університети Чехії, Польщі, Угорщини, Румунії та Філіппін заробляють значні кошти за допомогою англомовних програм навчання студентів-медиків з розвинених країн. Медичні ж вузи України навчають англійською мовою громадян країн третього світу, в основному з Південної Азії і Африки.

У США, наприклад, вступити у медичний ВУЗ на «лікувальну справу» відразу після школи в принципі неможливо. Спочатку потрібно отримати бакалаврський ступінь з іншої дисципліни – найчастіше студенти вважають за краще природно-наукові спеціальності типу хімія, біологія, фізика. Потім потрібно здати вступний іспит. Який саме – залежить від обраної спеціальності: DAT для дантистів, OAT для офтальмологів, MCAT для остеопатії і т. д. У Великобританії майбутні лікарі здають іспити BMAT (BioMedical Admissions Test) і UKCAT (UK Clinical Aptitude Test). Вибір іспиту диктується вибором вузу: наприклад, BMAT потрібен для вступу в University of Oxford, University of Cambridge, Imperial College London, а UKCAT – в King's College London, Durham University, Cardiff University тощо [1; 2].

У США, Канаді та багатьох інших англомовних країнах вступити до Medical School (яка є еквівалентом вищих медичних навчальних закладів) в такому ранньому віці, як в Україні, і при такому рівні попередньої освіти просто нереально. Справа в тому, що немедичні і загальноосвітні дисципліни, які складають за чинним законодавством значну частину навчального плану першого і другого курсів українських медичних ВУЗів, в Medical School не викладаються зовсім. Це відбувається тому, що Medical School в США – це професійна школа. Загальноуніверситетська освіта забезпечується не нею, а особливою ланкою, яка розміщується між повною середньою школою (яка в США дванадцятирічна) і вищим медичним університетом. Ця ланка відсутня в українській системі освіти. І називається вона – коледж («College») [2; 3].

Виклад основного матеріалу, обґрунтування результатів дослідження. Ряд непорозумінь виникає через те, що в Україні назвою «коледж» легально користуються багато середніх професійних навчальних закладів. Через це безліч вітчизняних студентів і навіть професіоналів вузівської системи знаходяться в помилковій впевненості, що американський College – це теж середній навчальний заклад, щось типу технікуму або медучилища (Medical College). Але фактично College в США – це вищий навчальний заклад, що виконує

функції загально університетської освіти. Термін навчання в більшості таких коледжів – чотири роки, і після його закінчення вони присуджують ступінь бакалавра наук.

У медиків рівню бакалавр відповідає середня спеціальна медична освіта і кваліфікація фельдшера. Саме тому, фактично, українські бакалаври-медики – це випускники медичних училищ з дипломами фельдшерів [3].

Сформована практика передбачає, що кваліфікації фельдшера вітчизняний студент-медик досягає до четвертого курсу вищих медичних навчальних закладів. Це підтверджується наявністю в наших навчальних планах виробничої практики в якості помічника лікаря, до якої студент-медик якраз і допускається одразу після четвертого курсу. Крім того, лікувально-профілактичні установи приймають на роботу (з дозволу деканату) у вечірній час, за сумісництвом з навчанням, на посади середнього медперсоналу студентів, які закінчили не менше чотирьох курсів. В Україні майбутні стоматологи, лікувальники та педіатри – всі є студентами-медиками [3; 4]. В американській вузівській практиці термін Medical Students до стоматологів не застосовується. Більш того, повсякденним є термін Medical Doctors, який для американців не містить ніякої тавтології і перекладається не як «медичний лікар», а скоріше як «лікар – спеціальності лікувальна справа».

Справа в тому, що у нас традиційно домінує цілісний підхід до організму хворого, до хвороби і до самої медицині. Тому згідно чинного українського законодавства ряд медичних спеціальностей можна отримати в вітчизняних медичних вузах тільки на основі післядипломної спеціалізації, вже маючи, як мінімум, диплом лікаря загальної практики [4; 5; 6].

У США і Канаді, а також деяких країнах Західної Європи і третього світу, в силу історичних обставин, зберігся дещо редуцціоністичний підхід до питання розмежування лікарських спеціальностей і повноважень. Це і призвело, в свою чергу, до своєрідної системи ранньої спеціалізації і відокремлення деяких гілок медицини до статусу їх повного розмежування.

Таким чином, в США і Канаді, після вивчення базових і медико-біологічних дисциплін в коледжі його випускники, яким, як правило, не менше 22-23 років, вступають на чотирирічне навчання в Professional School. Це може бути Medical School (медичний факультет), після чого фахівець отримує M. D. і стає лікарем (лікувальна справа).

Навчаючись чотири роки в Dental School (стоматологічний факультет), можна отримати диплом і ступінь D. D. S. (Лікаря-стоматолога). Навчаючись чотири роки в School of Podiatry

(подіатричний факультет – не плутати з педіатричним), випускник стає D. P. M. – дипломованим фахівцем з лікування хвороб нижніх кінцівок. D. P. M. – важливий і повноправний елемент західної ринково-страхової системи охорони здоров'я. Його кваліфікація контролюється загальнонаціональним стандартом, і без роботи він не сидить. А ось педіатром в Західній Європі і в США, на відміну від України, можна стати тільки в рамках післядипломної спеціалізації, вже маючи M. D [2; 3].

Після чотирирічної програми School of Optometry можна стати O. D. і мати можливість лікувати виключно очні хвороби, притому ж тільки неінвазивно. Як наслідок цього, від випускника Medical School в США, на відміну від випускника вищих медичних навчальних закладів України, не можна вимагати вміння підібрати окуляри – це не його спеціальність. У той же час оптометрист в США – виключно університетська спеціальність.

У США загальна тривалість навчання після повної середньої школи за фахом «мануальна терапія» – 6-8 років, як і для лікаря-спеціальності лікувальна справа. D. C. лікарі спеціалізуються на неінвазивних методах лікування хвороб спини та хребта, мають фундаментальну підготовку в цих розділах ортопедії і суміжних областях, вони добре орієнтовані в окремих частинах курсу внутрішніх хвороб, неврології, лабораторної та інструментальної діагностики, але їх навчання не містить хірургічних дисциплін і фармакології, і закон не дозволяє їм застосовувати інвазивні маніпуляції.

Коло застосовуваних ліків, фармакологічних засобів, які застосовує D. C. лікар, обмежене вузьким списком анальгетиків, вітамінів і мінеральних речовин. У той же час M. D. при даній системі не має глибокої підготовки в розділах, відведених для D. C., і, як правило, не лікує хвороби спини і хребта.

Після чотирирічного навчання в School of Osteopathy випускник отримує диплом D. O. і право лікувати пацієнтів з різними хворобами у відповідності до цієї своєрідної відокремленої доктрини, багато в чому альтернативної алопатичній медицині та мануальній терапії.

Для всіх перерахованих вище гілок медицини в США діє ізоморфна система державної сертифікації, ліцензування та контролю якості знань. Проте, повертаємось до основного питання – причин відсутності студентів-медиків з розвинених зарубіжних країн в Україні. Американським школярам думка про вступ до українського медичного ВУЗу просто не може прийти в голову, так як випускники середніх шкіл до медичних університетів, в американському розумінні цього слова, просто не вступають, а відповідного еквіваленту американського університетського коледжу чи школи базових медико-біологічних наук в Україні немає.

Висновки, перспективи. Таким чином, основний контингент потенційних студентів могли б скласти зрілі фахівці, які отримують медичну освіту фактично як другу вищу з уже набутих ступенями бакалавра, магістра та/або доктора однієї з вузьких спеціальностей. Але тут бар'єром служить те, що українські ВУЗи в типовому випадку пропонують стандартну програму, що складається з річного вивчення української мови на підготовчому відділенні та шестирічного навчання разом зі вчорашніми школярами. Зрозуміло, що для фахівця-медика у віці 26-30 років або ще старше (12 років в школі + 4 роки коледжу + 4 роки вищої професійної школи + якийсь стаж роботи за фахом, що дозволив переконатися в необхідності перекваліфікації) – це неприйнятно. Крім того, еквівалент нашої ординатури – Clinical Residency – за кордоном набагато триваліший (три-п'ять років замість двох) і значно більш насичений як з боку навчального, так і з фізично-практичного навантаження [7; 8].

Література

1. Ханикатт С. Г. Американский врач с российским дипломом – личный опыт и некоторые сопоставления / С. Г. Ханикатт // Медицина. XXI век. – 2008. – № 9 (10). – С. 112-114.
2. Чурилов Л. П. Опыт междисциплинарной интеграции и применения инновационно-образовательных технологий / Л. П. Чурилов, Ю. И. Строев, В. И. Утехин // Медицина. XXI век. – 2008. – № 9 (10). – С. 28-37.
3. Закон України «Про вищу освіту» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>. – Назва з титул. екрану.
4. Банчук М. В. Сучасні питання розвитку вищої медичної освіти та кадрового забезпечення галузі охорони здоров'я / М. В. Банчук, О. П. Волосовець, І. І. Фещенко, Т. І. Чернишенко // Медична освіта. – 2008. – № 2. – С. 7.
5. Євтух М. Б. Забезпечення якості вищої освіти – важлива умова інноваційного розвитку держави і суспільства / М. Б. Євтух, І. С. Волошук // Педагогіка і психологія. – 2008. – № 1. – С. 70-74.
6. Коваленко О. Е. Сучасні підходи до управління якістю підготовки фахівців у вищому навчальному закладі / О. Е. Коваленко // Теорія і практика управління соціальними системами: філософія, психологія, педагогіка, соціологія. – 2008. – № 2. – С. 65-71.
7. Маевская В. А. О медицинском образовании в России и за рубежом / В. А. Маевская, Л. П. Чурилов // Вестник МАПО. – 2002. – Т. 11. – № 4. – С. 2.
8. Зайчик А. Ш. Врач, пациент и общество. Медико-этическая проблема в истории / А. Ш. Зайчик, Л. П. Чурилов // Медицина. XXI век. – 2009. – № 1-2 (14-15). – С. 71-80.

Анна Кондаурова, Мария Мазниченко. Возможные причины отсутствия студентов-медиков из зарубежных стран с высоким уровнем экономики в Украине.

Медицина – одно из самых популярных направлений в образовании за границей. В статье приведены некоторые отличия между системой высшего образования в Украине и экономически развитыми странами, такими как Соединенные Штаты Америки и Канады. А также выделен ряд факторов, которые влияют на интеграцию студента-медика в процесс обучения в высшем учебном заведении Украины.

Ключевые слова: медицина, высшее образование, иностранные студенты.

Anna Kondaurova, Maria Maznichenko. Possible reasons for the absence of medical students from foreign countries with a high level of economy in Ukraine.

Medicine is one of the most popular destinations in education abroad. The article shows some differences between the higher education system in Ukraine and economically developed countries, such as the United States and Canada. Also, a number of factors have been identified that affect the integration of a medical student into the learning process in a higher educational institution in Ukraine.

Keywords: medicine, higher education, foreign students.

Стаття надійшла до редакційної колегії 24.05.2017

УДК [159.98:378.016]:101

© Костікова О. В., 2017

Костікова Ольга Володимирівна

Харківський національний педагогічний університет ім. Г. Сковороди

**ОСВІТНІ РЕСУРСИ ПСИХОДІАГНОСТИКИ:
АСПЕКТИ ФІЛОСОФСЬКОГО ДОСВІДУ**

Проаналізовано інформативний потенціал і затребуваність психодіагностичних досліджень в системі сучасної вищої освіти. Позначено ймовірний вплив філософії Г. С. Сковороди на становлення української психодіагностики. Обґрунтовано конструктивність філософсько-психодіагностичної компетентності студентів-педагогів, як майбутніх фахівців українсько-європейського освітнього простору.

Ключові слова: фахівець, психодіагностика, вища освіта, філософія.

Проблема, її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Вимоги сучасності в спектрі удосконалення змісту вищої професійної освіти звертають увагу

модерних науковців до інформативного потенціалу психодіагностики у підготовці, особистісному та професійному становленні фахівців педагогічних ВНЗ. Натепер система вищої освіти України орієнтована: на європейські стандарти в навчанні, факти психолого-педагогічних досліджень і філософську спадщину наукової думки. На розвиток вітчизняної педагогічної психології, психодіагностики впливають досягнення світової науки і український філософсько-психологічний досвід, особливо ідеї філософа-просвітителя Г. С. Сковороди. Емпіричні дослідження, безумовно, науково адекватні в поєднанні з теоретико-методологічним обґрунтуванням, філософськими концептуальними засадами. Як зазначає англійський історик-філософ Генрі Бокль: «У всіх вищих галузях знання найбільшу важкість складає не відкриття фактів, проте відкриття вірного методу, згідно з яким закони та факти можуть бути встановлені».

У позначеному контексті, відповідно до прогресивних тенденцій вищої педагогічної освіти, перспективним, ми бачимо: підвищення компетентності студентів-педагогів в області психодіагностики, використання у даній галузі знань вітчизняного та євро-американського досвіду; розширення світогляду, професійної ерудиції студентської молоді завдяки філософсько-психологічної проінформованості.

Аналіз публікацій (виділення невирішених проблем). Аналіз публікацій філософсько-освітнього та психолого-педагогічного спектра наукового знання демонструє значний інтерес сучасних вітчизняних і зарубіжних авторів до проблеми підвищення якості навчання, перспективи реформування, модернізації системи вищої школи, в контексті удосконалення підготовки фахівців українсько-європейського сьогодення. З нашої точки зору, у зазначеній проблематиці недостатньо розглянуто можливості психодіагностики в аспекті Сковородинівської освітньої традиції.

Ціль статті – визначити детермінованість становлення української психодіагностики філософським концептом особистісного «самопізнання» Г. С. Сковороди та відокремити роль філософсько-психодіагностичної компетентності у кваліфікації сучасного фахівця з педагогічною освітою.

Завдання дослідження: 1. Розглянути інформативні ресурси психодіагностики щодо імплементації цих знань у підготовці майбутнього фахівця-освітянина. 2. Встановити обумовленість позитивної динаміки у розвитку вітчизняних психодіагностичних практик філософськими настановами Г. С. Сковороди. 3. Підкреслити роль психодіагностичних знань і філософської освіченості в особистісному та професійному прогресі студентів-педагогів. 4. Сформулювати висновки і перспективи подальших досліджень.

Виклад основного матеріалу, обґрунтування результатів дослідження. Український філософ-педагог Г. С. Сковорода (1722-1794) в якості оптимального універсального методу пізнання особистості і «буття» пропонує ідею і обґрунтовує необхідність «самопізнання». Філософ, використовуючи власний «емпіричний» матеріал – досвід мислителя-мандрівника, фокусує увагу людини на пізнанні себе як «мікрокосмосу», який, на думку вченого, аналогічний «макрокосмосу». Доводить, що самопізнання внутрішнього світу особистості дозволяє пізнати зміст, закони і принципи Світу-Всесвіту. Самопізнання, вважає Г. С. Сковорода, сприяє знаходженню в собі як особливого, так і загальнолюдського: «безодня душі осягає безодню вищого існування» [1, с. 584]. Психологічний погляд, на філософську всеосяжну феноменологію самопізнання Г. С. Сковороди, дозволяє ініціювати гіпотезу, що умовиводи філософа можна розглядати у ракурсі започаткування теоретичної фундації української психодіагностики. Реалізація методів психодіагностики передбачає емпіричне «самопізнання» для особистості, рефлексивний компонент (самопостереження, самоаналіз, інтуїція).

Передісторія психодіагностичних практик має свідчення з III тис. до н. е. Певні «психодіагностичні» відомості були відзначені в ряді країн: Стародавній Єгипет, Китай; пізніше В'єтнам, Стародавня Греція. У давньогрецькому храмі Аполлона в Дельфах продекларовано: «Пізнай самого себе». Термін «психодіагностика» в перекладі з грецької мови: «psyché – душа і diagnōsis – розпізнавання, визначення». Г. С. Сковорода цікавився працями давньогрецьких філософів, а саме: вивчав, цитував, аналізував. Дана інформація підтверджує ймовірність нашого припущення про первісну стимулюючу роль концепту «самопізнання» Г. С. Сковороди в контексті становлення вітчизняної психодіагностики. Історія психодіагностики у якості методології розробки науково обґрунтованих компактних методів виявлення індивідуальних і на їх основі групових особливостей офіційно зафіксована з кінця XIX століття. Перші об'єктивні психологічні тести були розроблені в 1884-1885 роках Френсісом Гальтоном (1822-1911), англійським дослідником, географом, антропологом і психологом, засновником диференціальної психології і психометрики [2, с. 297]. Сучасна психодіагностика, з загальнопсихологічним розумінням особистісних властивостей, що діагностовано, є прикладною галуззю психології: необхідна на початку і в динаміці психологічного консультування, психотерапевтичного супроводу особистості; достатньо затребувана в сфері професійних інтересів соціуму; активно використовується в плані психологічної допомоги в системі середньої і вищої освіти, профорієнтаційних заходах.

Концептуальна ідея філософії Г. С. Сковороди про «самопізнання» людиною має спільний аспект з сучасним соціально-психологічним напрямком «особистісного зростання», за яким три провідні чинники – «самопізнання, спілкування і діяльність» – глобально впливають на індивідуальний розвиток особистості. Психодіагностика в освіті сприяє пізнанню власної індивідуальності, інформативна при вивченні особливостей людей різних вікових категорій, що включені в педагогічну комунікацію, взаємодію та стає принциповим ресурсом у позитивній динаміці психологічної обізнаності студентів-педагогів.

Висновки, перспективи. Французький лексикограф-філософ П'єр Буаст стверджує, що «Освіта – скарб, праця – ключ до нього». Студенти-педагоги традиційно працелюбні, а «ключем» до більшої освіченості може стати краща орієнтація в інформації з психодіагностики, необхідної для подальшої психокорекції, особистісного та професійного зросту. Для підвищення філософсько-психологічної компетентності студентів факультету мистецтва педагогічного університету, можна порекомендувати в процесі навчання в магістратурі – вивчення дисципліни «Основи психодіагностики» з класичними акцентами мудрості філософії Г. С. Сковороди та творчості інших видатних філософів світу в контексті психологічного знання, що, як ми гадаємо, є актуальним згідно з сучасними інтегративними та міждисциплінарними тенденціями ВНЗ в українсько-європейському освітньому просторі.

Література

1. Основи психології : Підручник / За заг. ред. В. О. Киричука, В. А. Роменця. – 3-тє вид., стереотип. – К. : Либідь, 1997. – 632 с.
2. Психологический словарь / Под ред. В. П. Зинченко, Б. Г. Мещерякова. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : Педагогика-Пресс, 1996. – 440 с.

Ольга Костикова. Образовательные ресурсы психодиагностики: аспекты философского опыта.

Проанализированы информативный потенциал и востребованность психодиагностических исследований в системе современного высшего образования. Обозначено вероятное влияние философии Г. С. Сковороды на становление украинской психодиагностики. Обоснована конструктивность философско-психодиагностической компетентности студентов-педагогов, как будущих специалистов украинско-европейского образовательного пространства.

Ключевые слова: *специалист, психодиагностика, высшее образование, философия.*

Olga Kostikova. Educational resources psychodiagnostics: aspects of philosophical experience.

Informative analysis of potential demand and psychodiagnostic research in modern system of higher education. Marked likely impact philosophy G. S. Skovoroda on the formation of Ukrainian psychodiagnostics. Grounded constructive philosophical and psychodiagnostic competence of teachers, students as future professionals Ukrainian-European educational space.

Keywords: *professional, psychological diagnostics, higher education, philosophy.*

Стаття надійшла до редакційної колегії 30.05.2017

УДК 616-036.82:616-001]:167.1"376"-057.21

© Крайнова Т. И., 2017

Крайнова Татьяна Ивановна

Общественная организация «Междисциплинарный институт развития»

**АКТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ ВОССТАНОВЛЕНИЯ РАЗВИТИЯ
ПОСЛЕ ТРАВМЫ: ПРОБЛЕМЫ ДОПОЛНИТЕЛЬНОГО
ОБУЧЕНИЯ СПЕЦИАЛИСТОВ
ТРАВМОРЕАБИЛИТАЦИОННОГО НАПРАВЛЕНИЯ**

В статье отмечаются особенности развития процессов обучения травмоабилитирующих специалистов. Также освещаются возникающие в ходе этого развития проблемы, намечаются практические пути выхода из них.

Ключевые слова: *травмоабилитирующий специалист, проблемы обучения, особенности образования в направлении реабилитации травмы, восстановление развития после травмы.*

Проблема, её связь с важными научными или практическими задачами. Сегодня наша страна переживает период очень глубоких по содержанию, разнообразных по форме, внезапных по времени возникновения и сложно предсказуемых социальных, экономических и культурных изменений. Основными видами травматизации, которым в последние годы были подвержены многие жители Украины, являются: военные действия в восточных областях страны, вынужденное переселение и потеря постоянного жилья в связи с военными действиями, стресс социальных изменений. В данный момент становится очевидным, что большое число людей в украинском обществе имеет риск дальнейшей травматизации. Эта психологически уязвимая часть населения остро нуждается как в первой (кризисной) помощи, так и в более длительной социальной,

психологической и педагогической поддержке в восстановлении и поддержании дальнейшего нетравматического развития.

В настоящее время во многих вузах Украины создаются учебные программы в рамках научных дисциплин «Социально-психологические основы реабилитации в социальной работе», «Социально-педагогические основы реабилитации» и др. На факультетах психологии открываются кафедры «Социальной реабилитации и социальной педагогики». Эти нововведения рассчитаны на подготовку молодых, а иногда и очень юных специалистов реабилитационных направлений, которые в силу своего возраста и жизненного опыта могут работать только с ограниченной категорией, например, с детьми. Люди же старшего возраста, пережившие тяжелые травматические события, военные, прошедшие испытание смертельной опасностью и утратой друзей, погибших на поле боя, нуждаются в более зрелых и опытных травморехабилитирующих специалистах. Такими специалистами могут быть психологи, педагоги и социальные работники, завершившие свое образование в вузах, но нуждающиеся в дополнительном образовании в рамках травморехабилитационного направления.

В последние годы в нашей стране проводилось достаточное количество семинаров по подготовке кризисных специалистов, оказывающих первую экстренную краткосрочную помощь пострадавшим жителям Украины. Но сегодня актуальной становится также и длительная профессиональная помощь в полноценном восстановлении нетравматического развития. Об этом говорит ситуация повышенного риска психологической травматизации, связанная с возвращением военных из зоны АТО в семьи, с переживанием траура по погибшим в военных действиях, с длительным нахождением ВПЛ в зонах временного поселения (модульных городках) и с другими травматическими факторами. Отсюда закономерно вытекает необходимость продолжения обучения травморехабилитирующих специалистов на более глубоком, чем первичный уровне.

Цель статьи – актуализировать вопрос о необходимости дополнительного углубленного образования травморехабилитирующих специалистов, определить первоочередные задачи в разработке программ для их обучения и программ для подготовки преподавателей проектов по восстановлению развития после травмы, а также наметить перспективу разработки программы восстановления развития людей, пострадавших от травматических событий различного характера.

Первоочередними в решении этих вопросов являются следующие задачи:

- разработка программы подготовки преподавателей для обучения травмореконструирующих специалистов;
- разработка программ и методов дифференцированного подхода к набору в обучающие проекты специалистов травмореконструкционного направления;
- разработка программы дополнительного вневузовского обучения травмореконструирующих специалистов: психологов, педагогов, социальных работников.

Разработка программы подготовки преподавателей для обучения травмореконструирующих специалистов в проектах по восстановлению развития после травмы на начальных своих этапах предполагает как соблюдение академических требований, так и учет некоторых особенностей.

Академические требования к уровню подготовки преподавателей данного направления включают в себя формирование специализированных, научно обоснованных знаний:

- о нормальном развитии психики, а также условиях ее успешного развития;
- о нарушениях психологической организации и травматических условиях, формирующих различные нарушения;
- о формах и уровнях нарушенного травмой психологического функционирования;
- об основных психологических, педагогических и социальных критериях диагностики посттравматических нарушений;
- о психологических, педагогических и социально-реабилитационных путях преодоления нарушений, вызванных травматическими событиями и восстановлении нормального нетравматического развития.

Анализ публикаций (выделение нерешённых проблем).

Особенные требования к подготовке преподавателей проектов травмореконструкционного направления заключаются в формировании междисциплинарных знаний о психологическом развитии, его посттравматических нарушениях и восстановлении с позиций не только психологии, педагогики, социологии, но и физиологии, нейропсихологии, нейролингвистики, философии, антропологии, современной научной психотерапии, а также других наук. На важность междисциплинарного подхода в развитии образования указывают многие авторы [1; 2]. Особенно это касается условий интенсивного развития общества с базовым фоном множественных социальных, экономических и культурных изменений.

Также для подготовки преподавателей проектов по восстановлению развития после травмы необходимо формирование не только теоретических знаний, но и приобретение практического опыта работы по восстановлению развития людей, которые перенесли травматические события.

Современная научная позиция в отношении обучения предполагает множественность возможных путей как приобретения, так и передачи знаний. Если брать за основу представление об обучении, как о трех типах изменений знаний, которое заложили в начале 1980-х годов Дональд Норман и его ученики, то базовое значение приобретает первичный уровень «ситуативной адаптационной настройки, которая лежит в основе совершенствования навыков» [3]. Такой опыт может формироваться исключительно в практической деятельности. Но зачастую преподаватели, обучающие в академическом ключе педагогов, психологов или социальных работников, владеют преимущественно второй формой обучения, связанной с обогащением знаний новыми терминами, понятиями или научными фактами, не имея текущего практического опыта. Таким образом, у обучающихся также может формироваться разрыв между суммой знаний и их успешным применением в практике. Наличие же у обучающихся специалистов устойчивой профессиональной базы знаний, сформированной, как в области ситуативной настройки в процессе практических навыков, так и в области специализированного и междисциплинарного обогащения новыми понятиями, терминами и научными фактами создает условия для успешного формирования теоретико-практических основ и у обучающихся травморепабилитирующих специалистов [4]. *Еще одной важной задачей в подготовке преподавателей является формирования у них способности передавать в процессе обучения комплексный и неразрывно связанный между собой теоретико-практический опыт на различных уровнях психического функционирования.*

Вопрос передачи знаний в современной когнитивной психологии тесно связан с процессами понимания. Понимание людьми друг друга является наиболее сложным и многогранным процессом, активирующим практически все виды и типы мышления, а также архаические уровни физиологической преднастройки организмов друг на друга. В процессе передачи сложных знаний в некоторых случаях может произойти уровневое рассогласование мышления преподавателя и участников обучающего проекта, а также последних друг с другом. Важной задачей преподавателя в такой ситуации становится синхронизация активации доминирующих в тот или иной момент уровней (эмпирических или логических, теоретических или практических, эксплицитных или имплицитных и др.) у обеих сторон

обучающего проекта [5]. Это будет способствовать адекватному пониманию сложного материала. Таким образом, в процессе подготовки обучающихся специалистов необходима разработка специальных методик, помогающих преподавателю организовать групповые преднастройки слушателей на определенные уровни восприятия знаний, а также осуществлять достаточно частое переключение на другие параметры.

Большое значение в вопросе передачи знаний и опыта от учителя к ученику имеет также чувственный, аффективный фон. Личная устойчивость обучающего специалиста к сложным и малопредсказуемым ситуациям, его жизнерадостность, оптимизм, вера в результативность своего метода, подтвержденного практикой, реализуют эту передачу не только в эксплицитном, но и в имплицитном ключе.

Изложение основного материала, обоснование результатов исследования. *Разработка программ и методов дифференцированного подхода к формированию состава обучающих групп.*

Анализ опыта проведения различных семинаров по работе с травмой в последние годы дает все основания отнести к отбору участников подобных обучающих проектов с большим вниманием.

Первая проблема, требующая дифференцированного подхода к формированию состава обучающих групп, заключается в том, что достаточно большое число слушателей имеют своей бессознательной и основной целью не столько обучение, сколько проработку личных травматических переживаний. Таким образом, становится крайне актуальной подготовка программ, раскрывающих содержание и методы предварительного собеседования с целью выявления участников, нуждающихся в дополнительном психологическом внимании.

Вторая проблема, требующая тщательной дифференциации при подготовке травмореконструирующих специалистов, заключается в определении травмоустойчивости к одним ситуациям, при неустойчивых психологических позициях к другим. Это касается, например, работы с определенной категорией людей, переживших травматические события: детьми, воинами АТО, семьями погибших и т.д. В связи с этим, также возникает необходимость создания программ и методик предварительного собеседования с целью оказания помощи в понимании тех ситуаций, в которых участники проектов будут наиболее эмоционально устойчивы и профессионально эффективны. *Вопрос выявления проблем, требующих особого повышенного внимания к набору участников и к дифференцированному формированию обучающих групп в проектах с*

трамореабілітаційної направленістю *остається* *откритим* *и* *требує* *дальнішого* *наукового* *аналіза*.

Подводя итог, можно сказать, что создание специальных программ предварительного собеседования даст возможность избежать травматизации обучающихся в процессе подготовки, а также сформировать устойчивую позицию в отношении профессионального выгорания в своей дальнейшей практической деятельности.

Разработка программы дополнительного обучения трамореабілітующих специалистов: психологов, педагогов, социальных работников, во многих чертах совпадает с программой подготовки преподавателей и предполагает следующие позиции.

1. Учет необходимости формирования в процессе обучения глубоких устойчивых знаний, имеющих общеконцептуальную междисциплинарную основу, сочетающихся со строго дифференцированным представлением о профессиональной компетенции в своей области (психологии, педагогике, в области социальной посттравматической поддержки). Общеконцептуальная основа включает знания об общих законах психического развития, законах его нарушения и восстановления, а специализированные педагогические, психологические и социально-реабилитационные знания создают основу для практической помощи людям в восстановлении их развития после травмы. Такое дифференцированное представление включает в себя сохранение профессиональных границ, определяющих область педагогической, психологической или социальной поддержки посттравматического развития. В отдельных случаях, когда проблема пострадавшего человека превышает область компетенции указанных выше специалистов, возникает необходимость его направления в медицинское лечебное учреждение. Важным вопросом, требующим практического решения является также комплексная поддержка пострадавшего человека различными специалистами, имеющими возможность совместного обсуждения динамики его посттравматического развития.

По своему содержанию общеконцептуальная и профессионально дифференцированная программа обучения педагогов, психологов и социальных работников трамореабілітаційного направления включает:

- глубокие устойчивые понятия о развитии психических процессов и явлений в благоприятных генетически и социально обусловленных условиях в течение всей жизни человека;

- научные представления о нарушениях психических процессов (познавательных, эмоциональных, волевых), состояний и коммуникативных способностей при неблагоприятных травмирующих

условиях, приводящих к смещению, нарушению или патологии нормального психозволюционного процесса;

- понятия о диагностических (психологических, педагогических и социальных) критериях уровня и степени психологической травматизации;

- знание психологических защитных реакций, сформированных в ответ на психотравмирующие факторы, понимание различных уровней травматического психологического функционирования и изучения различных способов профессионального коррекционного взаимодействия с этими уровнями;

- владение разнообразными психологическими, педагогическими и социально-реабилитационными формами и методами восстановления нетравматического развития, научного исследования и поиска наиболее эффективных путей этого развития в условиях социальных, экономических и культурных изменений в Украине;

- сформированную в процессе обучения способность травморепабилитирующих специалистов сохранять профессиональную устойчивость, физическое и психическое здоровье в условиях, когда определенное время они берут на себя функцию экстрацеребральной поддержки людей, находящихся в регрессивном посттравматическом состоянии архаического психического функционирования.

2. Программа подготовки травморепабилитирующих специалистов предполагает необходимость формирования единых теоретико-практических профессиональных позиций в одновременном процессе получения теоретических знаний и практического опыта. Решению этой задачи способствует:

- параллельное с теоретическим обучением участие в травморепабилитационной практической деятельности: сначала в роли наблюдателя, затем в активной форме под наблюдением специалистов;

- коллективная деятельность обучающихся в виде организации совместных интервизионных групп, где они могут самостоятельно обсуждать как успехи, так и сложные ситуации своей практической деятельности.

3. Программа подготовки травморепабилитирующих специалистов также включает в себя формирование способности усваивать и применять на практике многоуровневые знания и опыт.

Индивидуальность мышления каждого человека складывается из различных видов и форм, доминирующих операций и процедур этого процесса, обусловленных генетически и сформированных в процессе жизненного опыта. Но профессионалы, работающие на основах понимания сложных психических структур и состояний других людей, имеют актуальную необходимость развития и

применения в практической деятельности не только индивидуально доминирующих мыслительных качеств, но и дополнительно развитых в процессе обучения. Это касается возможности дополнительного развития дискурсивного или интуитивного мышления, наглядно-образного или словесно-логического, практического или теоретического, репродуктивного или продуктивного, произвольного или непроизвольного и так далее. Чтобы произошли подобные глобальные изменения в развивающейся психике обучающихся специалистов, могут потребоваться годы практики, не исключающие профессиональные ошибки, влекущие за собой нежелательные негативные последствия. В такой ситуации актуальным становится активное введение в процесс обучения травмореконструирующих специалистов программ, моделирующих виртуальную реальность работы с посттравматическими последствиями, активирующую различные уровни психического реагирования. Подобная виртуальная тренировка, конечно, не замещает собой опыт живого человеческого взаимодействия, но дает возможность дополнительного развития профессионально необходимых качеств.

4. В заключение необходимо отметить важность формирования, как у преподавателей, так и у обучающихся специалистов, творческой профессиональной позиции при работе в новых изменяющихся условиях, т.е. в работе с ситуациями, которые не могут быть успешно соотнесены с уже имеющейся в предыдущем опыте семантической областью знаний. Это относится:

- к работе с травматическими переживаниями чувств и состояний, которые пережили пострадавшие, и которых нет в практическом опыте травмореконструирующих специалистов;

- к взаимодействию с психической организацией людей с иным этническим, культурным, государственно-общественным опытом. (Это касается не только людей, проходящих травмореконструктивный курс, но также и партнеров из других стран, оказывающих финансовую поддержку реабилитационным проектам, которые вносят в проекты мощную волну новой информации);

- к профессионально-реабилитационной деятельности в условиях быстро меняющихся социальных, экономических, культурных процессов преобразования нашего общества и т.д.

Творческий подход, связанный со способностью преобразовывать действительность, воспринимать ее с неизвестных ранее позиций, оптимистически воспринимать малопредсказуемую относительно прежнего жизненного опыта перспективу может способствовать формированию устойчивых профессиональных и жизненных позиций, крайне необходимых для специалистов травмореконструктивного направления.

Выводы, перспективы. Таким образом, дополнительное по отношению к основной профессии обучение травмореабилитирующих специалистов: психологов, педагогов, социальных работников, дает возможность качественно подготовить их к более глубокой и длительной работе в направлении восстановления психологического развития после травмы. Это даст возможность оказать реабилитационную поддержку множеству людей, остро нуждающихся в ней в настоящее время. Дальнейшее усовершенствование содержания программ, форм и методов данного обучения требует союза институтов, несущих научный академический потенциал, общественных организаций, оказывающих глобальную практическую помощь людям, пострадавшим от травматических факторов, а также сотрудничества с зарубежными организациями, привносящих новый для нашей страны опыт в решении многих актуальных вопросов и финансовую поддержку.

Дальнейшее решение вопросов восстановления развития после травмы связано с разработкой программ восстановления развития людей, пострадавших от травматических событий различного характера с учетом глобальных социальных, экономических и культурных изменений в окружающей их среде, а также с учетом культурных традиций переживания горя, траура, потери, социальной беспомощности и других посттравматических состояний.

Литература

1. Величковский Б. М. Когнитивная наука. Основы психологии познания / Б. М. Величковский. – М. : Смысл, 2006. – С. 426.
2. Мельник Ю. Б. Психология в междисциплинарном культурно-образовательном пространстве / Ю. Б. Мельник // Збірник наукових статей. Актуальні питання освіти та науки. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції. Україна, Харків 23 – 24 жовтня, 2013 р. – Х. : ХОГОКЗ, 2013. – С. 160-168.
3. Кашаев Р. С. Развитие науки и образования на основе междисциплинарного подхода / Р. С. Кашаев // Успехи современного естествознания, 2011. – № 2. – С. 82-87.
4. Крайнова Т. И. Актуальные вопросы образования в современной научной психотерапии / Т. И. Крайнова // Збірник наукових статей. Актуальні питання освіти та науки. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції. Україна, Харків 23-24 жовтня, 2013 р. – Х. : ХОГОКЗ, 2013. – С. 126-130.
5. Замай Г. С. До питання розвитку комунікативних здібностей студентів / Г. С. Замай // Збірник наукових статей. Психолого-педагогічні проблеми становлення сучасного фахівця. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції. Україна, Харків 15-16 травня, 2013 р. – Х. : ХОГОКЗ, 2013. – С. 139-142.

Тетяна Крайнова. Актуальні питання відновлення розвитку після травми: проблеми додаткового навчання фахівців травмореабілітаційного напрямку.

В статті відзначаються особливості розвитку додаткового навчання травмореабілітуючих фахівців. Також висвітлюються виникаючі у ході цього розвитку проблеми, намічаються практичні шляхи з них.

Ключові слова: *травмореабілітуючий фахівець, проблеми навчання, особливості навчання у напрямку реабілітації травми, відновлення розвитку після травми.*

Tatyana Krainova. Topical issues of education of traumatic rehabilitation specialists: psychologists, educators and social workers.

Peculiarities of the development of educational processes of traumatic rehabilitation specialists are featured in the article. Problems emerging during this development are also covered; practical ways to solve them are outlined.

Keywords: *traumatic rehabilitation specialist, educational problems, peculiarities of education in the field of trauma rehabilitation, recovery of development after trauma.*

Статья поступила в редакционную коллегию 31.05.2017

УДК 378.015.31+615.253.4

© Кудрявцева Т. О., Новакова В. С., Богомол Н. П., Дерезгуз Л. В., 2017

© Мартинова О. В., Берестова В. В., Сухенко О. В., 2017

**Кудрявцева Тетяна Олексіївна,
Новакова Вікторія Сергіївна,
Богомол Наталія Павлівна,
Дерезгуз Лариса Вікторівна,
Мартинова Олена Вікторівна,
Берестова Валерія Вікторівна,
Сухенко Ольга Валеріївна**

Коледж Національного фармацевтичного університету

**ІННОВАЦІЙНИЙ ПІДХІД
ДО НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ
МАЙБУТНІХ ФАРМАЦЕВТІВ У КОЛЕДЖІ НФаУ**

У статті висвітлено досвід національно-патріотичного виховання майбутніх фармацевтів у Коледжі НФаУ, наведено інноваційні форми та методи роботи зі студентами.

Ключові слова: *майбутні фармацевти, професійна діяльність, національно-патріотичне виховання.*

Проблема, її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Актуальність національно-патріотичного виховання студентської молоді України зумовлена соціальною ситуацією, перетвореннями в суспільному, політичному, економічному житті, переоцінкою цінностей у свідомості людей. Результати психолого-педагогічних досліджень вітчизняних науковців свідчать, що високий рівень патріотичної вихованості мають лише близько 20% студентів.

Аналіз публікацій (виділення невирішених проблем). При вивченні психолого-педагогічних джерел з'ясовано, що основи виховного процесу відповідно до нової парадигми освіти та виховання розробляли М. Антоненко, П. Кононенко, М. Стельмахович, М. Ярмаченко та ін.; психологічні основи патріотичного виховання досліджували Б. Ананьєв, Л. Виготський, Г. Костюк та інші; громадянські якості особистості вивчали І. Бех, П. Вербицька, А. Погрібний, В. Поплужний, К. Чорна, О. Шестопалюк та інші; сутність патріотичної свідомості визначали А. Бичко, І. Надольний, Л. Сохань та ін. Різні аспекти формування громадянсько-патріотичної культури сучасної молоді висвітлено у публікаціях О. Безкоровайної, М. Сметанського, Г. Тарасенко, Г. Шевченко, І. Шоробури та інші; проблеми національно-патріотичного та військово-патріотичного виховання студентства досліджували Ю. Бондаренко, М. Боришевський, Р. Захарченко, М. Зубалій, В. Івашковський, В. Кузь, Б. Цимбалістий, О. Ярмоленко та інші.

Аналіз цих та інших наукових джерел, результати власного науково-педагогічного пошуку виявили, що патріотизм визначається як складна інтегрована система патріотичних якостей духовно-морального, емоційно-почуттєвого, інтелектуального та діяльнісно-поведінкового характеру, а патріот – це той, хто любить свою Батьківщину, відданий своєму народові, готовий заради них на жертви та подвиги.

Виходячи з цього, визначено компоненти структури патріотизму: духовно-моральний (почуття любові до Батьківщини, моральної відповідальності перед нею, відчуття духовного зв'язку зі своїм народом); когнітивний (комплексні знання з історії та культури Батьківщини, патріотична свідомість); ціннісний (потреба в інтеріоризації системи духовно-моральних і культурних національних і загальнолюдських цінностей); діяльнісний (готовність діяти на благо своєї країни, відстоювати її інтереси, захищати їх тощо); ідентифікаційний (етнічна само ідентифікація, національна ідентифікація, громадянськість [3, с. 23-26; 4].

Однак в опрацьованій нами науково-методичній літературі не знайдено спеціальних досліджень, присвячених інноваційним

підходам до національно-патріотичного виховання студентів фармацевтичних коледжів, що засвідчує недостатню розробку цього питання та зумовлює актуальність обраної проблеми.

Ціль статті – висвітлення інноваційних підходів до національно-патріотичного виховання майбутніх фармацевтів та досвіду їхнього впровадження у Коледжі НФаУ.

Відомо, що за роки незалежності в Україні створено передумови для оновлення змісту й технологій національно-патріотичного виховання, формування гуманістичних цінностей та громадянської позиції молоді. В центрі виховного процесу постала особистість студента, а в основу системи патріотичного виховання покладено національну ідею як консолідуючий чинник розвитку суспільства [1; 2].

Виклад основного матеріалу, обґрунтування результатів дослідження. Саме тому система національно-патріотичного виховання в Коледжі НФаУ спрямована на реалізацію низки завдань:

- забезпечення сприятливих умов для самореалізації особистості відповідно до її інтересів та можливостей; для розвитку професіоналізму, високої мотивації до праці фармацевта як основи конкурентоспроможності;

- утвердження толерантного світогляду, почуття патріотизму, відданості у служінні Батьківщині;

- формування громадянської ідентичності, відчуття належності до рідної землі, народу;

- визнання духовної єдності поколінь та спільності культурної спадщини;

- формування соціальної активності майбутнього фармацевта;

- формування психологічної та фізичної готовності до виконання громадянського та конституційного обов'язку;

- виховання політичної та правової культури, утвердження поваги до Конституції України, законодавства, державної символіки, державної мови;

- розвиток критичного мислення;

- формування й удосконалення умінь визначати форми та способи своєї участі в житті суспільства та коледжу.

Отже, викладачі коледжу надають пріоритети формуванню ціннісно-світоглядної орієнтації майбутніх фармацевтів, яка включає такі риси як чуйність, милосердя, доброта, справедливість, працелюбність, толерантність, чесність, гідність, любов і повага до батьків, до свого роду, оскільки їхня професійна діяльність спрямована на збереження здоров'я кожного громадянина України, відповідно на збереження здоров'я нації.

Національно-патріотичне виховання студентів в умовах фармацевтичного коледжу здійснюється у декількох напрямках:

- використання виховного потенціалу навчальних дисциплін з метою патріотичного виховання студентів;
- залучення студентської молоді до участі в соціально-значимих проєктах патріотичного спрямування;
- активне вивчення майбутніми фармацевтами національно-культурної спадщини українського народу.

Результатом цього процесу можна вважати виховання майбутнього фармацевта, який: розуміє та поділяє сутність національної ідеї; є носієм національної культури; своєю професійною діяльністю сприяє економічному, науковому, культурному зростанню України; любить і відстоює рідну мову, користується нею; захищає рідну державу; її звичаї, традиції; співгромадян з патріотичним способом мислення; відчуває гордість за вищенаведене і приналежність до цих категорій.

Досвід національно-патріотичного виховання майбутніх фармацевтів у Коледжі НФаУ дозволяє визначити найбільш ефективні форми та методи.

З метою формування почуття патріотизму, національної свідомості; відродження духовного потенціалу української молоді, розвитку моральних якостей: співчуття, милосердя, емпатія, делкатність, толерантність, розуміння загальнолюдських моральних цінностей і громадського обов'язку, студенти Коледжу НФаУ беруть участь у соціальних, волонтерських і освітніх проєктах.

Так, майбутні фармацевти долучилися до Національного конкурсу «Благодійна Україна – 2016», соціальних проєктів: «Допоможемо талантом дітям» (з метою підтримки дітей, хворих на дитячий церебральний параліч, які є вихованцями Комунального закладу «Харківський спеціальний навчально-виховний комплекс № 8»), «Нашим солдатам потрібна допомога» (співпраця з Благодійним фондом «Сестра милосердя» при військово-медичному клінічному центрі північного регіону), «Толока добрих ідей»; до зеленої акції «Посади дерево миру!»; до діяльності Основ'янської районної організації Товариства Червоного Хреста України; до допомоги онкохворим дітям гематологічного відділення Харківської міської дитячої клінічної лікарні № 16, до соціального марафону «Назустріч мрії», до благодійного концерту-акції «Жити завтра» тощо.

Залучення студентів до дослідно-пошукової та гурткової роботи сприяє вихованню поваги до рослинного світу України, розвиває творчі здібності, надає можливість готувати не тільки лікарські форми, але й різноманітні косметичні засоби на основі рослинної сировини, яка зібрана на теренах рідної землі. Протягом 2014-2017 р.р. у коледжі

реалізуються проекти громадянського спрямування, в межах яких проводяться акції милосердя «Ми не байдужі!». Оскільки пріоритетним завданням фармацевтів є збереження здоров'я нації, робота студентських гуртків скеровується на зберігання та підтримку здоров'я воїнів АТО для яких студенти гуртка «Пасифлора» розробили авторську рецептуру чаїв «Козацький», «Життєва сила», «Чудовий» з лікарської рослинної сировини Харківського регіону; студенти гуртка «Quantum satis» виготовили косметичні засоби для догляду за тілом та волоссям, у складі яких виключно натуральні компоненти місцевого походження (лосьйон для тіла «Ромашкове поле», крем для рук «Захисник», мило «Патріотичне», антисептична присипка «911», бальзам для губ «Апельсиновий», українські саше та ін.).

У коледжі сумісно з громадською організацією «Інститут правових досліджень і стратегій» та українським тренінговим центром розпочато цикл занять з паліативної медицини. Основним завданням є навчання майбутніх фахівців заходам з покращання якості життя та полегшення страждань пацієнтів з різними нозологічними формами хронічних невиліковних хвороб, переважно в термінальний період їх прогресування, та за умов, коли можливості спеціалізованого лікування основної хвороби є обмеженими або безперспективними. Такі заходи сприяють формуванню та розвитку особистісних якостей, які притаманні справжнім українським патріотам.

Все вищезазначене забезпечує глибоке розуміння студентами сутності патріотизму, формування чітко аргументованої патріотичної позиції, стійких ціннісних орієнтацій.

Висновки. Отже, перелічені форми та методи національно-патріотичного виховання у Коледжі НФаУ сприяють розвитку у майбутніх фармацевтів високої соціальної активності, цивільної відповідальності, духовності, милосердя, емпатії, становленню громадян з позитивними цінностями й якостями, здатних проявляти їх у творчому процесі на користь Вітчизни, зміцнення держави, забезпечення її життєвоважливих інтересів та стійкого розвитку.

Література

1. Бех І. Д. Програма патріотичного виховання дітей та учнівської молоді / І. Бех, К. Чорна. – Київ, 2014. – 29 с.

2. Концепція Загальнодержавної цільової соціальної програми патріотичного виховання громадян на 2013-2017 роки [Електронний ресурс] : схвалено рішенням колегії М-ва освіти і науки, молоді та спорту України від 31.05.2012 № 6/1-21. – Режим доступу: 203 <http://www.mon.gov.ua/ua//about-ministry/collegium-of-theministry/119/122/>. – Назва з екрана.

3. Афанасьєв А. Виховне середовище в Україні: проблеми та шляхи їх вирішення [Текст] / А. Афанасьєв // Рідна школа. – 2008. – № 6. – С. 23-26.

4. Жаровська О. П. Модель патріотичного виховання студентів в освітньо-виховному середовищі педагогічного університету / О. П. Жаровська // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. – Серія: Педагогіка і психологія: зб. наук. праць. – Випуск 44 / Редкол.: В. І. Шахов та ін. – Вінниця : «Нілан ЛТД», 2015. – С. 117-121.

**Татьяна Кудрявцева, Виктория Новакова,
Наталья Богомол, Лариса Дерезуг, Елена Мартынова,
Валерия Берестовая, Ольга Сухенко. Инновационный подход к
национально-патриотическому воспитанию будущих фармацевтов
в Колледже НФаУ.**

В статье рассматривается опыт национально-патриотического воспитания будущих фармацевтов в Колледже НФаУ, приводятся примеры инновационных форм и методов работы со студентами.

Ключевые слова: *будущие фармацевты, профессиональная деятельность, национально-патриотическое воспитание.*

**Tatiana Kudriavtseva, Victoria Novakova, Natalia Bogomol,
Larisa Derезug, Olena Martynova, Valeria Berestova, Olga Sukhenko.
Innovative approach to the national-patriotic education of future
pharmacists at the College of the National University of Pharmacy.**

The article examines the experience of national-patriotic education of future pharmacists at the College of National University of Pharmacy examples of innovative forms and methods of working with students are given.

Keywords: *future pharmacists, professional activities, national-patriotic education.*

Стаття надійшла до редакційної колегії 31.05.2017

УДК 37.012:338.246-049.5::37.091.8-053.6]-022.326.5

© Малинівська Л. І., 2017

Малинівська Людмила Іванівна

Житомирський державний університет імені Івана Франка

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ ЗАХОДИ БЕЗПЕКИ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ В НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЯХ

У статті розглянуто організаційно-педагогічні заходи та умови безпеки, розкрито зміст педагогічної підготовки майбутніх педагогів до навчання і виховання учнівської молоді до дій при НС.

Ключові слова: *особистість, надзвичайна ситуація, безпека.*

Проблема, її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Впродовж останніх років безпека навчальних установ та освітніх організацій – питання номер один у керівництва нашої країни та управління освіти місцевих органів влади. Зважаючи на небезпечну ситуацію в країні, існуванню загрози виникнення різних надзвичайних ситуацій в освітніх установах (ОУ): пожежі, масові захворювання та отруєння учнів, травматизм, наркоманія, акти телефонного, кримінального і політичного тероризму, виявлення вибухонебезпечних об'єктів на території навчальних закладів, проникнення невідомих осіб на територію закладу; органами місцевої влади, а також адміністрацією навчальних закладів ведеться постійна робота з вдосконалення заходів безпеки учнівської молоді у надзвичайних ситуаціях, інформаційно-пізнавальна робота з учнями, приділяється особлива увага поведінці учнів під час надзвичайних ситуацій та їхнім діям.

Актуальність проблеми забезпечення безпеки в освітній сфері обумовлена зростаючою динамікою небезпечних ситуацій в ОУ, а також високою дитячою захворюваністю, травматизмом і смертністю в Україні. В даний час безпека стає обов'язковою умовою і одним з критеріїв ефективності діяльності ОУ. Керівництво ОУ несе повну відповідальність за збереження здоров'я та життя учнівської молоді під час навчально-виховного процесу. Саме тим зумовлена актуальність проведення різнопланових організаційно-педагогічних заходів для учнівської молоді, де вони зможуть ознайомитися з усією необхідною інформацією, отримати чіткі вказівки щодо дій та поведінки у надзвичайних ситуаціях.

Сучасний світ постійно знаходиться під загрозою виникнення різних видів надзвичайних ситуацій: техногенного, природного, суспільно-політичного характеру. Людина живе у потенційно небезпечному для неї середовищі, що і формує в ній інстинкт самозбереження та виживання. Усі країни світу мають свої системи захисту населення та території у надзвичайних ситуаціях.

В Україні створена і функціонує єдина Державна система цивільного захисту. В цій системі державою визначені завдання і функції по захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій. Одним із головних завдань, яке визначене в Кодексі цивільного захисту України, є навчання населення діям при загрозі та виникненні надзвичайних ситуацій. У «Положенні про Функціональну підсистему «Освіта і наука України» єдиної державної системи запобігання і реагування на надзвичайні ситуації техногенного та природного характеру» [3] вказуються такі завдання:

- забезпечення реалізації заходів щодо запобігання виникненню надзвичайних ситуацій;

- виховання в учасників навчально-виховного процесу і працівників галузі якостей свідомого і обов'язкового виконання правил і норм безпечної поведінки в повсякденній діяльності і в умовах надзвичайної ситуації;

- навчання учасників навчально-виховного процесу і працівників галузі щодо користування засобами індивідуального і колективного захисту, практичного виконання норм самозахисту під час дій у разі виникнення надзвичайної ситуації.

Проблеми поліпшення організаційно-педагогічних умов навчання учасників навчально-виховного процесу з питань формування культури безпеки життєдіяльності серед дітей та молоді, формування здорового способу життя, оволодіння навичками самозахисту та рятування, способами захисту від впливу небезпечних факторів, викликаних надзвичайними ситуаціями, надання долікарської допомоги, стають надалі все більш актуальними і широко обговорюються на загальнодержавному та місцевому рівнях.

Психолого-педагогічна підготовка співробітників ОУ до небезпек і освоєння ними культури безпеки є визначальними факторами в профілактиці захворювань, травматизму, правопорушень та інших подій в ОУ.

У зв'язку із зростанням кількості небезпечних та надзвичайних ситуацій (НС) одним із найголовніших завдань системи освіти на навчальних закладах є створення безпечного середовища для учнівської молоді під час навчально-виховного процесу.

Ціль статті – вивчення організаційно-педагогічних заходів забезпечення безпеки учнів у випадку надзвичайних ситуацій; ознайомити учасників навчально-виховного процесу з основними поняттями з теми, проінформувати учнівську молодь з організаційно-педагогічними заходами безпеки у надзвичайних ситуаціях.

Аналіз публікацій (виділення невирішених проблем).

Останнім часом питання про організацію педагогічних заходів безпеки учнів в надзвичайних ситуаціях стає все актуальнішим у наукових колах та підлягає жвавому обговоренню. Дослідження таких авторів, як В. В. Бегун, О. П. Депутат, В. О. Васійчук, В. Є. Гончарук, С. І. Качан, С. М. Мохняк, І. М. Науменко, Ю. Д. Бойчук, М. С. Астахова показують, що формування знань з безпеки відбувається ще з дитячого віку, потім ці знання поглиблюють в школах. Наукова література поглиблює уявлення про організаційно-педагогічні заходи безпеки учнівської молоді, а також сприяє використанню наукових здобутків у практичних цілях.

Слідом за О. П. Депутат [2] надзвичайна ситуація (НС) – порушення нормальних умов життя і діяльності людей на об'єктах або територіях, спричинене аварією, катастрофою, епідемією, стихійним,

лихом, епізоотією, великою пожежею, застосуванням засобів ураження, що призвели або можуть призвести до людських і матеріальних втрат.

Виклад основного матеріалу, обґрунтування результатів дослідження. У світі постійно виникають різного роду небезпеки, які пов'язані з природними катаклізмами, аваріями, катастрофами, тероризмом. Виникнення небезпечних ситуацій, як правило, загрожує життю людей, завдає великих матеріальних збитків. Статистика свідчить, що переважна кількість аварій, катастроф відбувається за свідомих чи несвідомих дій людини. Аварії, учнівський травматизм, нещасні випадки, пожежі – це ситуації, які нерідко трапляються у навчальних закладах, за участі учнівської молоді. Головною причиною такого становища є низький рівень обізнаності учнівської молоді та викладацького складу з існуючою небезпекою техногенного і природного характеру. Це нерідко призводить до загибелі людей. В даний час аварії, катастрофи, стихійні лиха почастишали, що приносить величезну шкоду людям, сільському господарству і призводять до загибелі людей [1]. Головне завдання – озброїтися знаннями, необхідними на випадок аварії, катастрофи, стихійного лиха, а також при нападі повітряного противника. Кожен учень повинен уміти захистити себе і товаришів, які опинилися в екстремальних умовах.

Організація і проведення навчання населення здійснюється згідно Порядку проведення навчання керівного складу та фахівців, діяльність яких пов'язана з організацією і здійсненням заходів з питань ЦЗ.

Особам, які пройшли функціональне навчання, видається посвідчення встановленого зразка. Відповідний запис про навчання вноситься у трудову книжку. Облік осіб, які зобов'язані проходити функціональне навчання, ведеться центральними та місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування та суб'єктами господарювання.

Підготовка учнів загальноосвітніх та професійно-технічних навчальних закладів до дій у надзвичайних ситуаціях, що передбачає здобуття знань і вмінь з питань особистої безпеки в умовах загрози та виникнення надзвичайної ситуації, користування засобами захисту від її наслідків, вивчення правил пожежної безпеки та основ цивільного захисту, здійснюється в рамках вивчення предметів «Основи здоров'я» та «Захист Вітчизни».

Для задоволення потреби у самостійному вивченні загальної програми навчання населення діям у надзвичайних ситуаціях місцеві органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування за методичного супроводження територіальних курсів, навчально-

методичних центрів цивільного захисту та безпеки життєдіяльності видають навчальні, навчально-наочні посібники, брошури, розповсюджують інформаційні матеріали, буклети тощо.

Інформаційно-просвітницька робота з населенням щодо правил поведінки в умовах надзвичайних ситуацій проводиться шляхом запровадження постійних рубрик у засобах масової інформації, зокрема друкованих, а також за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій, аудіовізуальних та інтерактивних засобів та соціальної реклами.

Вчителям ОБЖ особливо потрібно звернути увагу на адаптацію учнів. Здійснюючи освітній процес, необхідно ставитися дбайливо до учнів, не забувати, що це вчорашні учні початкової школи, вводити більше ігрових моментів, зміну видів діяльності.

Для розвитку пізнавальної діяльності необхідно використовувати для пізнання учнями навколишнього світу такі методи, як спостереження, вимірювання, експеримент, моделювання та ін., які сприяють визначенню структури об'єкта пізнання, пошуку і виділення значущих функціональних зв'язків і відносин між частинами цілого, розвитку вмінь розділяти процеси на етапи, ланки; виділяти характерні причинно-наслідкові зв'язки.

Метод проблемного викладу сприяє розвитку в учнів навичок визначення адекватних способів вирішення ситуаційної задачі на основі заданих алгоритмів, комбінування відомих алгоритмів діяльності в ситуаціях, які не передбачають стандартне застосування одного з них, а також розвитку вмінь порівнювати, зіставляти, класифікувати, ранжувати об'єкти за одним або за декількома запропонованими критеріями.

Нетрадиційне проведення уроку є одним із найуспішніших засобів для подачі матеріалу з питань безпеки під час надзвичайних ситуацій для учнівської молоді. Такий вид уроку подобається учням більше, ніж буденні навчальні заняття. Нестандартні форми навчання стимулюють творчість вчителя, заохочує до подальших пошуків, роздумів, сприяють рівнятися на методичні орієнтири більш високої проби. У методичній роботі дуже важливим є відхід від шаблону, підтримка ініціативи педагога, створення умов для невимушеного обміну ідеями, досвідом, думками, окрім того використання ігор (гра-повідач, зроби посильну допомогу, туристичний зліт) допомагають учням швидко здобути необхідні уміння та навички під час НС. Позашкільна освітня робота з питань формування культури безпеки життєдіяльності серед дітей та молоді, формування здорового способу життя, оволодіння ними навичками самозахисту і рятування проводиться у позашкільних закладах, а також шляхом організації

шкільних, районних (міських), обласних та всеукраїнських змагань з безпеки життєдіяльності.

Використання практичних і лабораторних робіт, самостійне виконання різних творчих робіт, участь в проектній діяльності, а також нескладні експерименти для доказу висунутих припущень, опис результатів цих робіт, сприяє творчому вирішенню навчальних і практичних завдань, розвитку вмінь мотивовано відмовлятися від зразка, шукати оригінальні рішення проблеми.

Включення учнів в ігрову діяльність сприяє адекватному сприйняттю усного мовлення та розвитку здатності передавати інформацію в стислому або розгорнутому вигляді відповідно до мети завдання ігрового сюжету, володіти монологічного та діалогічного промовою, вміти вступати в мовне спілкування, брати участь в діалозі (розуміти точку зору співрозмовника, визнавати право на іншу думку), вміти перефразувати думку (пояснювати «іншими словами»), використання для вирішення пізнавальних і комунікативних завдань різні джерела інформації, включаючи енциклопедії, словники, інтернет-ресурси та інші бази даних.

Застосування методів групової взаємодії сприяє оволодінню вміннями спільної діяльності: узгодження та координації діяльності з іншими її учасниками; об'єктивному оцінюванню свого внеску у вирішення загальних завдань колективу; обліку особливостей рольової поведінки (лідер, підлеглий та ін.); оцінювання своєї діяльності з точки зору моральних, правових норм, естетичних цінностей; використанню своїх прав і виконання своїх обов'язків як громадянина, члена суспільства і навчального колективу. Засоби засвоєння знань учнів з питань безпеки у випадку НС: традиційний комбінований урок; широко застосовувати словесні методи навчання; перевагу віддавати частково-пошуковим, дослідницьким методам навчання; пояснення нового матеріалу здійснювати з опорою на попередній досвід; закріплення теоретичних знань та розвиток умінь і навичок забезпечення особистої безпеки в повсякденному житті здійснювати в нетрадиційних формах; творче домашнє завдання; використовувати позаурочний час для закріплення навчального матеріалу.

Ефективність нестандартних уроків забезпечується за умов володіння вчителем методикою їх проведення та умілого використання таких уроків у певній системі в поєднанні з традиційними формами роботи.

До організаційно-педагогічних умов створення та функціонування ефективної багаторівневої системи навчання питанням безпеки життєдіяльності людини у всіх сферах її діяльності (робота, навчання, побут, відпочинок та ін.), тобто обставин, від яких залежить та за яких відбувається цілісний продуктивний педагогічний

процес, належать також навчання компетентних керівних кадрів, які організують діяльність із забезпечення безпеки дітей навчальних закладах; науково-методичне вдосконалення системи навчання з питань безпеки життєдіяльності; впровадження безперервної освіти з питань безпеки життєдіяльності, починаючи з дошкільного віку; реалізація принципу «освіта протягом життя», забезпечення безперервності фахового вдосконалення: формування свідомого та відповідального ставлення кожної людини до особистої безпеки та безпеки середовища життєдіяльності.

Висновки, перспективи. За результатами проведеного аналізу з теми дослідження та літературних джерел встановлено, що основи знань з безпеки життєдіяльності закладаються вже в дошкільному віці та продовжується впродовж років. Однією з основних завдань в роботі педагога є навчання правилам поведінки під час надзвичайних ситуацій.

Література

1. Бегун В. В. Безпека життєдіяльності (забезпечення соціальної, техногенної та природної безпеки) / В. В. Бегун, І. М. Науменко. – К., 2004. – 204 с.
2. Депутат О. П. Цивільна оборона: Навчальний посібник / О. П. Депутат, І. В. Коваленко, І. С. Мужик. – Львів : Афіша, 2001. – 420 с.
3. Безпека життєдіяльності / За ред. В. Г. Цапка. – К. : Знання, 2004. – 204 с.
4. Білякович М. О. Цивільний захист: Навчальний посібник / М. О. Білякович, С. Т. Суслю, І. М. Хараміда. – К. : Аристей, 2005. – 85 с.
5. Гайченко В. А. Основи безпеки життєдіяльності людини / В. А. Гайченко, Г. М. Коваль. – К., 2002. – 105 с.
6. Основи цивільного захисту: Навчальний посібник / Васійчук В. О., Гончарук В. Є., Качан С. І., Мохняк С. М. – Львів : Видавництво Національного університету «Львівська політехніка», 2010. – 412 с.
7. Постанова Кабінету Міністрів України «Про єдину державну систему запобігання і реагування на надзвичайні ситуації техногенного та природного характеру» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1198-98-%D0%BF>. – Назва з титул. екрану.

Людмила Малиневская. Организационно-педагогические меры безопасности учащейся молодежи в чрезвычайных ситуациях.

В статье рассмотрены организационно-педагогические мероприятия и условия безопасности, раскрыто содержание педагогической

підготовки майбутніх педагогів к обучению и воспитанию учащейся молодежи к действиям при ЧС.

Ключевые слова: *личность, чрезвычайная ситуация, безопасность.*

Ludmila Malinovski. Organizational security measures and educational youth emergency.

The article examines the organizational and educational measures and security conditions, the content of teacher training future teachers to training and educating students to action in emergencies.

Keywords: *personality, emergency, safety.*

Стаття надійшла до редакційної колегії 08.05.2017

УДК 378.147.227

© Матюшина В. О., 2017

Матюшина Вікторія Олексіївна

Донецький національний медичний університет, м. Краматорськ

ШЛЯХ ВІД ФАХІВЦЯ-ПРАКТИКА ДО ВИКЛАДАЧА ВИЩОЇ МЕДИЧНОЇ ОСВІТИ: ВЧИМОСЯ ВЧИТИ

В роботі відображена викладацька діяльність на кафедрі гігієни, екології та безпеки життєдіяльності Донецького медуніверситету з часу переміщення закладу у м. Краматорськ по формуванню у студентів уявлення про громадське здоров'я та фактори, що впливають на нього.

Ключові слова: *викладацька діяльність, гігієна, профілактика.*

Проблема, її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Набута з роками власна професійна компетентність є важливим аспектом в практичній діяльності лікаря будь-якої спеціальності, але викладацька діяльність у закладі вищої медичної освіти вимагає постійної роботи над своєю педагогічною майстерністю аби мати можливість якісно викласти теоретичний матеріал, поділитися фаховим досвідом та підготувати майбутніх студентів до практичної діяльності.

Основою гуманізації сучасної вищої школи є стимулювання гармонійного розвитку й прояву творчого потенціалу особистості в праці, що базується на сучасному світогляді та ставленні до людини як до найвищої цінності. Але все це може залишитись набором добрих намірів, якщо на практиці не буде вжито заходів для підвищення ефективності навчального процесу, забезпечення умов активної взаємодії викладача і студента, переведення студента на рівень активного суб'єкта навчального процесу.

Виклад основного матеріалу, обґрунтування результатів дослідження. Майбутньому лікарю в щоденній практиці доведеться працювати з конкретним пацієнтом і мати справу з індивідуальним здоров'ям, але без знань про фактори довкілля і їх дію на людину неможливо досягти суттєвого впливу на стан здоров'я як окремо взятої особи, так і людського суспільства в цілому.

Навчальною програмою передбачено вивчення важливих розділів гігієнічної науки: комунальна гігієна, гігієна праці та ін. На початку занять проводиться оцінювання якості самопідготовки студентів з навчальних тем, здатність опрацьовувати декілька джерел інформації з обраного питання, формувати власні погляди на існуючі гігієнічні проблеми сьогодення. Студенти під керівництвом фахівців з багаторічним досвідом практичної діяльності аналізують конкретні ситуації, вчать розробляти плани профілактичних заходів, передбачати їх результати. Застосування різноманітних форм роботи у викладацькій діяльності стимулюють розвиток творчих здібностей у майбутніх медиків та сприяють подальшому становленню особистості сучасного лікаря.

За час навчання в вищому навчальному закладі молоді спеціалісти повинні опанувати навички продуктивного мислення, навчитися приймати виражені рішення, користуватися набутими знаннями, передбачати кінцеві результати своєї роботи, вміти співпрацювати з спеціалістами суміжних спеціальностей.

Як відомо, професійне навчання та виховання у вищому навчальному закладі в значній мірі залежить від викладача, його науково-теоретичної підготовки, педагогічної майстерності, ділових якостей, культури.

Освітня діяльність Донецького медичного університету, що за багаторічне існування став важливою сходинкою в професійній діяльності видатних лікарів України, нині здійснюється в непростих умовах. Через проведення АТО університет переміщено у м. Краматорськ, навчальний процес здійснюється в медичних закладах міста, задіяні також лікарні м. Слов'янськ, м. Дружківка, м. Лиман.

В складних умовах ведення освітньої діяльності опинилась також і кафедра гігієни, екології та безпеки життєдіяльності ДонНМУ, але завдяки відданості обраній професії, організаторським здібностям та наполегливості, завідувач кафедрою Дмитренко О. А. змогла згуртувати навколо себе досвідчених спеціалістів гігієнічної справи, кожен з яких має більш ніж 20-літній досвід практичної діяльності в сфері забезпечення санепідблагополуччя населення, але без досвіду педагогічної роботи у вищій школі.

Активна допомога в опануванні майстерності викладача, застосування на практиці різних методів роботи зі студентськими

групами медичного профілю, доброзичлива атмосфера на кафедрі та щире бажання зберегти високий авторитет Донецького медуніверситету, дозволила за досить короткий термін напрацювати колективу кафедри певні педагогічні підходи у викладенні навчального матеріалу з питань гігієни та створити творчу атмосферу співпраці у студентській аудиторії.

Досвідчений педагог К. Ушинський зазначав: «Лише особистість може виховати особистість, лише характер може сформувати характер». Тож реалізація прийомів співпраці, співробітництва, співтворчості при засвоєнні студентами гігієнічної науки, стимулює також викладацький склад кафедри до власного самовдосконалення, вчитися не просто слухати студентів, а чути їх, враховувати їх інтереси та потреби. В той же час таке тісне співжиття теорії та практики, кафедри гігієни та лабораторного закладу, що нині склалося, дозволило студентам дещо змінити уявлення про призначення та роботу гігієністів та спеціалістів лабораторної справи, оскільки часто вони стають, якщо не активними учасниками, то принаймні спостерігачами щоденної професійної діяльності спеціалістів гігієнічного спрямування: моніторингові дослідження об'єктів довкілля, виконання лабораторних випробувань та ін.

В таких умовах педагогічної роботи на кафедрі гігієни, екології та безпеки життєдіяльності Донецького медичного університету досить ефективним виявилось застосування кейс-методу конкретних ситуацій, спрямованого на підвищення навчально-пізнавальної діяльності студентів.

Кейс-метод ситуаційного аналізу є спеціальним методом навчання, який передбачає використання так званих кейсів – стисле викладення конкретної реальної ситуації з необхідними цифрами та даними, що представлено єдиним інформаційним комплексом. Значний досвід практичної діяльності викладачів кафедри дозволив напрацювати ці кейси, що базуються на реальних ситуаціях з професійної практики. Робота з кейсами конкретних ситуацій починається з розбору даних, пошуку їх взаємозв'язку, далі проводиться аналіз наслідків, пропонуються попереджуючі заходи.

Застосування кейс-методу ситуаційного аналізу сприяє розвитку аналітичних, дослідницьких, комунікативних навичок, сприяє удосконаленню вмій майбутніх лікарів аналізувати ситуацію, розробляти стратегію, приймати виважені рішення.

Висновки, перспективи. Застосування різних педагогічних прийомів у викладенні гігієнічної науки студентам-медикам сприяють розвитку професійної далекоглядності, вчать бачити гігієнічні проблеми, передбачати їх наслідки, приймати вичерпні профілактичні

заходи, спрямовані на поліпшення здоров'я як конкретного індивідуума, так і громадського здоров'я в цілому.

Тісна взаємодія викладачів кафедри, як у повсякденній професійній діяльності, так і в здійсненні освітньої роботи, сприяють підвищенню педагогічної та фахової майстерності кожного спеціаліста, стимулюють до самовдосконалення.

Література

1. Гушук І. В. До питань розбудови нової моделі національної системи охорони здоров'я / І. В. Гушук // Мистецтво лікування. – 2016. – № 1-2. – С. 28-30.

2. Жигилей І. М. Формирование профессиональных компетенций с помощью кейс-метода в высшем образовании / И. М. Жигилей // Преподаватель XXI век. – 2012. – № 1. – С. 29-36.

3. Неловкіна-Берналь О. А. Педагогічні умови формування професійної спрямованості студентів медичних спеціальностей / О. А. Неловкіна-Берналь // Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. – 2010. – Ч.1. – № 10 (197). – С. 12-21.

Виктория Матюшина. Путь от специалиста-практика до преподавателя высшего медицинского образования: учимся учить.

В работе отражена преподавательская деятельность на кафедре гигиены, экологии и безопасности жизнедеятельности Донецкого медицинского университета с момента перемещения заведения в г. Краматорск по формированию у студентов представления об общественном здоровье и факторах, которые на него влияют.

Ключевые слова: преподавательская деятельность, гигиена, профилактика.

Viktoria Matiushina. The way from a practitioner to a lecturer in higher medical education: learn to teach.

The work deals with teaching at the Department of hygiene, ecology and life safety of the Donetsk medical University since moving establishment in Kramatorsk on forming in students the idea of public health and factors affecting it.

Keywords: teaching, hygiene, prevention.

Стаття надійшла до редакційної колегії 30.05.2017

Мельник Юрій Борисович

Національна академія Національної гвардії України

РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО РЕЙТИНГОВОГО ОЦІНЮВАННЯ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ

Проаналізовано сучасний стан проблеми рейтингового оцінювання науково-педагогічних працівників. Висвітлено нормативно-правові документи з означеної проблеми. Охарактеризовано принципи рейтингового оцінювання науково-педагогічних працівників. Розроблено рекомендації до рейтингового оцінювання науково-педагогічних працівників. Запропоновано структуру положення «Система рейтингового оцінювання науково-педагогічних працівників у вищих навчальних закладах».

Ключові слова: *рейтингове оцінювання, науково-педагогічні працівники, структура положення, принципи.*

Проблема, її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Рейтингове оцінювання науково-педагогічних працівників (далі – НПП) є складовою системи внутрішнього забезпечення якості освітньої діяльності вищого навчального закладу (далі – ВНЗ). Організація системи рейтингового оцінювання НПП надає можливість об'єктивного аналізу якості кадрового забезпечення навчальної, методичної, наукової та організаційної діяльності освітнього закладу, а також спрямована на пошук і реалізацію ресурсів ефективного використання кадрового потенціалу, впровадження дієвих форм освіти та науки, інноваційних технологій й методик організації навчально-виховного процесу.

Ціль статті – проаналізувати сучасний стан проблеми рейтингового оцінювання науково-педагогічних працівників; охарактеризувати загальні принципи та розробити рекомендації до рейтингового оцінювання науково-педагогічних працівників у вищій школі.

Аналіз публікацій (виділення невирішених проблем). В електронному ресурсі Інтернет зустрічається велика кількість публікацій щодо рейтингового оцінювання НПП, проте переважна їх більшість стосується конкретних ВНЗ [1-3]. Залишаються не з'ясованими як нормативні документи, що мають забезпечити правову основу, так і вихідні принципи, на яких здійснюється рейтингове оцінювання НПП.

Рейтингове оцінювання НПП ВНЗ має ґрунтуватися на Законі України «Про вищу освіту» № 1556-VII від 01.07.2014 [4], Наказах Міністерства освіти і науки України «Про внесення змін до Порядку присвоєння вчених звань науковим і науково-педагогічним працівникам» № 174 від 06.02.2017 [5], «Про узагальнення переліків спеціальностей, ліцензованих обсягів вищих навчальних закладів та переоформлення сертифікатів про акредитацію напрямів та спеціальностей» № 1565 від 19.12.2016, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України № 20/29888 від 10.01.2017 [6] та ін., Постановах Кабінету міністрів України та Положеннях державних нормативно-правових актів, а також Статуті й Положеннях освітнього закладу.

Важливого значення рейтингове оцінювання НПП набуває для визначення рейтингу ВНЗ, в якому вони здійснюють свою діяльність, оскільки через інтеграцію оцінок викладачів оцінюється не лише їхня діяльність, а й формуються рейтинги кафедр, факультету, ВНЗ. Підвищення рейтингу ВНЗ можливо за умов врахування в рейтинговому оцінюванні НПП кадрових вимог щодо забезпечення провадження освітньої діяльності у сфері вищої освіти, які визначені Постановою Кабінету міністрів України «Про затвердження Ліцензійних умов провадження освітньої діяльності закладів освіти» № 1187 від 30.12.2015 [7].

Виклад основного матеріалу, обґрунтування результатів дослідження. Теоретичний аналіз державних нормативно-правових документів та принципів організації педагогічного контролю у ВНЗ [8], а також практичний досвід дозволив нами визначити основні принципи, на яких, на наш погляд, має базуватися система рейтингового оцінювання НПП.

Об'єктивність – розгляд інформації у всій її складності, багатогранності й суперечливості, з урахуванням усієї сукупності позитивних і негативних сторін змісту на підставі сформованої системи чітких критеріїв та показників (вагових коефіцієнтів) рейтингового оцінювання.

Системність – урахування всіх видів діяльності НПП у ВНЗ та встановлення цілісного зв'язку між її складниками.

Систематичність – перевірка та оцінювання діяльності НПП, яка передбачає безперервне одержання інформації, врахування поточних результатів щодо кількісних та якісних показників науково-педагогічної діяльності протягом року.

Змагальність (здорова конкуренція) – спрямованість на підтримку й заохочення тих НПП, що досягли високих здобутків у своїй діяльності, а не на штрафні санкції до тих хто має менш результативні показники рейтингового оцінювання.

Збірник наукових статей

Диференційованість – базується на конкретній оцінці дій НПП з урахуванням змісту і специфіки їхньої професійної діяльності.

Гласність – ознайомлення всіх НПП з результатами рейтингового оцінювання, відкритість і чітка аргументованість показників, за якими визначався рейтинг.

Отже, система рейтингового оцінювання НПП має здійснюватися у ВНЗ із урахуванням вище охарактеризованих принципів.

Вважаємо доцільним та рекомендуємо таку організацію системи рейтингового оцінювання НПП:

1. Розробка «Положення про систему рейтингового оцінювання НПП у ВНЗ».

2. Визначення стратегії оцінювання за індикаторами:

- група А (на рівні держави);

- група Б (на рівні ВНЗ).

3. Розробка положення «Системи рейтингового оцінювання НПП у ВНЗ» (за основу пропонуємо таку структуру):

1) Загальні положення.

2) Організація системи рейтингового оцінювання НПП, кафедр і факультетів ВНЗ.

3) Методика оцінювання діяльності НПП, кафедр і факультетів ВНЗ.

4) Методика розрахунку рейтингових оцінок.

5) Показники науково-педагогічної діяльності працівників, кафедр і факультетів ВНЗ.

6) Прикінцеві положення.

ДОДАТКИ

A.1. Критерії оцінки особистих даних НПП.

A.1.1. Критерії оцінки особистих даних НПП (посада – викладач).

A.1.2. Критерії оцінки особистих даних НПП (посада – старший викладач).

A.1.3. Критерії оцінки особистих даних НПП (посада – доцент).

A.1.3. Критерії оцінки особистих даних НПП (посада – професор).

A.1.3. Критерії оцінки особистих даних НПП (посада – завідувач кафедри).

Б. Критерії оцінки кафедр ВНЗ.

В. Критерії оцінки факультетів ВНЗ.

Г. Критерії оцінки структурних підрозділів ВНЗ.

4. Визначення рівнів оцінювання за номінаціями відповідно до посади НПП: викладач; старший викладач; доцент; професор; завідувач кафедри.

5. Рейтингове оцінювання діяльності НПП згідно зі змістом педагогічної діяльності у ВНЗ (навчально-педагогічна, навчально-методична, організаційно-методична, науково-дослідна).

6. Врахування навантаження на НПП (повна або неповна ставка) за основним штатним розкладом або на умовах штатного сумісництва, або погодинної оплати.

7. Рейтингове оцінювання діяльності НПП, кафедр і факультетів ВНЗ з використанням кваліметричних методів, врахування якісних та кількісних показників.

8. Розробка «Рейтинг-листа науково-педагогічного працівника» для самооцінювання діяльності НПП, а також вимог до матеріалів, які підтверджують виконання роботи.

9. Розробка чітких критеріїв та показників оцінювання НПП (таблиця 1).

Таблиця 1

**Рейтингове оцінювання діяльності НПП (посада – викладач)
за критерієм «наукова публікація»**

№ з/п	Найменування критерію	Показник	Кількість балів
1.	Наукова публікація	Монографія англійською мовою в одному з міжнародних видавництв	100
		Монографія українською мовою	70
		Підручник	60
		Науково-методичний посібник/рекомендації	35
		Стаття, яка входить до періодичних видань, включених до наукометричних баз Scopus або Web of Science	50
		Стаття, яка входить до періодичних видань, включених до інших наукометричних баз (Index Copernicus та ін.) англійською або іншою мовою	40
		Стаття в одному з міжнародних видавництв	30
		Стаття у фаховому віданні	20
		Стаття у науковому збірнику	15
		Тези на міжнародній конференції	5
		Тези на всеукраїнській конференції	4
Тези на міжвузівській конференції	3		

Примітка.

- 1) Рішення про встановлення граничних балів щодо рейтингового оцінювання діяльності НПП має приймати Вчена рада ВНЗ (щорічно).
- 2) Показники зазначені для одноосібних публікацій. Бали за публікацію (колективні, у співавторстві) мають розподілятися серед авторів, які брали участь у її підготовці відповідно до їхнього внеску.

10. Використання рейтингового оцінювання діяльності НПП для визначення ступеня матеріального і морального заохочення.

На наш погляд, доцільним для оцінювання діяльності НПП та визначення їхньої професійної компетентності й ефективності роботи є проведення анонімного анкетування студентів, яке має проводитися психологічною службою ВНЗ після завершення кожного навчального року.

Висновки, перспективи. Існуючі системи рейтингового оцінювання НПП є ще далекими від досконалості. Організація системи рейтингового оцінювання НПП – справа складна і делікатна. Рейтингове оцінювання може стати позитивним мотиватором, потужним стимулом для професійного зростання, розвитку творчої ініціативи або навпаки – для керівництва ВНЗ підставою для розірвання трудових відносин з НПП. Адміністрація ВНЗ має виходити з певних принципів організації системи рейтингового оцінювання НПП, серед яких найважливішими є: об'єктивності, системності, систематичності, змагальності, диференційованості, гласності. Впевнено можна сказати, що рейтингове оцінювання НПП створює конкурентне освітнє середовище, яке мотивує викладачів до нових звершень, відфільтровує недостатньо компетентних і пасивних викладачів. Завдяки цьому підвищується рейтинг ВНЗ, зміцнюються його позиції на ринку освітніх послуг.

В цій статті ми навели загальні рекомендації та лише окремі критерії і показники оцінювання НПП, які потребують ґрунтовного досліджування й обговорення серед науковців з урахуванням специфіки галузі ВНЗ.

Література

1. Положення про оцінювання роботи науково-педагогічних працівників кафедри та визначення їхніх рейтингів, Національний університет «Львівська політехніка» // Режим доступу : <http://www.lp.edu.ua/sites/default/files/attach/2016/1674.pdf>. – Назва з титул. екрану.

2. Положення про рейтингове оцінювання професійної діяльності науково-педагогічних працівників, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка // Режим доступу : <http://www.tnpu.edu.ua/about/pidrozdily/monitoring/B2.pdf>. – Назва з титул. екрану.

3. Положення про рейтингове оцінювання професійної діяльності науково-педагогічних працівників, Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара // Режим доступу: http://www.dnu.dp.ua/docs/dnu/poloz_reit_npp.doc. – Назва з титул. екрану.

4. Закон України «Про вищу освіту» / Відомості Верховної Ради (ВВР), 2014, № 37-38, ст. 2004. // Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>. – Назва з титул. екрану.

5. Наказ Міністерства освіти і науки України «Про внесення змін до Порядку присвоєння вчених звань науковим і науково-педагогічним працівникам» № 174 від 06.02.2017. Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0245-17>. – Назва з титул. екрану.

6. Наказ Міністерства освіти і науки України «Про узагальнення переліків спеціальностей, ліцензованих обсягів вищих навчальних закладів та переоформлення сертифікатів про акредитацію напрямів та спеціальностей» № 1565 від 19.12.2016, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України № 20/29888 від 10.01.2017. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0020-17>. – Назва з титул. екрану.

7. Постанова Кабінету міністрів України «Про затвердження Ліцензійних умов провадження освітньої діяльності закладів освіти» № 1187 від 30.12.2015. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1187-2015-%D0%BF>. – Назва з титул. екрану.

8. Мельник Ю. Б. Педагогіка вищої школи: в схемах і таблицях: навч.-метод. посіб. для курсантів, студ. вищих навч. закладів / Ю. Б. Мельник. – Х. : ХОГОКЗ, 2016. – 64 с.

Юрий Мельник. Рекомендации по рейтинговой оценке научно-педагогических работников.

Проанализировано современное состояние проблемы рейтинговой оценки научно-педагогических работников. Освещены нормативно-правовые документы по обозначенной проблеме. Охарактеризованы принципы рейтинговой оценки научно-педагогических работников. Разработаны рекомендации по рейтинговой оценке научно-педагогических работников. Предложена структура положения «Система рейтинговой оценки научно-педагогических работников в высших учебных заведениях».

Ключевые слова: *рейтинговое оценивание, научно-педагогические работники, структура положения, принципы.*

Yuriy Melnyk. Recommendations on the rating evaluation of scientific and pedagogical workers.

The current state of the problem of the rating of scientific and pedagogical workers is analyzed. The normative-legal documents on the mentioned problem are covered. The principles of rating evaluation of scientific and pedagogical workers are characterized. Recommendations on the rating of scientific and pedagogical workers have been developed. The structure of the provision «The system of rating evaluation of scientific and pedagogical workers in higher educational institutions» is proposed.

Keywords: rating evaluation, scientific and pedagogical workers, structure of position, principles.

Стаття надійшла до редакційної колегії 03.04.2017

УДК 811.111-047.23:37.091.212]-021.121::81'366.581

© Народовская О. Н., 2017

Народовская Ольга Николаевна

Национальный технический университет Украины

«Киевский политехнический институт имени Игоря Сикорского»

**ИЗУЧЕНИЕ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА
БУДУЩИМИ СПЕЦИАЛИСТАМИ В
АКТУАЛЬНО ФУНКЦИОНИРУЮЩЕЙ ФОРМЕ**

Анализ современных проблем изучения английского языка в высших учебных заведениях. Овладение базисными навыками коммуникации с помощью коммуникативной методики и углубление в специфику межкультурной сферы на основе общей грамматики и особенностей литературного перевода. Поэтапное преодоление фонетического и смыслового барьера с помощью закрепления и всестороннего развития фонового словарного запаса учащихся.

Ключевые слова: специалист, образование, английский язык.

Проблема, её связь с важными научными или практическими задачами. В настоящее время необходимость изучения английского языка в его реальном функционировании в различных сферах человеческой деятельности стала общепринятой. В ВУЗе обучение английскому языку ведется на протяжении всех лет обучения, по всем специальностям; главной задачей обучения является овладение студентами навыками общения на английском языке. Если рассматривать первые две специальности, то здесь большое внимание уделяется тому, чтобы научить студентов «общаться» с техникой, а менеджерам, в свою очередь, никак не обойтись без общения с

людьми. Поэтому на последнем году обучения акцент делается на деловой английский язык, где основным является коммуникативный метод обучения. Однако здесь мы сталкиваемся с рядом коммуникативных проблем лингвистики.

Анализ публикаций (выделение нерешённых проблем).

Общезвестным является тот факт, что непременным условием реализации любого коммуникативного акта должно быть обоюдное знание реалий говорящим и слушающим, являющееся основой языкового общения. Эти значения получили в лингвистике название фоновых знаний. Слово, отражающее предмет или явление действительности отдельного социума, не только означает его, но и создает при этом некоторый фон, ассоциирующийся с этим словом [3].

Изложение основного материала, обоснование результатов исследования. Опыт преподавания показывает, что даже на продвинутых этапах обучения студенты допускают существенное количество ошибок, как при выполнении упражнений, так и при использовании субстантивных конструкций в разговорной практике.

Неправильное употребление указанных конструкций в составе сложного предложения ведет к нарушению логики высказывания и, как следствие, невыполнению задач коммуникации. В связи с этим мы видим необходимость в более подробном оснащении этой темы и разработке соответствующих рекомендаций.

Другим препятствием на пути к решению коммуникативной проблемы лингвистики является правильное восприятие сказанной формы, то есть восприятия сказанного на слух [2].

Следующей проблемой является перевод формы в общее значение. На данном этапе важно, чтобы слушатель знал хотя бы одно, самое общее значение слова, которое было сказано другим. Поэтому при обучении английскому языку как средству общения важно дать понять студентам, что человек воспринимает сказанное через свою индивидуальную и культурную призму, и значит, нужно, как можно более точно передать все значения, которые несет в себе слово.

Переход из культурного значения в индивидуальное проявляется в проецировании культурного значения через призму каких-то своих собственных свойств, установок. Вот этот барьер в общении, который называется психологическим, и является наиболее труднопреодолимым в коммуникации между личностями, так как у всех людей механизм «шифрования» и «дешифрования» разный и зависит от различных причин, одной из которых является разная психология людей. Поэтому актуальность коммуникативной проблемы в настоящее время приобрела небывалую остроту. Эта проблема связана также с одной из проблем теории перевода, а именно со способами передачи безэквивалентной лексики, т. е. лексики, которая

не имеет аналогов в иной культуре. Она, в свою очередь, создает большое препятствие в общении между людьми различных культур. Решение данной проблемы нам видится в расширении фоновых знаний студентов. Фоновая лексика – это слова или выражения, имеющие дополнительное содержание и сопутствующие семантические или стилистические оттенки, которые накладываются на его основное значение, известное говорящим и слушающим, принадлежащим к данной языковой культуре. Поэтому важным этапом в обучении общению является ознакомление студентов с реалиями, традициями и обычаями англоговорящих стран.

Выводы, перспективы. Приобщение студентов к культуре англоговорящих стран является неотъемлемой частью в обучении иностранному языку. Студентов знакомят с языковыми единицами, наиболее ярко отражающими национальные особенности культуры народа-носителя языка и среди его существования. Кроме того, в содержание национальной культуры входит и социальный компонент, на базе которого формируются знания о реалиях и правах стран изучаемого языка, знания и навыки коммуникативного поведения в актах речевой коммуникации, навыки и умения вербального и невербального поведения.

Литература

1. Полат Е. С. Новые педагогические и информационные технологии в системе образования / Е. С. Полат, М. Ю. Бухарина. – М. : Академия, 2008. – 243 с.
2. Пассов Е. И. Коммуникативное иноязычное образование : готовимся к диалогу культур / Е. И. Пассов. – Минск : Лексис, 2003. – 315 с.
3. Поляков О. Г. Английский язык для специальных целей : теория и практика / О. Г. Поляков. – Минск : Лексис, 2000 – 287 с.

Ольга Народовська. Вивчення англійської мови майбутніми спеціалістами актуально до функціональної форми.

Аналіз сучасних проблем вивчення англійської мови у вищих навчальних закладах. Оволодіння базисними навичками комунікації за допомогою комунікативної методики і поглиблення в специфіку міжкультурної сфери на основі загальної граматики і особливостей літературного перекладу. Поетапне подолання фонетичного і смислового бар'єру за допомогою закріплення і всебічного розвитку фонового словникового запасу учнів.

Ключові слова: спеціаліст, освіта, англійська мова.

Olha Narodovska. Learning of English by future specialists relevant to functional form.

Analysis of contemporary problems of studying English in higher educational institutions. Mastering the basic communication skills using a communicative technique and deepening the specifics of the intercultural sphere on the basis of the general grammar and features of literary translation. Step-by-step overcoming of the phonetic and semantic barrier by means of fastening and all-round development of the background vocabulary of students.

Keywords: *expert, education, English language.*

Стаття надійшла до редакційної колегії 25.05.2017

УДК 796.071.4

© Омельченко Т. Г., 2017

Омельченко Тетяна Григорівна

Національний університет фізичного виховання і спорту України,
м. Київ

**ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ
СТУДЕНТІВ ФАКУЛЬТЕТУ ЗДОРОВ'Я, ФІЗИЧНОГО
ВИХОВАННЯ ТА ТУРИЗМУ В ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ
ДИСЦИПЛІНИ «ЗАГАЛЬНА ТЕОРІЯ ЗДОРОВ'Я»**

У статті обґрунтовується доцільність вивчення дисципліни «Загальна теорія здоров'я» для формування здоров'язбережувальної компетенції у студентів; проаналізовано модель формування здоров'язбережувальної компетентності майбутнього фахівця у вищих навчальних закладах України.

Ключові слова: *формування, професійна компетентність, освіта з питань здоров'я, студенти.*

Проблема, її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Пріоритетним завданням сучасної системи освіти є виховання людини з потребою збереження власного здоров'я і здоров'я оточуючих як найвищої соціальної цінності. Формування здоров'язбережувальної компетенції студентів є нагальною потребою сьогодення.

Аналіз стану здоров'я громадян України та традиційної системи освіти виявляє ряд взаємопов'язаних негативних тенденцій, які істотно впливають на якість та ефективність процесу навчання здоров'ю. Перша тенденція – відсутність інтересу та зацікавленості населення України у навчанні здоров'ю та здоровому способі життя. Друга –

низький рівень фізичного здоров'я населення, збільшення частки людей із зайвою масою тіла, шкідливими звичками, психоемоційними розладами та іншими стресовими станами, тощо). Третя – відсутність кваліфікованих фахівців з управління здоров'ям людини, які мають знання і практичні навички та вміння впливати на стан здоров'я.

У зв'язку з цим одним із раціональних підходів до вирішення даних проблем, на нашу думку, може стати вивчення дисципліни «Загальна теорія здоров'я» студентами факультету здоров'я, фізичного виховання та туризму.

Виклад основного матеріалу, обґрунтування результатів дослідження. Зміст навчальної дисципліни «Загальна теорія здоров'я» спрямований на формування здоров'язберігаючої компетенції у студентів та включає інформацію про теоретичні і практичні аспекти індивідуального здоров'я людини, методологію і методичні підходи діагностики та прогнозування індивідуального здоров'я, механізми управління здоров'ям людини. Головним завданням дисципліни є сформулювати життєві уміння, які допоможуть студентам зберегти здоров'я, гармонійно розвиватись і в майбутньому стати успішними фахівцями, стійкими до викликів сучасного світу.

В основу вивчення дисципліни «Загальна теорія здоров'я» покладено компетентнісний підхід, який полягає в зміщенні акценту з накопичування нормативно визначених знань, умінь і навичок до формування й розвитку в студентів здатності практично діяти, застосовувати індивідуальні оздоровчі технології та досвід успішних дій у ситуаціях професійної діяльності та соціальної практики.

Згідно з методичними рекомендаціями [2] компетентності поділяють на 2 групи: загальні компетентності (generic competences, transferable skills) та предметно-спеціальні (фахові) компетентності (subject specific competences). В процесі вивчення дисципліни «Загальна теорія здоров'я» здоров'язберігаюча компетенція у студентів за даною класифікацією з одного боку є загальною, а з іншого – фаховою компетентністю, а рівень її сформованості є індикатором готовності студентів до майбутньої професійної діяльності.

Існуюча модель формування здоров'язбережувальної компетентності майбутнього фахівця у вищих навчальних закладах, яку пропонують дослідники, заснована на принципах пріоритету здоров'я, системності та науковості, врахуванні індивідуальних особливостей тих, хто займається [3; 4]. Проте, на наш погляд, недостатньо враховано принцип практичної направленості та систематичного використання здоров'язбережувальних засобів, які сприяють розвитку фахової здоров'язберігаючої компетентності та оволодінню здоров'язбережувальними технологіями.

Визначення поняття компетентність, здоров'язберігаючі технології у нормативних документах, зокрема в «Законі про вищу освіту» та Національній рамці кваліфікацій, як зазначають дослідники [1; 3], дещо різняться між собою, проте можна узагальнити їх зміст.

Зокрема, Митяєва А. М. [1] тлумачить поняття «здоров'язбережувальні освітні технології» як якісну характеристику будь-якої освітньої технології, її «сертифікат безпеки для здоров'я» і як сукупність тих принципів, прийомів, методів педагогічної роботи, які, доповнюючи традиційні технології навчання і виховання, наділяють їх ознакою здоров'язбереження. Тобто, володіння здоров'язбережувальними технологіями передбачає наявність здоров'язбережувальної компетенції.

У зв'язку з цим вивчення навчальної дисципліни «Загальна теорія здоров'я» студентами факультету здоров'я, фізичного виховання та туризму є обґрунтованим. Так як в процесі вивчення дисципліни студенти вивчають сучасні здоров'язбережувальні технології і удосконалюють становлення здоров'язберігаючої компетентності.

Висновки, перспективи. Актуальність теми дослідження пов'язана з нагальним питанням оновлення, модернізації та інтенсифікації процесу підготовки фахівців якісно нового рівня, що викликана стрімкою динамікою ринку праці. Це обумовлено невідповідністю змісту професійної освіти сучасним вимогам ринку праці, на що вказують низькі показники працевлаштованості випускників за фахом отриманого диплома, серед випускників факультету здоров'я, фізичного виховання та туризму 2016 року за фахом працює лише 33%.

Стандарти та рекомендації щодо забезпечення якості вищої освіти в Європейському просторі (Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area – ESG); Європейська асоціація із забезпечення якості вищої освіти (European Association for Quality Assurance in Higher Education (ENQA)) акцентують увагу на вимогах щодо здоров'язберігаючої компетентності.

Література

1. Митяєва А. М. Здоров'єсберегающие педагогические технологи : учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / А. М. Митяева. – М. : Издательский центр «Академия», 2008. – 192 с.

2. Микитюк С. О. Реалізація підходу в системі педагогічної підготовки майбутніх учителів: світовий досвід / С. О. Микитюк // Теорія і практика управління соціальними системами: філософія, психологія, педагогіка, соціологія. – 2013. – № 4. – С. 98-104.

3. Тихомирова Л. Ф. Теоретико-методические основы здоровьесберегающей педагогики : дис. ... докт. пед. наук : 13.00.01 / Л. Ф. Тихомирова. – Ярославль, 2004. – 339 с.

4. Shyyan O. Cooperation for Health Promotion / O. Shyyan, Y. Nakonechnyi // Modern world : Science and Education. Ottawa Universiti Press. – 2015. – № 2. – P. 325-330.

Татьяна Омельченко. Формирование здоровьесохраняющей компетенции студентов факультета здоровья, физического воспитания и туризма в процессе изучения дисциплины «Общая теория здоровья».

В статье обосновывается целесообразность изучения дисциплины «Общая теория здоровья» для формирования здоровьесохраняющей компетенции у студентов; проанализированы модель формирования здоровьесохраняющей компетентности будущих специалистов в высших учебных заведениях Украины.

Ключевые слова: формирование, профессиональная компетентность, образование по вопросам здоровья, студенты.

Tatiana Omelchenko. Formation health-saving competence students of faculty of health, of education and tourism in the process of discipline «General Theory of Health».

In the article the feasibility study course «General Theory of Health» to form competence professional competence, health education students; health-saving analysis model of professional competence of the future of higher education in Ukraine.

Keywords: formation, professional competence, health education, students.

Стаття надійшла до редакційної колегії 31.05.2017

УДК 621.32+37.011

© Orlov N., 2017

Nicolai Orlov

National Academy of National Guard of Ukraine

COMPLEX APPROACH TO SOLVING PROBLEMS AMPLIFICATION PATRIOTIC EDUCATION EXECUTIVES OF THE NATIONAL GUARD OF UKRAINE

Posted nature of certain components of a comprehensive approach to the problem of strengthening patriotic education of managers of the National Guard of Ukraine and concisely formulated some suggestions.

Keywords: integrated approach, patriotic education, manager, management, task personnel.

The problem and its relationship with important scientific and challenges. The problem of article topics has associate with:

1. The complexity functions (responsibilities) performing managers (officials who manage a specific number of personnel) of the National Guard of Ukraine, namely: a) make decisions on the tasks as peace and war; b) organize the interaction of the components that are involve in the job; c) carry out comprehensive maintenance tasks.

2. Complications of socio-political situation in the state and military confrontation on its border, which requires not only relevant professional knowledge and skills, and patriotism that forms primarily in teaching management in higher education.

The purpose of the article, statement of the problem. Submit nature of certain components of a comprehensive approach to the problem of strengthening patriotic education managers and the National Guard of Ukraine briefly formulate some proposals on problems raised.

Analysis of publications (pointed unresolved problems). As is known, the manager (military manager) – is not only an expert on control of troops (forces) high level and a patriot of his country. Training of such specialists is a public order because the state in the face higher authorities is important that they are fully prepares by the meet the challenges of managing troops (forces) under any circumstances. Therefore, in this area should be made effective governance as practical, organizing and regulating the state's influence on the social livelihoods of people with a view to ordering, storage or transformation, based on its own strength [1, c. 63-64]. The executive authorities and military administration should implement public-administrative influence on the formation of a patriot-manager of the National Guard of Ukraine. This effect, according to well-known work [1, c. 76-77] scientists is a social need, interest and goal in the management of that conscious subjects public administration, legal and regulatory, and almost carried by his decisions and actions.

In [2] the author examines in detail the problem methodological principles of human factors (human potential) military forces and its components – the morale and the morale of personnel and means they are not united with the patriotic education of the said composition.

Similar to the theme of the article is the work [3] in which the authors extend the conceptual apparatus concepts such as the «moral force», «morale», «morale» and so on, it does not focus on the fact that the basis of these concepts is patriotic education.

However, the author is unknown where scientific work investigated the issue of an integrated approach to the problem of strengthening patriotic education of managers of the National Guard of Ukraine.

Statement of the main material, study research results. Patriotic education it is a complex process of interaction between those who teach and those who learn and its being implement through the concept of the essence of patriotism. Patriotism (Gr. Πατριώτης – countryman, Greek. Πατρις and Latin. Patria – birthplace) it is a civil sense, the content of which is love of country, devotion to his people, pride in heritage of national culture, a willingness to act in the interest of homeland and brought to its protection if necessary [4].

Based on the above, the following components introduce a comprehensive approach to solving the problem of strengthening patriotic education of managers of the National Guard of Ukraine:

1. Introduce a wholly teaching all subjects without exception Initial management for the National Guard of Ukraine only in Ukrainian. The author believes that there is enough time from 1991 to academics, which teaches managers of the National Guard of Ukraine, captured the Ukrainian language. Those teachers who consider themselves to be Russian-speaking listeners cannot tell: how lied Communist elite of the Soviet Union on its military might [5, p. 57-66]; that when the Tartar hordes destroyed Kyiv, Moscow, using this «rose» and was himself considered that led Kievskia Rus. They cannot openly say about the intentions of top management of the Russian Federation to destroy the economic power of Ukraine and for this she actually started to hybrid warfare.

2. Do not allow teachers to teach those who have been associated with active work in the Communist Party of Soviet Union. It released secretaries of Party organizations and political organs chiefs who signed and awarded party tickets. They cannot openly tell the audience that Lenin was actually the killers of civilians at that time, as evidenced by his thoughts contained in the book «War and socialism» turn the imperialist war into a civil [6, p. 33]. Although today is the Law of Ukraine decommunisation [7], but according to the authors, by not cover issues that are listed above and will be change in the future.

3. By the educational process in higher education, where are study managers of National Guard of Ukraine don't allow persons who have not serve in the army and not commander at least a battalion. Sometimes there is a pattern where a teacher department does not command the troops trying to teach future commander of the regiment (brigade). Some of them, reading books, teaches how to overcome psychological hardships to people who accepts active participation in the anti-terrorist operation in eastern Ukraine.

4. Don't be teachers of such schools persons who once claim that «Ukraine it is not nation. It's a margin of Russia». Under the influence of special bodies in 2014-2017 years to identify such persons, they expect when the Russian army begins open war against Ukraine. This is a very

dangerous person and they cannot serve as patriotic educator in teaching one particular discipline.

5. An important part of patriotic education of managers on the National Guard of Ukraine is the introduction of the clergy. The need for this are: a) Armed Forces it is the institute of Ukraine introduced a relevant order of Minister of Defense and to date more than a hundred priests already working in the units in the zone of antiterrorist operation; b) the author conducted a survey of students of Master of the National Academy of the National Guard of Ukraine in 2014 on the need for the introduction of the clergy in the National Guard gave Ukraine 90% positive. In this regard, the author of articles written on this subject, which was published in the scientific journal «Power and Society» Tbilisi Technical University [8] and in one of the schools of Russian Federation [9].

6. Introduce a mechanism to convert future managers of the National Guard of Ukraine with certain human resource executives with the necessary human capital by improving the learning process and integrated teaching determining subjects.

7. Stop distracting the audience's attention to minor issues such as «Do National Guard of Ukraine it is a host, or power?». All the energy necessary to scholars and teachers to focus on patriotic education of managers of the National Guard of Ukraine.

It should pay particular attention to patriotic education administrators National Guard of Ukraine by widely involving priests. For priests who may be introduce into the military forces of the National Guard of Ukraine: a) persuasive power of words to influence the minds of personnel as to the fairness of their actions to protect the homeland, relatives and friends of people; b) bringing Christian precepts by example and educate personnel of the National Guard of Ukraine commander of the ordinary; c) by example in the dispositions of units of units in the performance of the last tasks.

The experience of fighting in the east of Ukraine (2014-2017) confirms the above [10]. In addition, it should be noted that under the Geneva Conventions of 1949 are not considered clergy persons involved in the fighting, and retain this status getting captured, which are entitled to continue their ministry among prisoners. During their military operations, as well as doctors international laws prohibited kill. In the author's view, this is another argument on the feasibility of the introduction of the National Guard of Ukraine Institute of priests.

An additional argument for evaluating the effectiveness of the officers of the National Guard of Ukraine to work with service personnel (former officials of educational work) and the need to introduce clerics are:

1. Events in the Crimea in 2014 showed that 75% of personnel of internal troops sided with the aggressor in most cases with weapons and military equipment, which indicates the ineffective work of the personnel of

all categories, despite the lack of appropriate orders from above. Examples of history prove that at oath laid unwritten orders are executed in a combat situation accurately, on time and unconditionally [11, p. 25-30].

2. Another problematic issue is «Who can be a psychologist in military units»? According to the author it can not those been reading relevant books, and those who have solid experience and commanded a battalion and least endowed with great respect for subordinates. A striking example of this is psychological Katrychenko Y., head of Kharkiv regional organization of the Ukrainian Party of Justice – Union veterans, the disabled, Chernobyl, Afghans, is limited contingent of Soviet troops in Afghanistan. According to the author, to the post can successfully claim cleric aged 35-40 years who have experience with the public.

Consequently, the results and experiences of the National Guard troops of Ukraine in the area of counterterrorism operations suggest the possibility of formation of a new service to work with staff, composed of clerics will include the appropriate department that will fully engage in patriotic education of managers of the National Guard of Ukraine.

As described in the work [10], the personnel of the National Guard of Ukraine, and therefore officials managers should be complete by bringing troops available hundreds of self Maidan, patriotic conscious youth of military age, and personnel eliminated the special forces of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine, which do not fulfill criminal orders, after careful study of their moral and psychological qualities, and special attention should be paid to officers. According to the author, this work efficiently without clergy impossible.

Thus, creating the new based organizational structure units to work with staff by introducing clerics can enjoy state protection against any manifestations of separatism; prevent the use of military personnel as hostage's authorities against their people.

Conclusions and prospects. Thus, the patriotic education of managers of the National Guard of Ukraine requires serious research on the state level. The basis of this education should be put patriotism as important for the country, its people and its future. The author suggested above measures can contribute to improving the patriotic education of managers of the National Guard of Ukraine.

Directions for further research will be: a) formation of patriotic groups of teachers who teach managers the National Guard of Ukraine; b) study the principles of solving the problem of patriotic education of managers of the National Guard of Ukraine.

Literature

1. Державне управління : словник-довідник. [Текст] / [за заг. ред. В. Д. Бакуменка, В. М. Князева]. – К. : УАДУ, 2002. – 228 с.

2. Ілляк О. О. Людський фактор військових формувань: зміст, оцінювання та прогнозування : монографія. [Текст] / О. О. Ілляк. – Х. : Академія ВВ МВС України, 2011. – 252 с.

3. Караяни А. Г. Прикладная военная психология : учебное пособие. [Текст] / А. Г. Караяни, И. В. Сыромятников. – СПб. : Питер, 2006. – 480 с.

4. Патріотизм [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.uk.wikipedia.org/wiki/Патріотизм>. – Назва з титул. екрану.

5. Михаил Гохман. Заговор маршалов. [Текст] // Загадки и тайны. Спецвыпуск № 2. – ООО «Ист-лайнс». – 2014. – С. 57-66.

6. Олег Утыцин. Ленин и теперь секретней всех живых. [Текст] // Загадки и тайны. – Спецвыпуск № 2. – ООО «Ист-лайнс». – 2014. – С. 32-41.

7. Порошенко подписал закон о декоммунизации Украины [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.newsru.com/world/15may2015/dekomm.html>. – Назва з титул. екрану.

8. Орлов М. М. Державне управління введенням інституту священнослужителів в Національній гвардії України. [Текст] / М. М. Орлов // Научный журнал «Власть и общество» (История, теория, практика). – № 3 (35). – Грузинский технический университет, г. Тбилиси. – 2015. – С. 61-74.

9. Орлов Н. М. Государственные подходы взаимодействия церкви с органами сил охраны общественного порядка. [Текст] / Н. М. Орлов // Управление в условиях динамично развивающегося общества: сб. науч. тез., IV Орловские социологические чтения. г. Орел, 30 нояб. 2016 г. – Орел : Орл. филиал ФБГОУ ВПО, 2016. – Вип. 7. – С. 226-229.

10. Національній гвардії України – бути! [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://uagolos.com/nacionalnij-hvardiji-ukrajiny-buty/>. – Назва з титул. екрану.

11. Вторая мировая. [Текст] // Загадки истории. Золотая серия. – Спецвыпуск № 5/С. – К. : Пресс-Курьер Украина. – 2014. – С. 120.

Микола Михайлович Орлов. Комплексний підхід до вирішення проблеми підсилення патріотичного виховання управлінців національної гвардії України.

Подано сутність певних складових комплексного підходу до вирішення проблеми підсилення патріотичного виховання управлінців Національної гвардії України та стисло сформульовані деякі пропозиції.

Ключові слова: комплексний підхід, патріотичне виховання, управлінець, управління, завдання, особовий склад.

Николай Михайлович Орлов. Комплексный подход решения проблемы для усиления патриотического воспитания управленцев национальной гвардии Украины.

Рассмотрено существо некоторых составляющих комплексного подхода решения проблемы усиления патриотического воспитания управленцев Национальной гвардии Украины и сформулированы некоторые предложения.

Ключевые слова: комплексный подход, патриотическое воспитание, управленец, управление, задание, личный состав.

Стаття надійшла до редакційної колегії 19.05.2017

УДК 378.4/.6:364.7+374.7

© Парафейнік Т. Г., 2017

Парафейнік Тамара Григорівна
Харківський обласний медичний коледж

**СУЧАСНА МОДЕЛЬ НАВЧАННЯ ПРИ ВИКЛАДАННІ
ІНФЕКТОЛОГІЇ У МЕДИЧНИХ КОЛЕДЖАХ В КОНТЕКСТІ
ЯКОСТІ ОСВІТНІХ ПОСЛУГ**

У статті висвітлена інтеграція освітньої послуги в освітній процес, сучасні його принципи. Розглядається на прикладі викладання інфектології у медичних коледжах взаємозв'язок надання освітніх послуг та їх якість з формами і методами організації навчально-виховного процесу.

Ключові слова: освітня послуга, освітній процес, управління навчанням, організація навчання, спілкування, освітні технології.

Проблема, її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. У повсякденному житті кожна людина в тій чи іншій мірі відчуває потребу у знаннях – це вихідна складова самої природи людини. Ця потреба приймає у сучасному світі специфічну форму у вигляді бажання в отриманні освіти, яке може бути задоволене виробниками освітніх послуг. Тому освітні послуги, як суспільне благо, можуть бути визначені, в першу чергу, як засіб задоволення людини в освіті, який виявляється та задовольняється на ринку освітніх послуг. Діяльність будь-якого навчального закладу – це, в першу чергу, процес надання освітньої послуги. З урахуванням трактування поняття «освітня послуга», як суспільного блага, та чинників, які впливають на якість освітньої послуги, поняття «якість освітньої послуги» повинно складати сукупність властивостей та характеристик освітнього процесу, яка надає йому здібності

задовольняти очікувані та неочікувані освітні потреби конкретних споживачів.

Прагнення освітніх послуг виникає найчастіше тоді, коли потреба засобів існування стає на меті до здобуття їх за допомогою професійної діяльності. Інколи прагнення до освіти виникає через бажання підняти свій культурний та інтелектуальний рівень для здобуття особистого задоволення.

Аналіз публікацій (виділення невирішених проблем).

Більшість авторів стверджують, що освітня послуга є специфічним видом товару. Вона має подвійну природу, яка полягає в тому, що виш «виробляє» і послуги, і товари. Тому освітню послугу можна розглядати за двома позиціями:

- освітня послуга як послуга: лекції, консультації, семінари, заходи;
- освітня послуга як товар: підручники, посібники, методичні матеріали, відеодиски та ін.

Д. А. Шевченко визначає освітню послугу як «системно агрегований комплексний єдиний продукт вишу. Процес здобуття певного набору знань, практичних способів їх застосування, здатних задовольняти прагнення особи у своєму професійному статусі й зростанні».

О. П. Панкрухін освітніми послугами називає «комплекс таких послуг, які безпосередньо пов'язані з реалізацією головних цілей освіти, здійсненням її місій».

На думку Т. Є. Оболенської, «освітня послуга – це специфічний товар, який задовольняє прагнення людини в придбанні певних знань, звичок і умінь для подальшого використання в професійній діяльності».

Щетинін В. П. освітні послуги розуміє як «систему знань, інформації, умінь і навичок, які використовуються з метою задоволення багатоліких потреб людини, суспільства та держави».

Освітні послуги інтегруються в освітній процес та складають взаємодію між його споживачами (споживачі освітньої послуги – індивід та навчальний заклад – в агрегованому стані формують суспільство та систему освіти). Саме освітній процес є основою формування як традиційних, так і інноваційних навчальних програм. Постійно змінюючись під впливом зовнішнього середовища, освітній процес ініціює зміни системи освіти, тим самим підвищуючи її конкурентноспроможність.

Мета статті показати на прикладі викладання у медичних коледжах предметів «Інфектологія», «Клінічне медсестринство в інфекційній клініці», «Медсестринство в інфектології», що для досягнення головних цілей в освіті необхідна організаційна перебудова навчального процесу, переосмислення особливостей

організації навчального процесу, психолого-педагогічна готовність викладача до змін та зміна менталітету викладачів, переорієнтація їх професійної діяльності з аудиторної на науково-дидактичну роботу, розвиток комп'ютерних інформаційних систем, забезпечення навчальною літературою, складання та видання навчальних посібників та ін., впровадження асинхронної системи навчання, накопичувальної модульно-кредитної системи, розширеної шкали оцінки знань, активізація самостійної роботи студентів.

Виклад основного матеріалу, обґрунтування результатів дослідження. Аналіз наукових публікацій щодо організації навчального процесу з предметів професійно-практичної підготовки студентів-медиків, особистий багатолітній досвід викладання та моніторингові дослідження серед студентів довели, що проблема якісної підготовки фахівця-медика, здатного надати кваліфіковану медичну допомогу, без трансформації організаційних форм навчання, використання форм та методів сумісної продуктивної діяльності викладач – студент; системності, сучасного змісту навчання, необхідності підготовки студентів до роботи і комунікації в колективі потребує відмови від стандартизації змісту навчально-виховного процесу, створення інноваційних програм, які враховують потреби і інтереси студентів, а також вимоги до майбутньої професійної діяльності.

Безумовно, процес підготовки студентів з вищезазначених дисциплін ведеться відповідно до навчальних програм та освітньо-кваліфікаційній характеристиці (ОКХ) щодо знань, умінь, особистісних та професійних компетенцій, здібності до самостійної роботи та рівня відповідальності, навчальної компетентності (до самоосвіти), спілкуванню та соціальної компетентності але за принципами сучасного педагогічного процесу: управління навчанням, організація навчання, спілкування.

Що стосується першого, управління процесом засвоєння навчальної інформації, використання знань на практиці, пошуку нової навчальної інформації здійснюється через:

- упровадження педагогічної технології, що ґрунтується на концепції поетапного засвоєння знань і формування понять, на основі застосування адекватних до поставлених цілей дидактичних засобів;

- організації сумісної та самостійної діяльності суб'єктів (навчально-пізнавальної, частково-пошукової, репродуктивної, творчої тощо);

- контролю якості та оцінювання результатів навчальної діяльності (технологія оцінювання якості знань, рейтингова технологія оцінки знань).

Що стосується другого, організаційні форми спільної навчальної діяльності студентів у процесі професійної підготовки визначаються завданням формування у них здатності до соціальних відносин і взаємодії.

Що стосується третього, необхідність підготовки студентів до роботи і комунікації в колективі вимагає організувати навчальну діяльність у відповідності до її соціальної сутності, а саме як спільну діяльність.

За основними видами та формами діяльності на заняттях використовуються такі освітні технології: задані, імітаційні, проєктування, тестування, спілкування зі студентами, організація групової роботи, організація самостійної навчально-пізнавальної діяльності.

Використання модульної системи організації навчання потребує відповідного науково-методичного забезпечення та основних дидактичних принципів: перш за все, паритетності, педагогіки партнерства, сумісної продуктивної діяльності. Тобто перетворення студента з об'єкта в суб'єкт навчання на основі особистісно-орієнтованого навчання, що особливо ефективно втілюється при виконанні індивідуальних або групових науково-дослідних завдань. Основне завдання викладача при модульній системі – вибір оптимальних методів навчання задля вирішення проблеми активізації пізнавальної діяльності студентів.

Як активізувати пізнавальну діяльність студентів? Перше – ефективність лекцій. Гарно підготовлена лекція, безумовно, є запорукою успішного її проведення. Критерії ефективності лекції: професійна компетентність викладача, науковий її рівень, доступність в широкому розумінні (до всіх моїх лекцій студенти мають доступ в Інтернеті) та послідовність викладання матеріалу, доказовість та аргументованість, активізація мислення за допомогою проблемних питань, мотиваційне спрямування, наявність виховних моментів під час лекції, мати закінчений характер.

Дієва система організації самостійної роботи студентів реалізується через:

- самостійну роботу в аудиторії під безпосереднім керівництвом викладача і в його присутності на практичному занятті, що має бути професійно спрямована та повинна моделювати майбутню професійну діяльність;

- позааудиторну самостійну роботу мета якої:

- розширення рамок пізнання, формування світогляду (самоперевірка та самопідготовка, виконання завдань за методичними рекомендаціями до СРС (тести, завдання, поточний контроль, вправи, задачі);

Збірник наукових статей

- науково-дослідницька діяльність (індивідуальні та групові завдання, метод проектів тощо);

- заходи за професійним спрямуванням з метою вдосконалення набутих знань та навичок (навчальна практика, екскурсії, конкурси за фахом серед випускників).

У професійно-практичній підготовці студентів немає більш міждисциплінарно-інтегрованого предмета ніж «Інфектологія», тому комбінаторні інноваційні підходи найбільш доцільні. Така мета СРС як розширення рамок пізнання та науково-дослідницька діяльність досягалася шляхом вибору міждисциплінарно-інтегрованої тематики проведення заходів з педіатрією, лабораторною діагностикою, внутрішньою медициною, сестринською справою, а також стосувалася впровадженню питань практичної охорони здоров'я в навчальний процес. Для того, щоб заходи мали завершений вигляд були видані збірники матеріалів конференцій «Сучасний погляд на профілактичні щеплення: аргументи «За» та «Проти», «Попередження внутрішньолікарняної інфекції при обробці рук медичного персоналу та використанні медичних рукавичок», «Туберкульоз» з алгоритмами вивчення цієї теми для всіх спеціальностей.

З точки зору кінцевого результату особливо слід виділити такий метод проведення практичних занять як «аналіз конкретних ситуацій» (кейс-стаді), безпосередня мета якого (case-study) – сумісними зусиллями групи студентів проаналізувати ситуацію – case та виробити практичне рішення, закінчення процесу – оцінка запропонованих алгоритмів та вибір кращого в контексті поставленої проблеми.

Інформатизація навчального процесу передбачає використання такого електронного освітнього ресурсу як електронний підручник, зокрема за темою «Профілактика передачі ВІЛ від матері до дитини. Діагностика, лікування та соціально-психологічна підтримка людей, які живуть з ВІЛ». Матеріали посібника містять презентації, ситуаційні задачі та контрольні питання. Особливості іншого електронного підручника «Інфекційні хвороби» в тому, що він побудований міждисциплінарно, дозволяє повторити зі студентами морфологічні та фізіологічні особливості мікроорганізмів, загальноінфекційні симптоми, тексти лаконічні, структуровані за допомогою заголовків. виділяються визначення понять, важливі особливості захворювань. Мій досвід використання «електронного учня» доказав його ефективність та дозволив реалізовувати функції: навчання, самонавчання, систематизації знань, впровадження тренінгових технологій, контролю, самоконтролю. На окремих етапах практичних занять використовуються відеоматеріали, невеликі презентації, відеосюжети, які значно розширюють можливості представлення навчальної інформації з предметів професійно-практичної підготовки,

де можуть бути певні організаційні проблеми як то відсутність в даний момент хворого з відповідним діагнозом, небажання хворого спілкуватися зі студентами, медико-етичні проблеми, організація самих занять на клінічних базах, у зв'язку з неможливістю побачити ту чи іншу клінічну ситуацію, діагностичну методику. Вирішує проблему – мультимедіаконтент: комп'ютерні анімації, відео та аудіо фрагменти; презентацій.

Контрольні заходи з навчальної дисципліни – засіб діагностики рівня якості навчання призначені для визначення рівня сформованості умінь і навичок студентів, складаються з урахуванням доцільності їх застосування під час розв'язання практичних завдань, визначення сформованості методів, процедур та методики дій щодо використання їх у майбутній практичній діяльності та порівняння з еталонними уявленнями. Найбільш ефективними при їх проведенні є постановка запитань, які спираються на життєвий та професійний досвід студентів, постановка проблемних питань щодо обговорення причин типових припущених помилок у професійній діяльності; створення проблемної ситуації в процесі вирішення якої виникає необхідність оволодіння знаннями, вміннями і навичками важливими для професійної діяльності; рішення практичних питань на зіставлення можливих варіантів вирішення проблеми, оцінка і вибір раціонального варіанту вирішення проблеми, виконання ролі в імітаційних методиках.

Підкреслюючи значення комп'ютеризації та технологізації навчання, необхідно повернутися до питання організації самостійної роботи студентів. Розвитку науково-пошукової та творчої діяльності студентів, формуванню професійних компетентностей, здібностей сприяють такі форми навчального процесу, як науково-практичні конференції різного рівня, які доцільно розділити на три:

- конференції, що проводяться в рамках практичного заняття (семінар, як фрагмент практичного заняття, з обговоренням та висновками) з урахуванням доцільності. Наприклад, «TORCH-інфекції та їх наслідки». Кожен студент отримує індивідуальне завдання за заданою темою (всього до 10 тем, регламент – 10 хвилин);

- конференції та заходи на коледжному рівні, наприклад, науково-практична конференція «Инфекционный процесс как инструмент эволюции человека», Тиждень, присвячений 1-му грудня – Всесвітній День солідарності з людьми, які живуть з ВІЛ», де студенти приймали участь у моніторингових дослідження (анкетуванні);

- науково-практичні конференції на Всеукраїнському рівні, наприклад, «Формування здорового способу життя та безпечної поведінки студентської молоді» у Харківському національному економічному університеті.

Слід відзначити важливість міждисциплінарно-інтегрованих студентських науково-практичних конференцій:

- «Роль медичної сестри в профілактиці внутрішньолікарняних інфекцій»;

- «Здоровий спосіб життя – глобальна соціальна проблема сучасного суспільства»;

- «Ідеї видатних вчених-медиків у здоров'язберігаючій філософії сучасного суспільства».

Висновки. Освітня послуга – це процес (діяльність) навчального закладу зі створення освітнього продукту. Викладачі повинні усвідомлювати, що вони є рівноправними зі студентами учасниками освітнього процесу та надають освітні послуги у формі проведення аудиторних занять – це процес створення освітнього продукту у формі знань, навичок та результатів професійного становлення студентів. Освітня послуга у формі підготовки навчальних матеріалів – це процес створення освітнього продукту у формі освітнього товару.

Якість освітніх послуг залежить від ефективного вирішення викладачем складних завдань з навчання та виховання та надання їх неможливе без: інноваційних підходів до організації навчально-виховного процесу; перебудови його на засадах «розвиваючої педагогіки», спрямованої на раннє виявлення потенціалу (задатків) у студентів; використання у навчально-виховному процесі інформаційно-комунікаційних технологій.

Література

1. Кожухарь В. М. К определению содержания образовательной услуги // Журнал «Маркетинг в России и зарубежом». – № 3, 2005. – С. 48-54.

2. МиСиС: повышение качества подготовки специалистов / Ю. Адлер, А. Кочетов, К. Косырев, Т. Полховская, В. Соловьев // Стандарты и качество. – 2000. – № 2. – С. 68-74.

3. Парафейник Т. Г. Актуальні проблеми організації занять з «Медсестринства при інфекційних хворобах» в умовах реформування охорони здоров'я / Т. Г. Парафейник // Шляхи формування якості професійної підготовки молодшого медичного спеціаліста і бакалавра в контексті реформування медичної освіти // Матеріали наук.-практ. конф. пед. праців. ВМНЗ І-ІІ Харківської області. – Куп'янськ : ГУОН ХОДА, Куп'янський МК, 2011. – 128 с.

4. Парафейник Т. Г. Досвід впровадження сучасної моделі навчання у Харківському базовому медичному коледжі №1 / Т. Г. Парафейник // Формування сучасної концепції викладання природничих дисциплін у медичних освітніх закладах // Матеріали VIII наук.-практ. конф. – Харків : ХНМУ, 2015. – 154 с.

Тамара Парафейник. Современная модель обучения в преподавании инфектологии в медицинских колледжах в контексте качества образовательных услуг.

В статье освещена интеграция образовательной услуги в образовательный процесс, современные его принципы. Рассматривается на примере преподавания инфектологии в медицинских колледжах взаимосвязь предоставления образовательных услуг и их качество с формами и методами организации учебно-воспитательной работы.

Ключевые слова: образовательная услуга, образовательный процесс, управление обучением, организация обучения, общение, образовательные технологии.

Tamara Parafeynik. Modern model of teaching in teaching infectology in medical colleges in the context of the quality of educational services.

Integration of educational services into the educational process, its modern principles is covered in the article. An example of the teaching of infectology in medical colleges is the relationship between the provision of educational services and their quality with the forms and methods of organizing educational work.

Keywords: educational service, educational process, management of training, organization of training, communication, educational technology.

Стаття надійшла до редакційної колегії 31.05.2017

УДК 004.9-049.7:37.013.2]:37.091.8-055.1/2

© Perezva O. V., Mironenko S. V.

Перезва Олена Володимирівна,

Мироненко Сергій Володимирович

Одеський автомобільно-дорожній коледж

Одеського національного політехнічного університету

**ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ
ЯК ІНСТРУМЕНТ АКТИВІЗАЦІЇ ПІЗНАВАЛЬНОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ**

Розкриття питань про необхідність використання інноваційних технологій навчання, формах і методах, їх етапність та сфери застосування щодо покращення рівня пізнавальної діяльності студентів. Поглибити знання про методи викладання інформатики у вищому навчальному закладі, розвинути навички використання інноваційних форм навчання студентів відповідно до вимог сучасності.

Ключові слова: *пізнавальна діяльність, інформаційні і комунікаційні технології (ІКТ), інноваційні методи навчання.*

Проблема, її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Питанням вивчення і розвитку пізнавальних процесів людини займалося чимало вчених: О. М. Леонтьєв, Л. С. Вигодський, Ж. Піаже, С. Л. Рубінштейн та багато інших. Ними були розроблено багато різних методик і теорій формування пізнавальних процесів, але сьогодні, коли інформатизація суспільства змінює повністю орієнтири та вимоги до освіти, щоб успішно розвивати пізнавальні процеси у навчальній діяльності, необхідно шукати більш сучасні засоби і методи навчання.

Про актуальність даної проблеми свідчить той факт, що зараз має масовий характер проблема, коли студенти не виявляють інтерес до навчання. Часто спостерігаються ситуації, коли студенти нічим не зацікавлені і проявляють байдужість до пізнання. Основні причини такої тенденції пов'язані з відсутністю мотивації, нестачі часу, віковими особливостями та інше.

Ціль статті, постановка завдання. Мета даної статті полягає в вирішенні питання вдосконалення роботи навчального закладу щодо створення комфортних умов для максимальної реалізації можливостей студентів, що сприятимуть розвитку їх власних здібностей.

Завданням та функціями викладача в цьому процесі є вміння розгледіти і розвинути інтелектуальні та творчі здібності кожного підлітку окремо, зробити процес навчання ефективним.

Аналіз публікацій (виділення невирішених проблем). Для молодих людей, що вступають в нове життя, наукові знання повинні бути особливо привабливими і корисними. В першу чергу, як засіб осмислити навколишній світ у всьому його різноманітті і себе в цьому світі. Істотною є і практична сторона справи: знайомство з різними областями знання і професіями допомагає визначити коло інтересів особистості, шукати своє покликання.

Але на практиці багато студентів залишаються пасивними, не зацікавленими в накопиченні знань, які мріють швидше закінчити навчання та почати самостійне життя, не усвідомлюючи, що відсутність знань, буде відігравати негативну роль в їх подальшому житті, тому питання низького рівня активності студентів залишається відкритим.

Виклад основного матеріалу, обґрунтування результатів дослідження. В навчальному процесі нашого коледжу при виконанні курсового та дипломного проектування студентами старших курсів знайшли практичне використання економічні розрахунки роботи підприємства, які потім відображаються за допомогою засобів

візуалізації у вигляді підсумкових графіків та діаграм. Засобами графічних програм AutoCad, КОМПАС-3D та інших редакторів студенти успішно виконують складні креслення майстерень з ремонту двигунів автомобілів, деталей машинного устаткування, 3D-проекування моделей деталей двигунів внутрішнього згорання та багато інших завдань відповідно до специфічної діяльності нашого навчального закладу.

Спостерігаючи за тим, якими темпами, в якій послідовності з яким настроєм виконуються завдання з певних дисциплін, можна зробити висновки про якість роботи викладача. Там, де при виконанні завдань у студентів було менше питань та помилок, зазвичай в групі працював викладач, який користувався авторитетом, повагою і до якого студенти відносилися серйозно.

На заняттях з комп'ютерних дисциплін студенти набувають практичних навичок шляхом використання сучасних програмних засобів, які спонукають їх якомога повніше розкрити свої здібності, продемонструвати результати виконаних ними робіт, виявляти бажання виконувати якісніше та більше завдань, а головне розкрити свої творчі здібності.

Дедалі необхіднішим стає сьогодні вміння працювати на комп'ютері та розв'язувати за його допомогою специфічні прикладні задачі, які дуже часто перегинаються з математикою та потребують знань з цієї науки. Студенти, які навчаються за напрямом «Транспортні технології» успішно розв'язують на парах транспортні задачі та задачі оптимізації, виконують фінансові розрахунки та аналіз даних. У випадку, коли доступність матеріалу приводить до успішного виконання завдання, це викликає інтерес студентів до подальшого вивчення матеріалу, що зразу відображається на підвищенні їх рівня пізнавальної діяльності.

У випадку, коли студенти не бояться зайвий раз запитати викладача про матеріал, який залишився їм не зрозумілим, також проглядається позитивна тенденція на покращення результатів їх діяльності.

На своїх заняттях ми не раз переконувалися в тому, що гумор завжди дуже позитивно налаштовує студентів на діалог з викладачем: вони стають більш розкутими і можуть висловити свої думки більш відкрито.

Використання інноваційних педагогічних методів та інформаційно-комунікаційних технологій на заняттях, які проводяться в навчальному закладі, в сукупності дають свої плоди: студенти розвивають свій інтелект у самостійній творчій діяльності, відчують свою значущість, належність до науки.

Під час проведення занять проводяться квести, використовується метод «проектів», круглі столи та інші елементи гри, проводяться конференції та турніри з різних дисциплін, особлива увага приділяється роботі гуртків та підготовці студентів до олімпіад і конкурсів різного рівня. Проведення таких заходів спонукає студентів проявляти свою пізнавальну активність та активізувати її.

Зараз у ЗМІ з'явилась інформація, що Кембриджський університет призначив першого у світі професора гри – Пола Рамчандані (відповідне повідомлення було оприлюднено британським виданням The Guardian). Це свідчить про те, що процес пошуку інновацій та створення інформаційно-комунікаційних методів навчання є безперервним.

Науковець має дослідити роль гри у навчанні дітей «обов'язковим навичкам ХХІ століття», таких як вміння вирішувати проблеми, командна робота, самоконтроль і критичне мислення.

Ці підходи спиратимуться на дослідження, які вимірюватимуть грайливість, рівень пізнавальної діяльності і намагатимуться пояснити процеси сприйняття інформації, що відбуваються в дитячому мозку [3].

На сучасному етапі розвитку суспільства неабияка роль відводиться інформації та інформаційно-комунікаційним технологіям, вмінню сприймати інформацію, користуватися нею та аналізувати. Майбутні спеціалісти в теперішніх умовах повинні володіти знаннями як з основних дисциплін, так і специфічними, які потрібні для ефективної реалізації професійних навиків [1].

Інформація в сучасному суспільстві стала важливим економічним, соціальним і політичним ресурсом [2]. Саме тому майбутній спеціаліст, щоб бути конкурентоспроможним, повинен вміти аналізувати її й працювати з нею.

Самі знання постійно примножуються, і людина, природно, витрачає все більше часу для їх набуття. Життя висунуло суспільний запит на розвиток творчої особистості, здатної самостійно мислити, пропонувати оригінальні ідеї, приймати сміливі, нестандартні рішення. Тому орієнтиром змісту освіти є розвиток особистості шляхом розвитку критичного мислення. Постає проблема формування в студентів навичок такого мислення.

Основною умовою існування творчої особистості студента, який наділений вмінням критично мислити, який має широкі можливості і необмежене поле для діяльності, є також інноваційний потенціал викладача, який може и хоче надихати студентів, який виявляє готовність удосконалювати свою педагогічну діяльність, має невечерпну здатність генерувати нові ідеї і втілювати їх у життя.

Висновки, перспективи. Для більш відкритого діалогу з підлітками з метою активізації їх пізнавальної діяльності і більш продуктивного засвоєння ними матеріалу є необхідним та обов'язковим надання студентам більшого спектру прав та волевиявлення, забезпечення незалежності у навчанні: коли студент з великим бажанням здобуває знання у результаті творчої самостійної діяльності.

Розглянувши проблему активізації пізнавальної діяльності студентів у навчальному процесі, можна зробити висновки, що дана проблема є актуальною для сучасної освіти.

Найбільш ефективними шляхами і засобами з розвитку пізнавальної активності є інноваційні методи роботи викладача, проведення цікавих занять з використанням елементів гри, виконанням завдань, за допомогою яких студенти розвивають критичне мислення та пам'ять, а, разом з цим, і свою пізнавальну діяльність.

Пізнавальна активність при правильній організації діяльності студентів і педагогічній діяльності викладача може здійснювати сильний вплив на розвиток студента та становлення його особистості й, відповідно, на результати його досягнень.

Література

1. Форкун Ю. В. Информатика : Навч. посібник / Ю. В. Форкун, Н. А. Длугунович. – Львів : «Новий світ-2000», 2012. – 464 с.
2. Баженов В. А. Информатика. Комп'ютерна техніка. Комп'ютерні технології : Підручник / В. А. Баженов, П. С. Венгерський. – К. : Каравела, 2003. – 464 с.
3. Новини освіти та науки в Україні та світі [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.osvita.org.ua/news/78911.html>. – Назва с титул. екрану.

Елена Перезва, Сергей Мироненко. Информационно-коммуникационные технологии как инструмент активизации познавательной деятельности студентов.

Раскрытие вопросов о необходимости использования инновационных технологий обучения, формах и методах, их этапность и сферы применения по улучшению уровня познавательной деятельности студентов. Углубить знания о методах преподавания информатики в ВУЗе, развить навыки использования инновационных форм обучения студентов в соответствии с требованиями современности.

Ключевые слова: познавательная деятельность, информационные и коммуникационные технологии (ИКТ), инновационные методы обучения.

Elena Perezva, Sergey Mironenko. Information and communications technologies as the tools of activation students' cognitive activity.

Analyzation the issues of necessity to use innovative teaching technologies, forms and methods, their phase and implementation areas to improve the level of cognitive activity of students. To make more profound knowledge of teaching methods of computer skills in IHL (Institution of Higher Learning), to develop the skills of using innovative forms of teaching in accordance with the demands of contemporaneity.

Keywords: *cognitive activity, information and communications technologies (ICT), innovative methods of education.*

Стаття надійшла до редакційної колегії 30.05.2017

УДК 001.891.3+37.015.31

© Пипенко І. С., 2017

Пипенко Ірина Сергіївна

Харківська обласна громадська організація «Культура Здоров'я»

**ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ
ФЕНОМЕНУ «ТВОРЧИЙ ПОТЕНЦІАЛ ОСОБИСТОСТІ»**

Розглянуто підходи до розуміння феномену творчого потенціалу особистості. Уточнено сутність поняття «творчий потенціал особистості», яке враховує сучасні теоретико-методологічні тенденції розуміння цього феномену. Встановлено значення макро- і мікросоціологічних умов розвитку творчого потенціалу особистості.

Ключові слова: *особистість, творчість, потенціал, творчий потенціал особистості.*

Проблема, її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Сьогодні найважливішою характеристикою суспільства є рівень розвитку творчої діяльності, створення, розповсюдження та споживання творчих знань людини. Джерелом творчих ідей, знань, вмінь людини виступає його творчий потенціал. Кожна людина за своє життя проходить тривалий шлях, під час якого розвиває свої задатки і здібності, навчається, формує компетентності, які стають підґрунтям індивідуального творчого потенціалу.

Феномен «творчий потенціал особистості» відноситься до числа найбільш складних, він незмінно привертає увагу філософів, культурологів, соціологів, антропологів, психологів, педагогів. Тому

актуальним є розгляд сучасних тенденцій теоретико-методологічного обґрунтування цього феномену.

Аналіз публікацій (виділення невирішених проблем). У сучасній науковій літературі [1-8] поняття «творчий потенціал особистості» не має однозначного тлумачення в силу різних методологічних підходів до його визначення. Вчені феномен творчого потенціалу особистості досліджують переважно з позицій діяльнісного, аксіологічного та інтегративного підходів. Розглянемо їх ґрунтовніше з аналізом семантичних (теоретико-методологічних) особливостей.

Каган М. С. [1] визначає структуру особистості, виходячи з видової будови людської діяльності, яку характеризує п'ятьма потенціалами: гносеологічним, комунікативним, аксіологічними, художнім і творчим. Творчий потенціал особистості визначається отриманими нею і самостійно виробленими вміннями і навичками, здібностями до дії, творчого і (або) руйнівного, продуктивного або репродуктивного, і мірою їх реалізації в тій чи іншій (або декількох) сфері праці, соціально-організаторської і революційно-критичної діяльності.

Риндак В. Г. розглядає творчий потенціал особистості як «систему особистісних здібностей, що дозволяють оптимально змінювати прийомі дій відповідно до нових умов, і як інтегральну цілісність природних і соціальних сил людини, що забезпечують його суб'єктивну потребу у творчій самореалізації та саморозвитку» [2].

Таким чином, вчені розглядали феномен «творчий потенціал особистості» в рамках діяльнісного підходу – як якість, що характеризує міру можливостей особистості здійснювати діяльність творчого характеру.

Глухівська Є. А. визначає творчий потенціал особистості як «динамічну інтегративну особистісну властивість (в сукупності особистісних здібностей, знань, умінь, переконань, відносин, спрямованості), що визначає потребу, готовність і можливість творчої самореалізації і саморозвитку» [3].

На офіційному сайті Департаменту освіти і науки Київської обласної державної адміністрації [4] творчий потенціал пропонується розглядати як динамічну структуру, що включає комплекс творчих задатків, які проявляються у творчій активності особистості і обумовлена креативністю.

Богданова О. В. [5] вважає, що творчий потенціал особистості формується на основі накопиченого ним соціального досвіду, психолого-педагогічних і предметних знань, нових ідей, умінь і навичок, що дозволяють знаходити і застосовувати оригінальні

рішення, новаторські форми і методи і тим самим удосконалювати виконання своїх професійних функцій.

Таке розуміння творчого потенціалу особистості – як набір отриманих знань, сформованих умінь і навичок, а також як здатність до дії і міру її реалізації в певній сфері діяльності і спілкування – можна віднести до аксіологічного підходу.

Кулоткин Ю. Н. [6] творчий потенціал особистості ототожнює із ефективністю діяльності особистості в змінюваному світі, що характеризується не тільки ціннісно-смысловими структурами, які склалися у людини, понятійним апаратом мислення або методами вирішення завдань, але і деякою загальною психологічною базою, що детермінує їх. Така база, такий потенціал розвитку є системним утворенням особистості, яке характеризується мотиваційними, інтелектуальними і психофізіологічними резервами розвитку: а) багатством потреб і інтересів особистості, її спрямованістю на все більш повну самореалізацію в різних сферах праці, пізнання і спілкування; б) рівнем розвитку інтелектуальних здібностей, що дозволяють людині ефективно вирішувати нові для нього життєві і професійні проблеми, особливо глобального характеру. Людина повинна бути відкритою по відношенню до нового; реалістично підходити до виникаючих проблем, бачити їх у всій складності, суперечливості і різноманітті. Така людина повинна також володіти широким і гнучким мисленням, бачити альтернативні шляхи вирішення і долати стереотипи, що склалися; критично аналізувати досвід, вміти робити висновки з минулого; володіти високою працездатністю, фізичною силою і енергією, високим рівнем розвитку психофізіологічних можливостей.

Даринська Л. А. [7] описує творчий потенціал особистості як складне інтегральне поняття, яке включає в себе природно-генетичний, соціально-особистісний і логічний компоненти, що в сукупності представляють собою знання, вміння, здібності і прагнення особистості до перетворень в різних сферах діяльності в рамках загальнолюдських норм моралі і моральності.

Моляко В. О. та Музика О. Л. [8] визначають творчий потенціал як інтегративну властивість особистості, що характеризує міру можливостей здійснювати творчу діяльність, готовність та здатність до творчої самореалізації та саморозвитку.

Ці дослідники визначають творчий потенціал особистості як інтегративну особистісну характеристику людини, яка є системним динамічним утворенням, тобто з позиції інтегративного підходу.

Стислий аналіз розглянутих підходів показує, що досить важко дати однозначне визначення такого феномену як творчий потенціал особистості.

Ціль статті – уточнити сутність поняття «творчий потенціал особистості» на підґрунті сучасних теоретико-методологічних підходів, визначити умови розвитку творчого потенціалу особистості.

Виклад основного матеріалу, обґрунтування результатів дослідження. Уточнення поняття творчого потенціалу особистості має базуватися на чіткому термінологічному визначенні власне дефініцій «потенціал», «творчість» (похідної «творчий»), «особистість».

В етимологічному значенні термін «потенціал» походить від латинського слова *potentia* – сила або міць. Згідно зі словником іншомовних слів «потенціал – можливості, наявні сили, запаси, засоби, що можуть бути використані» [9, с. 673]. Таке трактування терміну «потенціал» носить загальний характер, що дозволяє його застосовувати до різних галузей науки і діяльності особистості залежно від того, про які можливості, сили, запаси і засоби йде мова.

У словнику української мови [10] творчість визначається як діяльність, прийнята елементами нового, вдосконалення, збагачення, розвитку.

Творчість може розглядатися в культурологічному та психологічному аспекті. Психологічний аспект творчості передбачає наявність у особистості задатків та здібностей, мотивів, певних компетентностей, ціннісних орієнтацій, завдяки яким створюється принципово нове, яке характеризується оригінальністю.

У класичному розумінні особистість – це сукупність стійких психологічних якостей людини, що складають його індивідуальність, тобто своєрідне поєднання індивідуальних властивостей людини, що відрізняє його від інших людей [11].

На підґрунті сучасних теоретико-методологічних підходів зробимо уточнення сутності поняття «творчий потенціал особистості».

Творчий потенціал особистості – це унікальна характеристика високо персоналізованої системи компетентностей людини, яка визначається індивідуальною та соціальною суб'єктивністю, яка забезпечує потребу в самореалізації і саморозвитку, спрямована на пошук нестандартних, оригінальних рішень з використанням власних ресурсів, яка дозволяє досягти особисто і соціально значущих результатів в одному або декількох видах діяльності.

Творчий потенціал особистості залежить від віку та індивідуальних особливостей особистості, фізичного, психічного, соціального, духовного здоров'я, передбачає наявність у людини певних (освітніх, професійних та ін.) здібностей, потреб, життєвої позиції, установок. Він може бути реалізований, а може залишитися і зовсім недоторканим. Це залежить від умов розвитку особистості. Такими умовами реалізації творчого потенціалу можуть виступати: макросоціологічні (соціально-економічні та соціально-політичні

чинники) і мікросоціологічні (культура соціальної групи, організаційна культура, гендерні аспекти).

Висновки, перспективи. Таким чином, в рамках цієї статті стисло розглянуто ряд підходів (діяльнісний, аксіологічний, інтегративний) до розуміння феномену «творчий потенціал особистості», зроблено уточнення поняття творчого потенціалу особистості, а також встановлено значення макро- і мікросоціологічних умов його розвитку.

Подальшого дослідження потребують питання визначення критеріїв та показників формування творчого потенціалу особистості, а також розробки методик вивчення його розвитку.

Література

1. Каган М. С. Человеческая деятельность / М. С. Каган. – М. : Мысль, 1974. – 268 с.

2. Рындак В. Г. Взаимодействие процессов непрерывного образования и развития творческого потенциала учителя : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.01 / Рындак Валентина Григорьевна. – Челябинск, 1996. – 340 с.

3. Глуховская Е. А. Развитие творческого потенциала старшего школьника в учебной деятельности : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Глуховская Елена Александровна. – Оренбург, 1997. – 249 с.

4. Творчий потенціал [Електронний ресурс] / Департамент освіти і науки Київської обласної державної адміністрації. – Режим доступу : <http://www.kyiv-oblosvita.gov.ua/osvitnya-diyalnist/84-uncategorised/informatsijno-metodichni-materiali-man/1423-psikhologichna-sut-tvorchogo-potentsialu>. – Назва з титул. екрану.

5. Богданова О. В. Розвиток творчого потенціалу педагога в системі науково-методичної роботи школи [Електронний ресурс] / О. В. Богданова, О. В. Кульчейко. – Режим доступу : http://osvita.ua/school/lessons_summary/administration/36540/. – Назва з титул. екрану.

6. Кулюткин Ю. Н. Изменяющийся мир и проблема развития творческого потенциала личности. Ценностно-смысловой анализ / Ю. Н. Кулюткин. – СПб. : СПбГУПМ, 2001. – 84 с.

7. Даринская Л. А. Творческий потенциал учащихся: методология, теория, практика : монография / Л. А. Даринская. – СПб., 2005. – 293 с.

8. Моляко В. О. Здібності, творчість, обдарованість : теорія, методика, результати досліджень / В. О. Моляко, О. Л. Музыка. – Житомир : Вид-во Рута, 2006. – 320 с.

9. Словник іншомовних слів / [ред. О. С. Мельничука]. – 2-ге вид., оновл. – К. : Головна редакція УРЕ, 1985. – 968 с.

10. Словник української мови. Академічний тлумачний словник [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://sum.in.ua/s/tvorchistj>. – Назва з титул. екрану.

11. Морозов А. В. Ділова психологія. Курс лекцій [Електронний ресурс] / А. В. Морозов. – Режим доступу : <http://bibliograph.com.ua/psihologia-4/84.htm>. – Назва з титул. екрану.

Ирина Пипенко. Теоретико-методологическое обоснование феномена «творческий потенциал личности».

Рассмотрен подход к пониманию феномена творческого потенциала личности. Уточнена суцність поняття «творческий потенциал личности», которое учитывает современные теоретико-методологические тенденции этого феномена. Установлено значение макро- и микросоциологических условий развития творческого потенциала личности.

Ключевые слова: личность, творчество, потенциал, творческий потенциал личности.

Iryna Pypenko. Theoretical and methodological substantiation of the phenomenon «creative potential of personality».

Approaches to understanding the phenomenon of creative potential of personality have been considered. The essence of the concept «creative potential of personality» have been clarified, it takes into account the modern theoretical and methodological tendencies of this phenomenon. The importance of macro- and microsociological conditions for the development of the creative potential of the individual have been established.

Keywords: personality, creativity, potential, creative potential of personality.

Стаття надійшла до редакційної колегії 17.04.2017

УДК 378.014.25:341.24

©Поліщук В. М., 2017

Поліщук Валерій Миколайович

Національний університет «Львівська політехніка»

**ОСОБИСТІТЬ ВЧЕНОГО І СУБ'ЄКТИВНІ
ДИРЕКТИВНІ ВИКЛИКИ**

Аналізуються типові директивні виклики у вищій школі, які становлять реальну чи потенційну загрозу для формування творчої особистості вченого. Актуалізується необхідність подолання суспільних авторитарних традицій для упередження несприятливих навчально-виховних проблем.

Ключові слова: самодостатність ученого, директивний вплив, науково-педагогічна діяльність, навчально-професійна діяльність.

Проблема, її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Самодостатня науково-педагогічна діяльність ученого і навчально-професійна діяльність студентів у вимірі суб'єктивних соціальних суперечностей (зміст статті є інформаційним зрізом авторського посібника «Психологія вищої школи»).

Ціль статті – вкотре спробувати привернути суспільну увагу до самодостатнього реального, а не номінального статусу вченого (як творчої особистості та громадянина).

Виклад основного матеріалу, обґрунтування результатів дослідження. Упродовж 1990-2017-х рр. відбувається потенційна професійна трансформація українського вченого в новітню освітню бюрократію, якій властивий не стільки ефективний науковий пошук, скільки дискомфортне перебування в умовах жорсткого пресингу регламентованого навчання, різних вказівок, розпоряджень, виконувати які потрібно, як правило, «негайно», зрештою – директивної залежності. Найбільше від такої навчальної та дослідницької ситуації страждають учені, які категорично не сприймають документальної рутини: острах відійти від організаційно-навчальних шаблонів в умовах всяких перевірок блокує в них індивідуальний творчий стиль професійної діяльності; посилене прагнення «бути як всі», внаслідок чого нівелюються професійні інтереси; звужуються пошукові орієнтири в умовах працювати з «оглядкою» (як у чеховського героя Белкіна: «Як би щось не трапилось!»). Тенденційним стало унеможливлення диференціації навчального навантаження для професорсько-викладацького складу у межах його службової структуризації (доктори наук, професори; доктори наук, доценти; кандидати наук, доценти тощо) та тематичної компетенції, чим стверджується соціальна зрівнялівка, що аж ніяк не додає викладачам професійної мотивації та стану соціальної захищеності. Закономірно, що тоді посилюються почуття професійного дискомфорту, професійні антагонізми, які в буденних умовах проявляються навіть у зневажливому ставленні представників одного фаху до іншого, а також стабілізуються монументальні обов'язки типу «повинен» (організувати самостійну роботу студентів та впроваджувати диференційований підхід до «найбільш невідготовлених», володіти «передовими» педагогічними технологіями тощо: і це в соціальних умовах, здавалось, професійно мотивованої аудиторії!). До того ж, критиканство так званих «стагнаційних процесів в освіті та науці», потім – нав'язливий пошук

сенсацій та здебільшого їх емоційна презентація, що, як правило, не передбачали жодних пропозицій щодо розв'язання накопичених проблем, і водночас ідеалізація західноєвропейських освітніх зразків, призвели до відвертого вітчизняного освітнього і наукового самоприниження. Як наслідок, часто маємо низькі прагнення до успіху, несхильність до вироблення власної активної світоглядної позиції, результативного самостійного пошуку; фрагментарну орієнтацію в актуальній проблематиці з втратою індивідуальною дослідницької мотивації, професійного саморозвитку, а головне – деформується ідеальний образ ученого (особливо у молодших поколіннях науковців) та обмежується розвивальна взаємодія у системі «викладач – студент».

У схожій соціальній ситуації розвитку перебувають студенти, в яких, як активних спостерігачів цих тенденцій, остаточно визначаються повсякденні уявлення про соціальну роль викладача і вченого як бюрократа («препода» на мові сленгу!), – тобто, будь-кого, але тільки не вченого! Як у потенційного поповнення майбутніх дослідників, у них на підневільних прикладах викладачів може формуватися психологія раба, пристосуванця, споживача, агресора (будь-кого, але тільки не громадянина). Найбільш соціально вразливими з них є ті, хто з відзнакою закінчує вищі, переможці Всеукраїнських студентських предметних олімпіад, конкурсів студентських наукових робіт. Відсутність на них адресного соціального професійного запиту продовжує загрозливу втрату потенційної інтелектуальної еліти як соціального стабілізатора держави, її добробуту та гаранта внутрішньої безпеки і водночас актуалізує необхідність створення їхнього реєстру, щоб на законодавчому рівні вони мали першочергове право хоча б на працевлаштування.

На жаль, такі суб'єктивні соціальні ризики визначаються об'єктивними світоглядними настановами, оскільки на авторитаризмі сформувалися різновікові покоління громадян, які апріорі не сприймають особистісно-зорієнтовані настанови, за звичкою чекаючи вказівок, команд, санкцій. Виокремилися стійкі несприятливі суспільні авторитарні традиції (чого вартий вислів «ініціатива завжди карається»). У зв'язку з цим, показником професійної культури громадянського суспільства та глобальним стратегічним освітнім дороговказом в переорієнтації людства має стати стратегія гуртування українського громадянства перед різними соціальними викликами і загрозами, нинішніми і потенційними масштабними воєнними незгодами. Її актуалізація для педагога-вченого передбачає прогресуюче зростання загальнолюдських і освітніх вимог, які в умовах планетарної конкуренції наочно демонструють соціальну

значущість науково-педагогічної діяльності як життєву запоруку соціальної стабільності, економічного добробуту, духовного розвитку. Доречно тут згадати німецького канцлера О. Бісмарка: «Дайте мені 10 000 учителів початкових класів – і я створю велику Німеччину. ...Панове французи! Вас перемогла не німецька армія, а переміг німецький вчитель!» [1, с. 5].

Висновки, перспективи. Не перебільшуючи цього заклику, ми бачимо у контексті поєднання близького нам історичного досвіду навчання і виховання та власних науково-педагогічних досягнень один із перевірених історичним часом довгострокових і результативних підходів до розв'язання та упередження несприятливих навчально-виховних проблем, які ще у вищому навчальному закладі у процесі розвивальної взаємодії в системі «самодостатній вчений – самодостатній студент» визначають стабільність і безпеку нашої країни [2].

Література

1. Поліщук В. М. Молодший шкільний вік як життєвий феномен / Валерій Миколайович Поліщук // Початкова школа. – 2015. – № 6. – С. 1-6.

2. Поліщук В. М. Психологія педагогічного повсякдення : реальність і міфи [науково-популярне видання] / Валерій Миколайович Поліщук. – Суми, 2012. – 168 с.

Валерий Полищук. Личность ученого и субъективные директивные вызовы.

Анализируются типичные директивные вызовы в высшей школе, которые представляют реальную или потенциальную угрозу для формирования личности ученого. Актуализируется необходимость преодоления общественных авторитарных традиций с целью упреждения неблагоприятных учебно-воспитательных проблем.

Ключевые слова: *самодостаточность ученого, директивное влияние, научно-педагогическая деятельность, учебно-профессиональная деятельность.*

Valeryj Polischuk. Scientists personality and subjective authoritative challenges.

Typical authoritative challenges making real or potential threats for young scientist creative personality forming in higher educational establishments are analyzed. The necessity of overcoming the social authoritative traditions aimed at avoiding unfavorable educational problems is stressed.

Keywords: *scientist's self-sufficiency, authoritative influence, scientific and pedagogical activity, teaching and professional activity.*

Стаття надійшла до редакційної колегії 30.05.2017

Птахіна Ольга Миколаївна

Луганський національний університет імені Тараса Шевченка,
м. Старобільськ

ФОРУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ МОБІЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ В ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ У ВНЗ

Вимогою сучасного суспільства до системи вищої освіти є ефективна професійна підготовка майбутнього фахівця, який зможе легко пристосуватися до мінливих умов сьогодення та бути конкурентоспроможним на ринку праці. Обґрунтовано важливість формування професійної мобільності в процесі навчання у ВНЗ. Визначено сутність поняття професійної мобільності та складові професійної мобільності майбутнього фахівця. Професійна мобільність передбачає володіння фахівцем компетенціями, що уможливають гнучкість, швидку орієнтацію у професії, готовність до підвищення кваліфікації, перекваліфікації та самоосвіти.

Ключові слова: професійна мобільність, компетенції, компетентність, компетентнісний підхід.

Проблема, її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Державний напрямок на євроінтеграцію вимагає якісно нової та досконалої підготовки конкурентоспроможних фахівців, які мають бути готовим до систематичного оновлення свого багажу знань, освоєння нових технологій та інформаційних джерел. На передній план виходить така якість фахівця, як професійна мобільність, що є запорукою успішності молодшої людини у сучасному суспільстві. Нові реалії сьогодення ставлять перед вищою освітою абсолютно нові вимоги щодо підготовки фахівців, тому ми вважаємо, що підготовка професійно мобільних кваліфікованих фахівців є головним завданням вищих навчальних закладів.

Аналіз публікацій (виділення невирішених проблем).

Питанню формування професійної мобільності приділяють увагу все більше коло вчених таких, як О. І. Архангельський, Н. В. Василенко, Л. В. Горюнова, М. Джеджула, Є. А. Іванченко, С. Е. Каплина, С. А. Кугель, Н. В. Коваліско, Л. І. Нічугоська, Н. С. Мерзлякова, Е. В. Сайфугдинова, Л. Л. Сушенцева, І. В. Шпекторенко. На сьогодні актуалізується проблема підготовки професійно мобільного фахівця, який зможе реалізувати себе на ринку праці як кваліфікований професіонал. Однак, незважаючи на дослідження цих та багатьох інших учених, проблема лишається актуальною.

Ціллю статті є обґрунтування необхідності формування професійної мобільності майбутніх фахівців в процесі навчання у ВНЗ.

Виклад основного матеріалу, обґрунтування результатів дослідження. Фундаментальні реформи у галузі вищої освіти в Україні та перехід на нову педагогічну парадигму, що зорієнтована на особистість, зумовили появу підґрунтя для формування професійної мобільності у сучасних фахівців. У сучасних умовах глобалізації та модернізації вищої професійної освіти актуальним є завдання підготовки фахівців, здатних не тільки легко навчатися, швидко пристосовуватися до мінливих умов і змісту професійної діяльності, але і зацікавлених у своїй безперервній освіті та її вдосконаленні.

У літературних джерелах зустрічаються такі визначення професійної мобільності, як: якість особистості, що дозволяє їй бути соціально активною, конкурентоспроможною, професійно компетентною, здатною до саморозвитку й модернізації власної діяльності та зміни видів діяльності; здатність і готовність особистості досить швидко і успішно оволодівати новою технікою і технологією, набувати відсутні знання і вміння, що забезпечують ефективність нової профорієнтаційної діяльності; здатність швидко змінювати вид праці, переключатися на іншу діяльність у зв'язку зі змінами техніки й технології виробництва, що виявляється у володінні системою узагальнених прийомів професійної праці та застосуванні їх для успішного виконання будь-якого завдання на суміжних за технологією ділянках виробництва та інші [7].

Отже професійна мобільність це інтегрована якість особистості, яке включає в себе здатність та готовність фахівця до зміни професії, місця і роду діяльності, самоорганізацію та саморегуляцію особистості.

Спираючись на компетентнісний підхід у вивченні професійної мобільності, вчені дійшли висновку, що формування професійної мобільності фахівця можливе через розвиток компетенцій. Загальною ідеєю компетентнісного підходу є компетентнісно орієнтована освіта, яка спрямована на комплексне засвоєння знань та способів практичної діяльності, завдяки яким людина успішно реалізує себе в різних галузях своєї життєдіяльності. Компетентнісний підхід у вищій освіті охоплює поряд із знаннями і навичками такі категорії, як здібності, готовність до пізнання, соціальні навички. Компетентнісний підхід дозволяє розкрити бажаний результат освіти через сукупність різного виду компетенцій. Використання компетентнісного підходу в освіті передбачає використання таких технологій навчання, у котрих всі педагогічні процеси спрямовуються на диференційований розвиток і саморозвиток особистості.

Головне завдання вищого навчального закладу полягає в тому, щоб за допомогою сучасних форм і методів навчання і навчально-методичного матеріалу, забезпечити цілеспрямований розвиток у студентів розумових здібностей, інтересу до навчальної роботи, самостійності і творчості. Саме активні форми і методи навчання сприяють формуванню у студентів психологічної готовності до професійної діяльності, а в подальшому і до професійної мобільності. Компетентнісний підхід дозволяє розкрити бажаний результат освіти через сукупність різного виду компетенцій. Спираючись на компетентнісний підхід, науковці стверджують, що на формування професійної мобільності фахівця в процесі навчання у ВНЗ впливає розвиток певних компетенцій та компетентностей:

- соціально-комунікативні компетенції та компетентності, які забезпечують готовність майбутнього фахівця до використання комунікативних технологій і соціалізації в сучасному світі;

- освітні компетенції та компетентності, що характеризують готовність майбутнього фахівця до наукового, системного пізнання світу, до оволодіння навичками самостійного освоєння знань і підвищення своєї кваліфікації або зміну професії, підтримуванню свого професійно-творчого і соціального потенціалу в умовах науково-технічного прогресу на належному рівні, а також до самовдосконалення і самоосвіти;

- загальнонаукові компетенції та компетентності, які забезпечують високий рівень базових загальних знань і загальних знань за профілем спеціальності, а також здатність адаптуватися до змін змісту соціальної та професійної діяльності;

- ціннісно-сміслові та загальнокультурні компетенції та компетентності, що забезпечують успішність ціннісносмісловної орієнтації фахівця у світі, готовність і прагнення пізнати і удосконалювати самого себе, навколишню дійсність, готовність до творчої діяльності, оволодіння високим рівнем професійної культури [3; 6].

Отже, професійна мобільність передбачає володіння фахівцем компетенціями, що уможливають гнучкість, швидку орієнтацію у професії, конкурентоздатність на ринку праці, готовність до підвищення кваліфікації, перекваліфікації та самоосвіти. Чинниками, що зумовлюють необхідність формування професійної мобільності у майбутніх фахівців, є: інноваційні процеси у суспільстві; швидке старіння знань; залежність успішності в житті від рівня освіти і професії; динамічність і швидкозмінність вимог на ринку праці; поява нових професій і зникнення застарілих.

Висновки, перспективи. Компетенції та компетентності є основною складовою формування професійної мобільності фахівця.

Отже головною метою сучасної вищої освіти є підготовка фахівців, зацікавлених у своїй безперервній освіті та вдосконаленні, а також здатних легко навчатися, швидко пристосовуватися до мінливих умов і змісту професійної діяльності. Процес навчання майбутніх фахівців у ВНЗ повинен проходити за допомогою використання сучасних форм і методів навчання й навчально-методичного матеріалу, які мають забезпечувати формування в майбутнього фахівця таких особистісних якостей та здібностей, які дозволили б йому самостійно орієнтуватися в професійному світі, планувати кар'єрний ріст, розширювати свої професійні можливості, освоюючи нові сфери професійної діяльності.

Професійна мобільність є важливою якістю фахівця. Забезпечувати її формування під час навчання у вищому навчальному закладі необхідно, оскільки це готує майбутніх фахівців до змін, які виникають у нашій державі в зв'язку з політичною та економічною ситуацією.

Література

1. Александров Д. В. Освітні потреби населення в контексті розширення інформаційного простору / Д. В. Александров // Український соціум. – 2011. – № 1. – С. 7-14.

2. Арефьев О. Н. Самоорганизация образовательной системы, направленной на формирование социально-профессиональной мобильности человека в XXI веке / О. Н. Арефьев // Социально-профессиональная мобильность в XXI веке : Сборник материалов и докладов Международной конференции. – Екатеринбург, 2014. – С. 15-20.

3. Зимняя И. А. Ключевые компетентности как результативно-целевая основа компетентного подхода в образовании / И. А. Зимняя. – М. : Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2004. – 42 с.

4. Іванченко Є. А. Формування професійної мобільності майбутніх економістів у процесі навчання у вищих навчальних закладах: дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 «теорія та методика професійної освіти»/ Іванченко Євгенія Анатоліївна; Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського. – Одеса, 2005. – 262 с.

5. Кузьміч Т. А. Проектування педагогічного простору для стимулювання внутрішньої і зовнішньої мобільності учасників навчально-виховного процесу: метод. рек. / Т. А. Кузьміч, К. М. Товстуха; Херсонська академія неперервної освіти. – Херсон, 2012. – 18 с.

6. Сушенцева Л. Л. Теоретико-методичні засади формування професійної мобільності майбутніх кваліфікованих робітників у професійно-технічних навчальних закладах: дис. ... д-ра. пед. наук: 13.00.04 / Сушенцева Лілія Леонідівна. – Київ, 2012. – 559 с.

7. Латуша Н. В. Поняття «Професійна мобільність» у педагогічному аспекті / Н. В. Латуша // Наукові записки Вінницького держ. пед. ун-ту ім. М. Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія [зб. наук. праць]. – Вінниця, 2014. – Вип. 42, Ч. 2. – С.6-9.

Ольга Птахина. Формирование профессиональной мобильности будущих специалистов в процессе обучения в ВУЗе. *Требованием современного общества к системе высшего образования является эффективная профессиональная подготовка будущего специалиста, который сможет легко приспособиться к меняющимся условиям настоящего и быть конкурентоспособным на рынке труда. Обоснована важность формирования профессиональной мобильности в процессе обучения в вузе. Определена сущность понятия профессиональной мобильности, составляющие профессиональной мобильности будущего специалиста. Профессиональная мобильность предполагает владение специалистом компетенциями, позволяющими быть гибким, быстро ориентироваться в профессии, готовность к повышению квалификации, переквалификации и самообразованию.*
Ключевые слова: професина мобільність, компетенції, компетентність, компетентностный подход.

Olga Ptakhina. Formation of professional mobility of future specialists in the process of training at the university.

The system requirement of modern society higher education effective professional preparation of future specialist that will be able easily to adjust to the changing terms of present and be competitive at the market of labour is. Importance of forming of professional mobility is reasonable in the process of educating in institution of higher learning. The essence of the concept of professional mobility, which is the professional mobility of the future specialist, is determined. Professional mobility supposes possession a specialist competences allowing to be flexibility, quickly oriented in professions, readiness to in-plant training, retraining and self-education.
Keywords: professional mobility, competence; competency; competence-based approach.

Стаття надійшла до редакційної колегії 30.05.2017

**Радул Сергій Григорович,
Кумпан Олена Олександрівна**
Кіровоградська льотна академія
Національного авіаційного університету

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ У ПРАЦЯХ ЗАРУБІЖНИХ НАУКОВЦІВ

У статті розглянуті теоретичні засади вивчення поняття «самореалізація особистості». Дане поняття проаналізовано на філософському, психологічному та педагогічному рівнях у працях зарубіжних науковців. Зроблено висновок, що самореалізація – це прагнення до самовдосконалення особистості, яке можна розглядати як свідомий процес зростання потенційних та спонукально-мотиваційних сутнісних сил людини.

Ключові слова: самореалізація, професійне самовдосконалення, логіко-системний аналіз, особистісні потенції, потреби особистості.

Проблема, її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Самореалізація особистості як соціальне явище постійно змінюється під впливом нових об'єктивних і суб'єктивних чинників, набуває нових характеристик, якостей, функцій, розкриття яких є предметом наукових пошуків у філософському, психологічному та педагогічному аспектах. Майже всі дослідники означеної проблеми погоджуються з тим, що з усіх категорій, які характеризують самостійність особистості, її активність, цілісність, сутнісні сили, найбільш значущою є категорія «самореалізація».

Слід зазначити, що дослідження самореалізації є досить актуальним і зумовлене необхідністю підвищення рівня соціально-психологічної компетентності особистості.

Аналіз публікацій (виділення невирішених проблем). Так, у сучасних соціально-гуманітарних науках виділяють три рівні аналізу проблеми самореалізації особистості. На найбільш загальному, філософському рівні вирішуються питання про сутність людини, про сутність процесу самореалізації.

На психологічному рівні аналізуються особистісні якості та конкретні зовнішні умови, які дозволяють особистості продуктивно самореалізовуватися, вивчається мотиваційна основа самореалізації та

зворотній вплив об'єктивної та суб'єктивної ефективності самореалізації на особистість і діяльність суб'єкта.

У педагогіці самореалізація визначається як одна з цілей педагогічного процесу і полягає в допомозі особистості реалізувати свої позитивні можливості, розкрити здібності і задатки. Проблема самореалізації особистості розглядається педагогами в основному в контексті проблем професійного самовдосконалення, самовиховання, самовизначення, самоосвіти і т. д.

Варто відзначити, що спроби сформулювати поняття «самореалізація» вченими здійснювалися в різних галузях наук. Цей факт свідчить, що феномен самореалізації є явищем багатограним, якості якого в певних конкретних ситуаціях виявляються по-різному.

Розглянемо основні підходи щодо визначення терміну «самореалізація» особистості та аналізу даного поняття на філософському, психологічному та педагогічному рівнях у працях зарубіжних науковців.

Так, логіко-системний аналіз дозволив виокремити термін «самореалізація», яке вперше було наведено у Словнику з філософії та психології, виданому в 1902 р. у Лондоні: «Самореалізація – здійснення можливостей розвитку Я», проте у 1989 р. визначення його стало більш широким: самореалізація – це реалізація людиною власних зусиль, можливостей «Я» [1].

У словнику «A Comprehensive Dictionary of psychological and psychoanalytical terms of usage» [2] самореалізація трактується як здійснення можливостей розвитку, відповідно доктрині, згідно з якою найвищим кінцевим результатом розвитку людини є її самореалізація або само здійснення.

У Філософському енциклопедичному словнику самореалізацію трактовано як процес покладання-здійснення людиною свого «Я» у світі. Самореалізація передбачає найоптимальнішу для конкретної людини взаємодію сутнісних сил, розгортання яких є мірилом людинотворчого потенціалу конкретно-історичних типів соціуму й культури. Вона невіддільна від усвідомлення єдиною самої себе, хоча й не вичерпується останнім, містить неусвідомлене [3, с. 12].

У психологічному словнику за загальною редакцією П. Горностая і Т. Титаренко цей термін розглянуто в декількох значеннях, а саме: 1) здатність людини об'єктивувати багатство власного внутрішнього світу у будь-якій формі діяльності (праця, гра, пізнання, спілкування тощо); 2) процес здійснення (перетворення) здібностей та особистісних потенцій (планів та установок) як у власній діяльності, так і в іншій людині; 3) прагнення розвивати сильні сторони власної особистості [4].

Самореалізація особистості спочатку було винятково проблематикою зарубіжної гуманістичної та екзистенціальної психології, зокрема А. Маслоу, К. Гольдштейна, К. Роджерса, Е. Фромма, Г. Оллпорта та інших.

Суттєвий внесок у з'ясування сутності поняття «самореалізації» мали роботи американського вченого-психолога К. Роджерса, який вважав, що головною рушійною силою життя є тенденція росту, тенденція руху вперед, тому розвиток особистості пов'язаний з «повною реалізацією кожного моменту» життя, а метою самореалізації є «бажання людини стати самим собою... і кожна людина має все необхідне для розвитку своїх можливостей» [5, с. 137].

Водночас, Р. Нельсон-Джоунс [6] на основі праць К. Роджерса та А. Маслоу виділяє шість характеристик людей, що повноцінно функціонують й самоактуалізуються: відкритість для досвіду, раціональність, особиста відповідальність, самоповага, здатність до встановлення й підтримання добрих особистих стосунків, ведення етичного способу життя.

К. Гольдштейн називав потребу в самоактуалізації основною, провідною, оскільки реалізацію будь-якої іншої потреби він розглядав як необхідну передумову для самоактуалізації. Відмінності у напрямках і меті самоактуалізації пов'язані з різними внутрішніми потенціями людей і з різницею у перешкодах, які виникають на шляху особистості, що само актуалізується із зовнішнім оточенням. При цьому К. Гольдштейном самоактуалізація подавалася як жорстко соціально детермінована: як здатність людини «використовувати усі свої можливості настільки, наскільки це дозволяє оточуючий світ» [7].

На думку Е. Фромма, «у житті немає іншого смислу, крім того, що його надаємо ми самі, розкриваючи свої здібності» [8]. Уявлення про самореалізацію передбачає наявність продуктивної активності, пов'язаної із задоволенням ряду потреб: у встановленні зв'язків, захоплення, єднання зі світом; у трансцендентності, що пов'язана із відчуттям свободи й власної значущості; у коренях, як здатності відчутти себе частиною світу; в ідентичності з самим собою й іншими; у системі орієнтації, необхідній для здійснення можливості діяти цілеспрямовано.

Саме в працях Е. Шострома [9] є опис характеристики особистості, що самореалізується, «актуалізатора»: чесність (прозорість, відвертість, автентичність) – здатність бути чесними в будь-яких почуттях; усвідомленість (відгук, життєвонасичуваність, інтерес) – здатність бачити й чути себе й інших, здібність самої людини сформулювати свою думку про щось у житті; воля (спонтанність, відкритість) – здатність вільно висловлювати свої потенціали, бути господарем свого життя; довіра (віра, переконання) – віра в інших й у

себе, прагнення встановити глибокі контакти з людьми, зв'язок із життям, життя зараз, здатність впоратися із труднощами «тут й тепер».

Як зазначають автори праці «Теорії личности» Л. Хьєлл та Д. Зіглер, Г. Оллпорт [10], слід виокремлювати такі риси психологічно зрілої людини: функціональну автономію й усвідомленість мотивів поведінки; широкі межі «Я»; здатність до теплих, сердечних соціальних поступків без власницьких почуттів, до співчуття (терпимість до різноманітності у цінностях, установках, спільність з усіма людьми); емоційну нестурбованість і само сприйняття (позитивний образ до себе, терпимість до фрустрації і власних недоліків, уміння висловлювати свої думки й почуття, (враховуючи думки й почуття інших); реалістичність сприйняття, досвіду, мети; здатність до самопізнання й почуття гумору (чіткі уявлення про свої сильні сторони й слабкості); цілісну життєву філософію.

Виклад основного матеріалу, обґрунтування результатів дослідження. Варто зазначити, що неможливість зведення до одного інтегративного показника характеристик особистості, що самореалізується пояснюється багатозначністю та протиріччями цього утворення. Так, наприклад, С. Мадді узагальнив характеристики ряду авторів й виокремив такі: відкритість досвіду, що містить емоційність й рефлексію; буття «тут й тепер», що містить рухомість, адаптивність, спонтанність, індуктивне мислення; віру в організмований процес; волю в житті (почуття вільної волі й контролю над життям); творчість [11].

Проте, незважаючи на певну розбіжність у термінології щодо феномену «самореалізації», більшість зарубіжних науковців переконані, що основу самореалізації становить потреба зростання, розвитку й самовдосконалення, що основною спрямовуючою силою у прагненні до осмисленого й повноцінного особистісного та професійного життя є відповідальність і свідомість людини, сформована система цінностей [12; 13; 14].

Таким чином, аналіз теоретичних підходів зарубіжних дослідників щодо проблеми особистісної самореалізації вказує, що ця проблема відрізняється маргінальним характером оскільки охоплює теми, які належать до проблемного поля різних наук, але водночас дозволяє охарактеризувати поняття «самореалізація особистості», як одну із вищих потреб особистості, направленої не тільки на реалізацію особистості власних сил та здібностей, але й на постійне зростання власних можливостей, підвищення якості власної діяльності, в основі якої лежать вищі загальнолюдські цінності [11].

Висновки, перспективи. Отже, вважаємо, що самореалізація – це прагнення до самовдосконалення особистості, яке можна розглядати як свідомий процес найбільш повного розкриття і

зростання потенційних та спонукально-мотиваційних сутнісних сил людини, як процес самоствердження власного «Я».

Література

1. Oxford English dictionary / prepared by J. A. Simpson, E. S. C. Weiner. – Vol. 14. – Rob-Sequyle. – 1989. – 1385 p.
2. A Comprehensive Dictionary of psychological and psychoanalytical terms. A guide to usage / Ed. by B. Horacl. – New York; London; Toronto, 1958. – 488 p.
3. Горноста́й П. П. Психологія ролі самореалізації особистості : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. психол. наук : спец. 19.00.05 «Соціальна психологія; психологія соціальної роботи» / П. П. Горноста́й. – К., 2009. – 34 с.
4. Психологія особистості : словник-довідник / За ред. П. П. Горноста́й, Т. М. Титаренко. – К., 2001. – 320 с.
5. Роджерс К. Взгляд на психотерапию. Становление человека / К. Роджерс. – М. : Прогресс, 1994. – 478 с.
6. Нельсон-Джоунс Р. Теория и практика консультирования / Р. Нельсон-Джоунс. – СПб. : Питер, 2000. – 464 с.
7. Маслоу А. Психология бытия / А. Маслоу. – М. : Рефл-бук; К. : Ваклерб 1997. – 300 с.
8. Фромм Э. Психоанализ и этика / Э. Фромм. – М. : Республика, 1993. – 415 с.
9. Шостром Э. Анти Карнеги, или Человек-манипулятор / Э. Шостром. – Минск, 1992. – 345 с.
10. Хьелл Л. Теории личности / Л. Хьелл, Д. Зиглер. – СПб. : Питер Пресс, 1997. – 608 с.
11. Коростылева Л. А. Психология самореализации личности : брачно- семейные отношения / Л. А. Коростылева. – СПб. : Изд-во С.-Петербур. ун-та, 2000. – 222 с.
12. Гупаловська В. А. Самореалізація як проблема розвитку особистості у сучасній зарубіжній психології / В. А. Гупаловська // Проблеми гуманітарних наук : Наукові записки ДДПУ ім. Івана Франка. – 2002. – Вип. 10. – С. 100-110.
13. Пащенко С. Ю. Психологічні теорії професійної самореалізації особистості педагога вищої школи / С. Ю. Пащенко // Вісник Чернігів. нац. пед. ун-ту. Сер. Психологічні науки. – 2010. – Т. П. – Вип. 82. – С. 74-80.
14. Федосенко Е. В. Проблема самореализации профессионала в образовании / Е. В. Федосенко // Человек и образование. – 2011. – № 4 (29). – С. 40-43.

Сергей Радул, Елена Кумпан. Теоретические основы изучения самореализации личности в работах иностранных учёных.

В статье рассмотрены теоретические основы изучения понятия «самореализация личности». Данное понятие проанализировано на философском, психологическом и педагогическом уровнях в работах иностранных учёных. Сделан вывод, что самореализация – это стремление к самосовершенствованию личности, которое можно рассматривать как осознанный процесс роста потенциальных и побудительно-мотивационных сущностных сил человека.

Ключевые слова: самореализация, профессиональное совершенствование, логико-системный анализ, личностные потенциалы, потребности личности.

Serhii Radul, Olena Kumpan. Theoretical background for the study of personal self-fulfillment in the researches of foreign scientists.

Theoretical background for the study of term «personal self-fulfillment» has been considered in the article. This term has been analyzed at philosophic, psychological and pedagogical levels in the researches of foreign scientists. The conclusion, that a self-fulfillment – is a strive for a personal self-improvement that can be considered as a conscious development process of human potential and incentive-motivational entity strengths.

Keywords: self-fulfillment, professional enhancement, logics-system analysis, personal potential, individual's needs.

Стаття надійшла до редакційної колегії 23.05.2017

УДК 378.091.26:004.738.5(61:378.4)

© Різник О. І., Пушина О. С., 2017

Різник Ольга Іванівна, Пушина Ольга Сергіївна

Запорізький державний медичний університет

**СПРОБА ВИКОРИСТАННЯ GOOGLE ФОРМ
ДЛЯ ТЕСТУВАННЯ СТУДЕНТІВ В ВИЩОМУ
МЕДИЧНОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ**

Застосування інноваційних технологій в вищих медичних навчальних закладах освіти спрямовано на виховання та розвиток особистості студента, створює нові нормативи творчої та індивідуальної спрямованості діяльності викладача. Проаналізовано використання Google Forms стосовно інформованості про фактори ризику виникнення хвороб системи кровообігу в процесі інтерактивного навчання студентів. Доведено зручність та ефективність використання Google Forms в вищих медичних закладах освіти.

Ключові слова: інтерактивні технології, інформованість, фактори ризику, студенти медичних вищих, Google Forms.

Проблема, її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Перебудовчі процеси в Україні обумовили нові тенденції щодо розвитку освіти. З'явилася нагальна потреба суспільства в творчих, діяльних і обдарованих, інтелектуально і духовно розвинених громадянах. Для того, щоб обдарована молодь повністю розкрила свої здібності, реалізувалася в житті, необхідно створити певні умови у навчальному закладі. Саме під час використання на заняттях сучасних освітніх технологій допомагає студентам повністю розкритися, як творчим особистостям.

Аналіз публікацій (виділення невирішених проблем). Сучасні освітні технології – це система створення і застосування процесів викладання і засвоєння знань, яка враховує основні людські та технічні ресурси цих процесів, їх взаємодію з метою оптимізації всіх форм і методів освіти і виховання. Дана система орієнтована на студента з урахуванням його здібностей і можливостей, потреб та інтересів. Для підготовки фахівця, що володіє даними якостями, необхідний новий тип освіти, який вимагає змін ситуації навчання і педагогічного професіоналізму та відповідає новим умовам [1; 2]. Саме в даному контексті розуміння змін, що відбуваються зараз, слід нині розглядати інноваційні моделі освіти і адекватні їм моделі педагогічного професіоналізму. Сьогодні склалися передумови, які зумовили необхідність застосування інноваційних технологій навчання. Ці технології повинні бути мобільними, щоб миттєво реагувати на зміни ситуації на ринку праці і коригувати модель майбутнього спеціаліста; вони повинні забезпечувати індивідуалізацію освітніх програм і шляхів їх засвоєння в залежності від здібностей і інтересів студентів [3; 4]. Застосування інноваційних технологій в вищих медичних навчальних закладах освіти пов'язано з відмовою від відомих штампів, стереотипів в навчанні, виховання та розвитку особистості студента, виходить за рамки діючих нормативів, створює нові нормативи особистісно-творчої, індивідуальної спрямованості діяльності викладача.

Ціль статті – вивчити зручність використання Google Forms для тестування студентів під час практичних занять на кафедрі.

Виклад основного матеріалу, обґрунтування результатів дослідження. Нами було опитано 77 особи, студенти I курсу Запорізького державного медичного університету, з них 60,3 % жінки, 39,7% чоловіки, середній вік – 19,4 років, в Google Forms стосовно їх інформованості про фактори ризику серцево-судинних захворювань.

Студенти мали змогу пройти опитування під час занять, з власного смартфона, планшета, комп'ютера чи скористатися комп'ютерним класом. Після отримання посилання на Google Forms, он-лайн відповіді на питання стосовно інформованості про фактори ризику хвороб системи кровообігу надавалися он-лайн, в режимі реального часу. Одразу після закінчення анкетування, студент мав можливість здійснити самоконтроль та перевірити свої знання, дізнатися правильну відповідь. Після кожного опитування, програма Google самостійно вносить дані до таблиць Excel, що підвищує ефективність процесів статистичної обробки та аналізу відповідей. Одразу після закінчення анкетування із студентами були проведені бесіди з профілактики хвороб системи кровообігу із більш детальним аналізом тих питань, на які більше половини опитуваних дали неправильні відповіді. Здоров'я кожної людини на 50% залежить від способу життя, саме тому модифікація поведінкових факторів ризику, перш за все відмова від тютюнопаління, нездорового харчування, гіподинамії та надмірного вживання алкоголю здатна попередити виникнення захворювань та їх прогресування, передчасну смертність та інвалідність [5]. Наша країна зайняла активну позицію щодо імплементації стратегії Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ) з профілактики неінфекційних захворювань (НІЗ), в якій передбачено програму профілактичних заходів як на загальнодержавному, так і на індивідуальному рівнях. На національному рівні були досягнені певні здобутки (прийняття закону про заборону паління в громадських місцях, збільшення акцизів на тютюн, прийняття національної стратегії з оздоровчої рухової активності) [6], але на індивідуальному рівні заходи із зниження тягаря НІЗ, на жаль, залишаються малоефективними та високо затратними, що вірогідно зв'язано із низьким рівнем інформованості та мотивації населення щодо здорового способу життя [7]. У всесвітній історії існує чимало прикладів впливу інформаційно-комунікаційних технологій на показники здоров'я населення позитивним чином. Досить згадати надзвичайний досвід Фінляндії та проекту «Північна Карелія», завдяки якому збільшилася тривалість життя та зменшилась смертність від серцево-судинних захворювань, також досить ефективну інформаційну компанію у Чехії «Відмовся і виграєш», завдяки якій 25% учасників кинула палити. Зараз, із прогресом у електронних і мобільних технологіях, з'явилися нові можливості інформування та опитування, з можливістю отримати зворотній зв'язок. Сформувалося суспільство нового типу, що засноване на знаннях -К-суспільство (від knowledge-знання) [8]. В свою чергу, населення поділяється на «цифрових аборигенів», що були народжені після 1980 р., і до яких належать наші студенти, та «цифрових іммігрантів» – 40-річних осіб та старше [9].

Збірник наукових статей

Саме через ці зміни у суспільстві змінюється й система інформування та навчання студентів медичних вищих. Серед опитуваних – 95% відмітили, що користуватися Google Forms зручно і легко, а 97% вважають Google Forms кращою альтернативою звичним тестуванням та анкетуванням на паперових носіях чи в системі RATOS. 70% студентів вважають за потрібне після заповнення Google Forms отримувати персональну статистику на свою поштову скриньку для проведення самоконтролю і більш кращого вивчення та запам'ятовування матеріалу.

Висновки, перспективи. 1. Інтерактивні технології є важливим складником особистісно-зорієнтованого навчання в вищому медичному закладі освіти. 2. Google Forms дозволяє слідкувати за відповідями студентів в режимі реального часу і аналізувати дані в Google таблицях або інших додатках. 3. Використання Google Forms в вищих медичних закладах освіти має високу економічну ефективність в зв'язку зі зниженням затрат на паперові носії, а також час викладача на їх обробку, перевірку та висновки.

Література

1. Демчук М. И. Высшая школа в стратегии инновационного развития республики Беларусь / М. И. Демчук. – Мн. : «РИВШ», 2006. – 299 с.
2. Новые педагогические и информационные технологии в системе образования / Под ред. Полат Е. С. – М. : Владос, 2002. – 183 с.
3. Суворова Н. «Интерактивное обучение – Новые подходы» / Н. Суворова. – М., 2005. – 125 с.
4. Чернилевский Д. В. Инновационные технологии и дидактические средства современного профессионального образования / Д. В. Чернилевский, В. Б. Моисеев. – М. : МГИЦ, 2002. – 150 с.
5. Global status report on noncommunicable diseases 2010 / WHO. – Geneva : WHO, 2011 – 162 p.
6. Пузанова О. Г. Інформаційні технології профілактики серцево-судинних захворювань у первинній ланці охорони здоров'я у первинній ланці охорони здоров'я : дієвість консультування щодо фізичної активності та харчування / О. Г. Пузанова // Східноєвропейський журнал громадського здоров'я. – 2011. – № 2. – С. 68-73.
7. Лашкул З. В. Концептуальні підходи до профілактики артеріальної гіпертензії в умовах реформування охорони здоров'я / З. В. Лашкул // Український медичний часопис. – 2014. – № 6 (104). – С. 54-60.

8. Юрьева Л. Н. Формирование киберкультуры: от клинописи к Интернету / Л. Н. Юрьева // Новости медицины и фармации в Украине. – 2015. – № 15 (558). – С. 20-21.

9. Impact of mHealth chronic disease management on treatment adherence and patient outcomes : a systematic review [Online resource] / S. Hamine, E. Gerth Guyette, D. Faulx, B. B. Green, A. Ginsburg // Journal of Medical Internet Research. – 2015. – Vol. 17 (2). – Access mode : <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4376208/>.

Ольга Резник, Ольга Пушина. Попытка использования Google форм для тестирования студентов в высшем медицинском учебном заведении

Применение инновационных технологий в высших медицинских учебных заведениях направлено на воспитание и развитие личности студента, создает новые нормативы творческой и индивидуальной направленности деятельности преподавателя. Проанализировано использование Google Forms относительно информированности о факторах риска возникновения болезней системы кровообращения в процессе интерактивного обучения студентов. Доказано удобство и эффективность использования Google Forms в высших медицинских учебных заведениях.

Ключевые слова: интерактивные технологии, информированность, факторы риска, студенты медицинских высших, Google Forms.

Olga Ryznik, Olga Pushina. An attempt to use Google Forms for testing of students in higher medical institution.

The innovative technologies are used in higher medical educational establishments with an aim to breed and develop student's personality, to make new standards of creative and individual direction of teacher's activity. The use of Google Forms concerning awareness of students about risk factors of cardiovascular diseases while process of interactive education was studied. The convenience and effectiveness of use of Google Forms in higher medical institutions is proved.

Keywords: interactive technologies, awareness, risk factors, students of higher medical institutions, Google Forms.

Стаття надійшла до редакційної колегії 29.05.2017

Свячена Ярослава Юрївна
Харківський обласний медичний коледж

**НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ
СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ:
ПРОЕКТ «ХАРКІВ – МІСТО ПАТРІОТІВ»**

Проаналізовано сучасний стан проблеми національно-патріотичного виховання студентської молоді. Висвітлено нормативно-правові документи з означеної проблеми. Розроблено проект: «Харків – місто патріотів». Розкрито суть та особливості поетапної реалізації проекту.

Ключові слова: національно-патріотичне виховання, студентська молодь, патріотизм особистості, проект.

Проблема, її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Харків – це не лише площі, вулиці, будинки, а передусім люди, які в ньому мешкають. Сталий розвиток Харкова, як й усієї України, можливий за умов формування патріота свого міста, держави.

Українська земля славетна своїми героями. За довгу історію у нас були і великі князі, і хоробрі козаки, і відчайдушні захисники. Напевне, ніхто не сперечатиметься, що Запорізьку Січ поправу називають першим демократичним об'єднанням у світі, вона була незалежною, і всі європейські країни намагалися налагодити з нею дипломатичні відносини. Її мешканці – козаки – були не просто вояками українських земель, а мужніми, сильними, спритними, навіть, містичними особистостями, які любили свою Батьківщину більш за все. Це почуття патріотизму та любові пройшло через століття.

Під час Другої світової війни за героїчні вчинки на Харківській землі понад 200 солдатів і офіцерів нагороджені Золотою зіркою Героя. У 2014 році протидія Уряду курсу на Євроінтеграцію підняла національну свідомість та почуття патріотизму на новий щабель. Лише за 2014 рік Золотою зіркою Героя за громадянську мужність, патріотизм, героїчне відстоювання конституційних засад демократії, прав і свобод людини, самовіддане служіння Українському народу були нагороджені 110 осіб. Отже, почуття патріотизму було і залишається однією з характерних рис та фундаментальних цінностей українського народу.

Патріотизм особистості закономірно пов'язаний з гуманізмом, соціальною справедливістю, турботою, взаємоповагою. Почуття

патріотизму асоціюється з любов'ю до рідної землі, родини, народу. Неможливо відокремити патріотизм від національних святинь, національної свідомості й самосвідомості, шанобливого ставлення до національної культури, толерантного ставлення до кращих надбань народів, що населяють Україну.

Актуальність національно-патріотичного виховання молоді зумовлена багатогранністю впливів середовища на підростаюче покоління. Національний патріотизм як кисень: він знаходиться всередині нас і навколо, якого ми не помічаємо, але без якого ми загинемо.

Сьогодні ми є свідками того, що відсутність або невірне розуміння національного патріотизму стає причиною загибелі людей, руйнуванню численних селищ і міст в Україні.

Ціль статті – на підґрунті аналізу сучасного стану проблеми національно-патріотичного виховання студентської молоді та відповідно до вимог нормативно-правових документів розкрити особливості реалізації розробленого нами проекту «Харків – місто патріотів».

Аналіз публікацій (виділення невирішених проблем). Відомий український учений І. Бех вказує, що почуття патріотизму є однією з провідних цінностей, якими має оволодіти підростаюча особистість. Великою мірою без цього почуття її соціальне життя буде неповноцінним, надзвичайно збідненим, оскільки вона перебуватиме поза важливими зв'язками і відносинами, які визначають її соціальну позицію, суспільно значуще функціонування, внутрішнє душевне задоволення, самооцінку, життєвий успіх [1].

Основні завдання національно-патріотичного виховання підростаючого покоління визначено указами Президента України від 12.06.2015 № 334/2015 «Про заходи щодо поліпшення національно-патріотичного виховання дітей та молоді» [2], від 13.10.2015 № 580/2015 «Про Стратегію національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016-2020 роки» [3] та ін.; також наказами Міністерства освіти і науки України від 16.06.2015 № 641 «Про затвердження Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді, заходів щодо реалізації Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді та методичних рекомендацій щодо національно-патріотичного виховання у загальноосвітніх навчальних закладах» [4], від 16.07.15 № 768 «Про національно-патріотичне виховання в системі освіти» [5].

На регіональному рівні ця проблема частково знайшла відображення у програмі з військово-патріотичного виховання молоді та участі населення у заходах оборонної роботи на 2015 – 2017 роки (рішення Харківської обласної ради від 15.01.2015 № 1144-VI) [6] та

освітньому проєкті «Виховний простір Харківщини» (рішення розширеної колегії Департаменту науки і освіти Харківської обласної державної адміністрації від 19.10.2016 р.) [7], проте проблема національно-патріотичного виховання молоді на міському рівні – м. Харкова – залишається не розробленою, тому актуальною.

Виклад основного матеріалу, обґрунтування результатів дослідження. Задля розв'язання проблеми та поставлених завдань нами розроблено проєкт: «Харків – місто патріотів» (науковий керівник – доц. Ю. Б. Мельник), який спрямований на організацію змістовного дозвілля студентської молоді м. Харкова, використання найефективніших засобів як національно-патріотичного і громадянського виховання, так і морально-духовного, формування культури здоров'я, здорового способу життя.

Метою проєкту є запровадження нових форм організації змістовного дозвілля студентської молоді Харкова на засадах формування національно-патріотичного виховання, поваги та пошани до людей і здобутків української культури. Проєкт спрямований переважно на підлітків та молодь від 16 до 30 років, проте окремі заходи включають залучення педагогічних працівників загальноосвітніх, позашкільних, вищих навчальних закладів, громадських організацій, дорослого населення міста Харкова. Проєктом планується охопити 10-12 тисяч осіб.

Відповідно до мети визначені такі *завдання проєкту*:

1) посилити у освітніх закладах різних типів і рівнів роботу з національно-патріотичного виховання молоді, яка здійснюється в позанавчальний час, що спрямована на формування любові до Батьківщини, громадянських якостей; популяризувати культурне розмаїття, історичну спадщину країни, рідного краю; формувати історичну пам'ять; забезпечити духовну єдність поколінь;

2) сприяти формуванню духовно-моральних якостей підростаючого покоління, вихованню пошани та любові до культурного спадку свого народу та мистецтва, культивуванню кращих рис української ментальності: працелюбності, свободи, справедливості, доброти, чесності, відповідального ставлення до природи; а також толерантного ставлення до представників інших народів, культур і традицій, до однолітків, батьків, інших людей;

3) запроваджувати нові форми і методи організації змістовного дозвілля студентської молоді Харкова щодо формування культури здоров'я, здорового способу життя, фізичного розвитку, спрямованих на формування сталої здорової поведінки;

4) стимулювати студентську молодь, педагогічні колективи, громаду до продуктивної взаємодії у сфері формування національно-

патріотичного виховання молоді, поваги та пошани до людей і здобутків української культури.

Змістові лінії проекту:

- національно-патріотичне, громадянське виховання;
- морально-духовне, гуманістичне виховання;
- формування культури здоров'я, здорового способу життя.

Зміст поетапної реалізації проекту «Харків – місто патріотів» проілюстровано в таблиці 1.

Таблиця 1

Зміст поетапної реалізації проекту «Харків – місто патріотів»

Назва етапу	Сутність етапу	Заходи етапу	Термін здійснення
підготовчо-коригуючий	розробка сучасної стратегії та конкретних механізмів запровадження нових форм організації змістовного дозвілля студентської молоді на засадах формування національно-патріотичного виховання, поваги та пошани до людей і здобутків української культури	відбір найбільш кваліфікованих спеціалістів та проведення добору волонтерів у галузі соціальної роботи, організація їхньої діяльності	з 01 червня 2017 р. по 31 липня 2017 р.
змістовно-процесуальний	діяльність робочої групи з реалізації заходів формування національно-патріотичного виховання молоді	організація та проведення: - екскурсій; - походів; - спортивних змагань; - квестів; - реалізація комплексу тематичних бесід; - тренінгових програм з національно-патріотичної тематики	з 01 серпня 2017 р. по 31 березня 2018 р.

узагально- ючий	підготовка до друку публікацій з основних напрямів діяльності; поширення інформації в Інтернет ресурсі, засобах масової інформації, серед організацій третього сектору, державних (освітніх, військових, медичних) установ щодо найкращих практичних здобутків реалізації цього проекту	друк публікації з основних напрямів діяльності; поширення інформації в Інтернет ресурсі, засобах масової інформації щодо найкращих практичних здобутків реалізації цього проекту в сферах: соціальній, культурній, освітній	з 01 квітня 2018 р. по 31 травня 2018 р.
--------------------	---	---	--

Отже, проект реалізовуватиметься у 3 етапи, тому на кожному з них передбачено вимірювання результатів, які є індикаторами результативності.

Робоча команда, яка реалізовуватиме проект, складатиметься з курсантів та студентів (гуманітарного факультету) Національної академії Національної гвардії України та студентів Харківського обласного медичного коледжу, а також волонтерів-спеціалістів (з вищою педагогічною освітою) Харківської обласної громадської організації «Культура Здоров'я», які мають досвід реалізації освітніх, культурно-просвітницьких, спортивно-оздоровчих проектів, а також видавництва навчальної та наукової літератури. Вищезазначені організації є партнерами реалізації цього проекту.

Висновки, перспективи. Соціальна значущість цього проекту полягає в можливості об'єднання зусиль молоді та навчальних закладів, батьків і громадськості для реалізації завдань національно-патріотичного, духовно-морального виховання учнів, студентів, молоді; запровадження комплексу ефективних засобів національно-патріотичного виховання молоді міста Харкова в позанавчальний час. Суспільною корисністю проекту є створення в освітньому просторі Харківщини належних умов для формування у молоді патріотичних почуттів, духовних цінностей; поваги до законів, державних символів; громадянських якостей, толерантного ставлення до людей; навичок правомірної та здоров'язбережувальної поведінки тощо.

Основні етапи проекту: підготовчо-коригуючий, змістовно-процесуальний та узагальнюючий, вони передбачають послідовну

реалізацію комплексу заходів, що забезпечать результативність національно-патріотичного виховання студентської молоді міста Харкова.

Проект здійснюватиметься в контексті діяльності загальноосвітніх та вищих навчальних закладів щодо реалізації Концепції національно-патріотичного виховання дітей та молоді.

Література

1. Бех І. Д. З Україною в серці (тренінг з патріотичного виховання дітей та молоді) : посіб. / І. Д. Бех, В. І. Кириченко, Ж. В. Петрочко. – Харків: «Друкарня Мадрид», 2016. – 140 с.

2. Указ Президента України від 12.06.2015 № 334/2015 «Про заходи щодо поліпшення національно-патріотичного виховання дітей та молоді».

3. Указ Президента України від 13.10.2015 № 580/2015 «Про Стратегію національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016-2020 роки».

4. Наказ Міністерства освіти і науки України від 16.06.2015 № 641 «Про затвердження Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді, заходів щодо реалізації Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді та методичних рекомендацій щодо національно-патріотичного виховання у загальноосвітніх навчальних закладах».

5. Наказ Міністерства освіти і науки України від 16.07.2015 № 768 «Про національно-патріотичне виховання в системі освіти».

6. Рішення розширеної колегії Департаменту науки і освіти Харківської обласної державної адміністрації від 19.10.2016 «Про схвалення освітнього проекту «Виховний простір Харківщини».

7. Рішення обласної ради від 15.01.2015 № 1144-VI (XXXIII сесія VI скликання) «Про схвалення регіональної програми військово-патріотичного виховання молоді та участі населення у заходах оборонної роботи на 2015 – 2017 роки.

8. Свячена Я. Ю. Національно-патріотичне виховання молоді у вищих навчальних закладах військового та медичного спрямування / Я. Ю. Свячена // Наукове забезпечення службово-бойової діяльності Національної гвардії України : Збірник тез доповідей VIII наук.-практ. конф., 31 берез. 2017 р. Секція 4. «Актуальні проблеми морально-психологічного та правового забезпечення службово-бойової діяльності Національної гвардії України». – Х. : Національна академія Національної гвардії України, 2017. – С. 138 – 140.

Ярослава Свяченая. Национально-патриотическое воспитание студенческой молодежи: проект «Харьков – город патриотов».

Проанализировано современное состояние проблемы национально-патриотического воспитания студенческой молодежи. Освещены нормативно-правовые документы по указанной проблеме. Разработан проект: «Харьков – город патриотов». Раскрыта суть и особенности поэтапной реализации проекта.

Ключевые слова: национально-патриотическое воспитание, студенческая молодежь, патриотизм личности, проект.

Yaroslava Svyachenaya. National-patriotic education of students: the project «Kharkov – the city of patriots».

The current state of the problem of national-patriotic upbringing of student youth is analyzed. The normative-legal documents on the mentioned problem are covered. The project was developed: «Kharkiv is a city of patriots». The essence and features of the phased implementation of the project are revealed.

Keywords: national-patriotic education, student youth, patriotism personality, project.

Стаття надійшла до редакційної колегії 01.04.2017

UDC 159.955.2:37.013.2"20"-027.512

© Slivak V., 2017

Slivak Viktoriia

Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute

THE NOTION OF CONTEMPORARY SPECIALIST FORMATION THROUGH THE PRISM OF PSYCHOLOGY AND PEDAGOGY

This article is dedicated to the notion of psychological and pedagogical impacts on the process of specialist formation. A lot of attention is initially paid to the general understanding of the role of psychology and pedagogy in this process that eventually directly influences the development of a modern specialist.

Keywords: the formation of a specialist, psychology, pedagogy, pedagogical psychology, society, contemporary specialists, pedagogical approach, psychological approach.

Introduction. Nowadays the role of the psychological and pedagogical aspects of formation of the professional competence of the future specialists are usually underestimated if not neglected at all by the

scientists and the society in general. There are not enough scientific works that cover this topic in psychology and as the result the level of awareness regarding such notions in the people's minds is low too, no matter how important and useful these concepts are.

The aim of this article is to draw the attention of world's society to the notion of contemporary specialist formation that occurs through the prism of psychology and pedagogy.

Analysis of the last scientific works. The subject of this article is unexplored neither in the scientific works of Ukrainian scientists nor in the foreigners'. Some of scientists, like V. Kobulchenko, do pay attention to the general concept of personality formation under the agenda of pedagogical psychology, however the main question –how is the specialist formation influenced through psychology and pedagogy remains unanswered.

Results. To begin with, it is important to understand what is meant under the terms of «psychological and pedagogical impacts» and only then investigate the role of the mentioned impacts on the development of modern specialists. First of all, it is noteworthy to mention that the process of specialist formation can be considered through the prism of two branches of science: psychology and pedagogy. «This literally means that there are psychological and pedagogical conditions required for the formation of a professional to take place. On the one hand, the first one foresees the formation of a specialist through the development, process and result of psychic activity of an individual» [1]. «In this case the formation is an object of psychological sciences that investigate the laws, regularities and manifestations of the physic of the future specialist. This is considered to be a so-called psychological approach or method that tries to figure out what a specialist has inside its personality at that certain moment and what can be developed from it later due to the purposeful actions» [1].

On the other hand, the formation of the modern specialist can be considered in the context of its upbringing or with the help of another branch of science – pedagogy. «The pedagogical approach is aimed at understanding what has to be formatted in the specialist so that he could correspond to the social demands that are required by a society from both an individual and a professional» [1].

The importance of the equal influence of these two branches of science gives us opportunity to combine their general impact in one notion that was granted the name – pedagogical psychology – one of the most important branches of psychological science. «The basis of allocation of this branch of psychology is the psychological aspect of concrete activity of teaching, training. Two other classification bases of psychological branches are psychological aspect of development and the relation of the person to society are highlighted on these grounds, such as age and social psychology» [2].

Secondly, after getting familiar with the theoretical notion of the psychological and pedagogical approaches in the formation of a specialist, it is possible to start the investigation of its practical usage. My point of view is that the contemporary specialist formation comes through the prism of psychology and pedagogy in two stages: first of all, through described earlier psychological method, we can get familiar with the talents, character, habits and possibilities of a potential specialist. Then, due to pedagogical methods the skills, habits and all the set of the possibilities of the specialist is adopted to the demands of the society and social understanding. For example, children learn how to use their knowledge in the frames of school during the lessons and while communicating with their classmates. This is the starting point for both approaches. Then, later at the university the pedagogical approach starts to prevail: professors step by step adopt the new knowledge of students and the old school skills to the demands of the market and society. This mechanism continues even afterwards after graduation when people who are already specialists acquire even more skills and experience during their work and try to find its' use and the correspondence of the new experience and habits to the eternally-changing world and to the society as a form of its manifestation.

Conclusions. All things can considered, it can be summarized that psychology and pedagogy, manifested in appropriate approaches, play an important and determinative role in the formation of a specialist in a contemporary world. What is more, the importance of their influence is also supported by the fact that they continue to have a certain impact on the individual during different stages of life: from the very beginning at school to the most conscious ages when a specialist is already formed. For these reasons, the notion of a modern specialist formation through psychology and pedagogy has to be estimated more seriously with appropriate scientific attention and future investigations.

References

1. Кобильченко В. В. Формування особистості як психолого-педагогічна проблема [Електронний ресурс] / В. В. Кобильченко. – Режим доступу : http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe.PDF/ooop_2012_3%281%29__12.pdf. – Назва з титул. екрану.
2. Marchibayeva Ulbosyn. Psychological aspects of formation the professional competence of the future specialists [Online resource] / Marchibayeva Ulbosyn, Tazhigulova Batima, Omarov Yessen, etc. – Access mode : http://ac.els-cdn.com/S1877042815021588/1-s2.0-S1877042815021588-main.pdf?_tid=a46733da-44ae-11e7-83b6-00000aab0f6c&acdnat=1496090433_124503d1cc589a79f4d7583f1c089162. – Name from the title screen.

Вікторія Слівак. Поняття формування сучасного спеціаліста через призму психології і педагогіки.

Ця стаття присвячена поняттю психологічних і педагогічних впливів на процес формування спеціаліста. Багато уваги приділяється спочатку загальному розумінню ролі психології і педагогіки у цьому процесі, яка зрештою виражається у прямому її впливі на розвиток сучасного спеціаліста.

Ключові слова: формування спеціаліста, психологія, педагогіка, педагогічна психологія, суспільство, сучасні спеціалісти, педагогічний підхід, психологічний підхід.

Виктория Сливак. Понятие формирования современного специалиста сквозь призму психологии и педагогики.

Эта статья посвящена понятию психологических и педагогических влияний на процесс формирования специалиста. Много внимания уделено сначала общему пониманию роли психологии и педагогики в этом процессе, которая в конечном итоге, выражает свое прямое влияние на развитие современного специалиста.

Ключевые слова: формирование специалиста, психология, педагогика, педагогическая психология, общество, современные специалисты, педагогический подход, психологический подход.

Стаття надійшла до редакційної колегії 30.05.2017

УДК 37.091.2::614.253.4]:167.1-316.62GOOGLE

© Станин Д. М., Сединкин В. А., 2017

**Станин Дмитрий Михайлович,
Сединкин Владислав Анатольевич**

Государственное учреждение

«Днепропетровская медицинская академия МЗ Украины»

ПРОБЛЕМА «ЭФФЕКТА GOOGLE» В ПРОЦЕССЕ ПОДГОТОВКИ МОЛОДОГО СПЕЦИАЛИСТА

Проанализирована проблема «эффекта Google» и ее влияние на процесс обучения врачей-интернов. Предложены варианты решения данного вопроса при проведении практических занятий в программе подготовки будущего специалиста.

Ключевые слова: «эффект Google», врачи-интерны, последипломное образование.

Проблема, её связь с важными научными или практическими задачами. На сегодняшний день сохраняется особенность в медицине неотложных и критических состояний – это необходимость принятия немедленного правильного решения для оказания помощи больному здесь, сейчас и безотлагательно. Достаточно часто скорость принятия решения измеряется не в часах, а в минутах и даже в секундах. Недаром в медицине существуют правила «золотого часа», «золотой минуты».

В рабочих программах подготовки специалистов уровни молодого специалиста оцениваются следующими градациями: ознакомлен, умеет, овладел. Подразумевается, что на первом уровне подготовки молодой специалист знает о существовании тех или иных диагнозов, стандартов диагностики и лечения. Следующий уровень уже требует не только знания о существующих проблемах, но и умения, пусть с подсказками, провести диагностику, знать принципы лечения. И только на более высоком уровне молодой специалист не только сам проводит диагностику, но и назначает адекватное лечение. При этом в подготовке молодого специалиста в последнее десятилетие все чаще сталкиваются с проблемой «эффекта Google» [3; 5].

Цель статьи – анализ влияния «эффекта Google» на процесс обучения врачей-интернов и возможные варианты решения данного вопроса при проведении практических занятий.

Анализ публикаций (выделение нерешённых проблем). В 2011 году учеными Нью-Йоркского Колумбийского университета были опубликованы результаты крупного исследования «Влияние Google на память: когда информация всегда доступна». Исследователи разделили студентов на две группы и предложили запомнить им некоторое количество фактических данных. Сразу после этого одной из групп сообщили, что эту же информацию, в случае чего, они смогут подсмотреть в интернете. Вторая группа была вынуждена полагаться только на собственную память. Спустя некоторое время выяснилось, что вторая группа запомнила факты намного лучше первой. Так был впервые обнаружен интересный психологический феномен, уже получивший название «эффект Google» [4].

Эффект заключается в том, что человек, знающий, что он может в любой момент получить доступ к определенной информации, перекладывает ответственность за хранение этой информации на внешний источник. Как только студенты первой группы узнавали, что факты в их голове также есть в интернете, вся эта информация условно помечалась как «неважная» и быстро забывалась. Проблема «эффект Google» состоит не в том, что из-за технологий мозг начинает запоминать информацию хуже. Проблема в том, что он начинает

удалять ее из памяти преднамеренно. Вместо самого важного факта запоминается способ его поиска [2].

Изложение основного материала, обоснование результатов исследования. «Google», «Википедия» и другие поисковые системы кардинально изменили ситуацию. Благодаря развитию Интернета, содержимое памяти отдельных людей потеряло свое значение. Поскольку практически везде есть доступ к сети, многие люди предпочитают искать информацию с помощью персонального компьютера или смартфона, вместо того, чтобы вспомнить ее, «вытянув» ее из собственной памяти, или обратиться к коллегам, носителям такой информации [1].

Все чаще молодые специалисты во время подготовки при вопросах преподавателя (даже простейших) обращаются не к своей памяти, а немедленно обращаются в сеть интернета.

Но, во-первых, даже запрос о нормах показателей анализов, данных других исследований занимают определенное время. И вопрос не о быстродействии сети, а в умении формулировать правильно запрос на поиск, получить ответ, его прочитать и осмыслить. В неотложных ситуациях этого времени, как правило, нет.

По большому счету, издание клинических протоколов лечения наиболее распространенных заболеваний – вынужденная мера, когда врач, не обладающий опытом клинического мышления, не способный извлечь из собственной памяти перечень симптомов, характерных для того или иного заболевания, просто, используя клинические протоколы, проводит лечение. Но далеко не всегда заболевание укладывается в тот перечень симптомов, которые приведены в протоколе. Вот и приходится все чаще и чаще пациентам сталкиваться с ситуациями, когда молодой врач далеко не сразу правильно сформулирует диагноз, немедленно назначит и проведет адекватное лечение. А на вопрос – почему не сразу начато адекватное лечение, звучит ответ – «мы лечили согласно протоколу». Очевидных решений по данной проблеме нет.

Выводы, перспективы. На наш взгляд, возможны следующие варианты решения проблемы:

1. Максимальное ограничение использования сети Интернет во время занятий. Внешне наиболее очевидное решение, однако, в этом варианте наиболее часто встречается глухой отпор в виде скрытого использования Интернет-ресурсов, не приводящий к результативному решению.

2. Повторение однотипных диагностических и лечебных ситуаций в течение нескольких занятий подряд, когда молодой специалист поневоле запомнит правильное решение. Но нет никакой уверенности, что эти знания сохранятся на достаточно длительное

время. Практика показывает, что выживаемость таких знаний не более 2-3 месяцев, что явно недостаточно для молодого специалиста.

Литература

1. Dong Guangheng. Behavioural and brain responses related to Internet search and memory / Dong Guangheng; Potenza Marc N. // European Journal of Neuroscience. – 2015. – Vol. 42 (8). – P. 2546–2554. doi :10.1111/ejn.13039.
2. Huebner B. Transactive Memory Reconstructed : Rethinking Wegner's Research Program / B. Huebner // The Southern Journal of Philosophy. – 2016. – Vol. 54 (1). – P. 48–69. doi :10.1111/sjp.12160.
3. Olson Curtis A. Focused search and retrieval : The impact of technology on our brains / A. C. Olson // Journal of Continuing Education in the Health Professions. – 2012. – Vol. 32 (1). – P. 1–3. doi :10.1002/chp.21117.
4. Sparrow B. Google Effects on Memory : Cognitive Consequences of Having Information at Our Fingertips / B. Sparrow; J. Liu; D. M. Wegner // Science. – 2011. – Vol. 333 (6043). – P. 776–778. doi :10.1126/science.1207745.
5. Varshney Lav R. The Google effect in doctoral theses / R. L. Varshney // Scientometrics. – 2012. – Vol. 92 (3). – P. 785–793. doi:10.1007/s11192-012-0654-4.

Дмитро Станін, Владислав Седінкін. Проблема «ефекту Google» в процесі підготовки молодого фахівця.

Проаналізовано проблему «ефекту Google» і її вплив на процес навчання лікарів-інтернів. Запропоновано варіанти вирішення даного питання при проведенні практичних занять в програмі підготовки майбутнього фахівця.

Ключові слова: «ефект Google», лікарі-інтерни, післядипломна освіта.

Dmitry Stanin, Vladyslav Sedinkin. The problem of «Google effect» in the learning process the young specialist.

The problem of the «Google effect» and its impact on the learning process of interns are analyzed. Variants of the solution of this question are offered at carrying out of practical employment in the program of training of the future expert.

Keywords: «Google effect», doctors interns, postgraduate education.

Стаття надійшла до редакційної колегії 21.05.2017

Ушакова Юлія Вікторівна
Кіровоградська льотна академія
Національного авіаційного університету

АТМОСФЕРА У ЛЬОТНОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ПРОЦЕС НАВЧАННЯ

В статті розглядається важливість позитивної атмосфери у льотному навчальному закладі і її вплив на процес навчання. Особлива увага акцентується на взаємовідносинах між педагогічним колективом та курсантами, вплив викладача на активність курсантів. Розглянуті принципи, якими повинен керуватися викладач для створення позитивної атмосфери. Надано обґрунтування важливості адекватної системи контролю й оцінювання отриманих знань, вмінь та навичок.

Ключові слова: атмосфера, курсант, мотивація, відносини «курсант-викладач», навчально-виховний процес, взаємодія.

Проблема, її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. На сучасному етапі розвитку професійної освіти в Україні, в умовах великої конкуренції та попиту на висококваліфікованих фахівців актуалізується проблема пошуку ефективних моделей підготовки курсантів льотних навчальних закладів. Одним з основних чинників, що впливають на ефективність навчання, є атмосфера у навчальному закладі, що впливає і на формування відношення до майбутньої професії. В даний час цей чинник рідко враховується, але це дуже важлива складова навчального процесу, яку неможливо залишити поза увагою.

Зважаючи на важливість, значущість даної проблеми та недостатню розробленість, необхідно підкреслити актуальність питання позитивної атмосфери у льотному навчальному закладі, показати важливість керувати емоційний стан на заняттях, сприяти забезпеченню доброзичливих відносин між курсантами та викладачами.

Аналіз публікацій (виділення невирішених проблем). Проблеми впливу емоцій на ефективність навчального процесу розглядали: Т. В. Василюшина, А. О. Горбатков, О. О. Конопкін; Е. Д. Кайрис, Г. В. Ложкін, А. К. Маркова, В. Д. Потапова, В. Л. Семиченко, В. О. Сухомлинський та інші, які зазначили, що позитивні емоції забезпечують більш високі результати в навчальні.

Проте підготовці курсантів льотних навчальних закладів належної уваги поки що приділено не було.

Виклад основного матеріалу, обґрунтування результатів дослідження. Важливе місце у забезпеченні розвитку та функціонуванні педагогічної системи займає атмосфера у льотному навчальному закладі та взаємовідносини між педагогічним колективом та курсантами. Головною рисою навчального закладу повинна бути сприятлива атмосфера. Вона формує ставлення викладачів і курсантів до навчального процесу як до цікавого, важливого й особисто значущого. Бажання і вміння підтримувати гарні стосунки є запорукою позитивної атмосфери створення сприятливих умов для розвитку, вдосконалення й ефективного навчання. Викладач повинен буди спрямований на курсанта та його інтереси, без всюдозволеності, з взаєморозумінням, співпраці й допомоги. Відкритість й взаєморозуміння – основа безконфліктних, рівноправних стосунків.

Позитивна атмосфера у льотному навчальному закладі – стан міжособових стосунків, що виявляються в сукупності педагогічних умов, які сприяють ефективній діяльності курсанта.

Створення сприятливої атмосфери для ефективного навчання викладач повинен зайняти певну педагогічну позицію. А саме:

- відношення до курсанта, індивідуальний підхід;
- відношення до заняття;
- відношення до самого себе.

Створити позитивну атмосферу на занятті викладач зможе, якщо буде керуватися такими принципами (за К. Роджерсом):

- від початку й упродовж всього навчального процесу демонструвати свою повну довіру до студентів;

- викладач має допомагати студентам у формуванні й уточненні цілей і завдань, що стоять як перед групами, так і перед кожним студентом окремо;

- викладач має завжди виходити з того, що в студентів є внутрішня мотивація до навчання;

- він повинен бути для студентів джерелом різноманітного досвіду, до якого завжди можна звернутися за допомогою, коли виникають труднощі у вирішенні того чи іншого завдання, важливо, щоб у такій ролі він виступав для кожного студента;

- викладач має розвивати в собі здібності відчувати емоційний настрій студента і приймати його;

- викладач повинен бути активним учасником групової взаємодії;

- викладач повинен відверто виявляти в групі свої почуття;

- викладачу потрібно добре знати самого себе [2].

Позитивна атмосфера, тісні міжособистісні контакти та відсутність конфліктів забезпечує формування у курсантів почуття задоволення навчанням, позитивне ставлення до самих себе, що, в свою чергу, сприяє зростанню активності курсантів, реалізації головних потреб та формує позитивне ставлення до майбутньої професії. Адекватне ставлення один до одного, доброзичлива критика, вільне висловлювання власної думки при обговоренні питань та завдань, чуйність, але водночас вимогливість викладача у ставленні до кожного курсанта, сприяє становленню самооцінки, самоконтролю та самонавчання, що впливає на формування у курсантів потреби в самовдосконаленні та самоаналізі.

У навчальній діяльності важливо не тільки передати інформацію, а й спланувати спільну роботу, прийняти й реалізувати рішення. Ефективність навчання залежить від того, наскільки злагодженим є взаємозв'язок між членами групи та викладачами. Що, в свою чергу, допоможе курсантові підготуватися до майбутньої професії, так як професійна діяльність авіафахівців це, перш за все, робота у команді, де все залежить один від одного.

Неможливо сформувати сприятливу атмосферу у навчальному закладі окремо від суб'єктивних відносин «курсант-викладач» та «курсант-курсант». За словами А. К. Маркової, спільна діяльність студентів і викладача передбачає не тільки комунікативну, але й предметно-практичну взаємодію з колективом студентів у цілому, або взаємодію з групами студентів чи з окремими студентами, що є складовою частиною колективу [1, с. 25].

Для формування сприятливої атмосфери в навчальному процесі потрібно залучити курсантів в спільну навчальну діяльність, побудова відносин «викладач-курсант» оснований на взаємоповазі, співробітництві та довірі. Інтерес і взаємодія – також важливі чинники у процесі навчання. Якість підготовки авіаційного фахівця в даний час характеризується володінням спеціальними знаннями, професійними вміннями, що дає змогу йому швидко розв'язувати проблеми, що виникають. Головним компонентом цього є взаємодія, взаємозв'язок між курсантом і викладачем. Система «викладач-курсант» представляє собою концепцію взаємних маніпуляцій, націлених на досягнення поставленої мети. Така взаємодія займає важливе місце, так як впливає на розвиток цінностей майбутнього авіафахівця.

Справжні дружні взаємовідносини залежать від зв'язку інтересів групи та від інтересу кожного окремого курсанта. Без сумніву, сумісна навчальна діяльність формує чітку сукупність професійних інтересів. Інтереси в ході професійної діяльності можуть змінюватися. Тому важливим для формування сприятливої атмосфери є зближення даних інтересів. Тільки в атмосфері взаємоповаги,

взаєморозуміння, довіри курсанти почуватимуться впевнено та матимуть змогу максимально використати свій потенціал.

Якщо у навчальному закладі негативна атмосфера, головні потреби курсантів залишаються нереалізованими, що призведе до песимізму, невдоволення, негативного ставлення до самих себе, відмови допомагати один одному, зниження самооцінки, відсутність самоконтролю, і, як наслідок, невисокі результати в навчанні та негативне ставлення до майбутньої професії і нездатність взяти на себе відповідальність за свої дії, що призведе до грубих помилок в ході своєї професійної діяльності. В таких групах відсутня орієнтація на розвиток як професійний, так і особистісний, з'являються конфлікти.

До найпоширеніших причин, які можуть погіршити атмосферу на занятті, належать:

- нездатність викладача прогнозувати на занятті поведінку студентів;
- намагання викладача будь-якими засобами зберегти свій соціальний статус за рахунок зниження статусу студента;
- намагання суворо покарати студента, мотивуючи це тим, що зайва суворість не завадить;
- нездатність до самоконтролю (роздратованість, брутальність, знервованість, нетактовність, грубість, мстивість, самовдоволеність, безпорадність тощо);
- брак педагогічних здібностей;
- незадовільна організація роботи у педагогічному колективі;
- застосування покарання без урахування позиції студентів [3].

Ще одним важливим чинником, який впливає на створення позитивної атмосфери, є адекватна система контролю та оцінювання. Провідною функцією контролю та оцінки знань, умінь та навичок є: розкриття недоліків протікання навчального процесу, визначення рівня засвоєння навчального матеріалу. Актуальна ціль методу контролю та оцінки – це мотивація до регулярної, цілеспрямованої роботи курсантів, розвиває їх уважність та зосередженість як на заняттях, так і під час самостійної роботи. Регулярний контроль надасть змогу курсантам порівняти вимоги викладача зі своєю успішністю, внести потрібні корективи, зрозуміти, над чим потрібно додатково працювати, а викладач бачитиме, в чому полягає його допомога курсантові. Викладач повинен абсолютно об'єктивно оцінювати кожного курсанта.

Висновки, перспективи. Формування та розвиток позитивної атмосфери відбувається на різних етапах та видах діяльності. Її роль в житті кожного курсанта і групи має багато функцій. Позитивна атмосфера формує денотативне відношення до своєї групи. Також атмосфера на занятті залежить від зібраності та налаштованості групи.

Отож, головним завданням викладача є управління навчально-виховним процесом, створення умов, що спонукають розвитку сприятливої атмосфери, що, в свою чергу, сприяє розвитку навчальних досягнень студентів.

Література

1. Зязюн І. А. Педагогічна майстерність : Підр. для вузів / І. А. Зязюн, Л. В. Крамущенко, І. Ф. Кривonos. – К. : Вища школа, 1997. – 349 с.

2. Котко Т. П. Пути формирования здорового психологического коллектива в классном коллективе / Т. П. Котко // Практическая психология и социальная работа. – 2001. – № 6. – С. 13-21.

3. Педагогічна майстерність сучасного вчителя : теорія і практика: Підручник за кредитно-модульною технологією навчання для бакалаврів / Т. Ф. Бельчева, С. С. Ізбаш, М. В. Елькін та ін. – Мелітополь : ТОВ «Видавничий будинок ММД», 2012. – 2-ге вид. – 364 с.

Юлия Ушакова. Атмосфера в летном учебном заведении и ее влияние на процесс обучения.

В статье рассматривается важность позитивной атмосферы в летном учебном заведении и ее влияние на процесс обучения. Особое внимание акцентируется на взаимоотношениях между педагогическим коллективом и курсантами, влияние преподавателя на активность курсантов. Рассмотрены принципы, которыми должен руководствоваться преподаватель для создания позитивной атмосферы. Предоставлено обоснование важности адекватной системы контроля и оценки полученных знаний, умений и навыков.

Ключевые слова: атмосфера, курсант, мотивация, отношения «курсант-преподаватель», учебно-воспитательный процесс, взаимодействие.

Yuliya Ushakova. The atmosphere in the flight education and its impact on the learning process.

This article considers an importance of positive atmosphere in the flight education and its influence on the education process. Special attention has been paid to the relationship between teaching staff and students and to the teacher's influence on students activity. The ways for the teacher to create this type of atmosphere are considered here as well. The importance of a proper control system and given knowledge assessment was also proved in the article.

Keywords: atmosphere, cadet, motivation, relations «cadet teacher», teaching and educational process, interaction.

Стаття надійшла до редакційної колегії 25.05.2017

Чернявська Олена Олексіївна
Кіровоградська льотна академія
Національного авіаційного університету

КЕЙС МЕТОД У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНІЙ МОВИ ТА ПІДВИЩЕННЯ МОТИВАЦІЇ МАЙБУТНІХ АВІАЦІЙНИХ ФАХІВЦІВ

Розглянутий кейс метод як один з методів підвищення мотивації до навчання та, зокрема, вивчення іноземної мови серед майбутніх авіаційних фахівців. Запропоновані варіанти використання методу для удосконалення навиків усного мовлення та аудіювання у процесі навчання іноземній мові майбутніх пілотів та диспетчерів.

Ключові слова: кейс метод, мотивація, аудіювання, усне мовлення.

Проблема, її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Професійна діяльність авіаційних спеціалістів висуває особливі вимоги до володіння англійською мовою, що зумовлені умовами значної завантаженості диспетчерів та пілотів на певних етапах польоту, підвищеної відповідальності, необхідністю виконувати декілька задач одночасно, можливий психологічний тиск та стрес. Умови праці значним чином визначають особливості підготовки авіаційних фахівців, визначаючи не лише зміст навчання, засоби навчання, а й особливу увагу певним видам діяльності у процесі професійної підготовки.

Особливості умов праці та ведення радіозв'язку між пілотами та диспетчерами визначають пріоритетні методи навчання, серед яких, безумовно, перевага належить інтерактивним методам навчання, зокрема, спрямованим на розвиток усного мовлення та аудіювання. Важливо навчити майбутніх авіафахівців сприймати аудіо та візуальну інформацію незалежно від її якості та складності, вміти негайно на неї реагувати, застосовуючи знання з різних галузей знань та дисциплін. Оскільки вивчення англійської мови охоплює широкий спектр термінології з різних дисциплін професійного спрямування, необхідно забезпечити інтегративні зв'язки між цими дисциплінами в процесі вивчення іноземної мови.

Виклад основного матеріалу, обґрунтування результатів дослідження. Для забезпечення цих потреб одним з найбільш ефективних методів навчання є, безперечно, кейс метод, зокрема вивчення аварійних ситуацій, вивчення результатів розслідування авіаційних пригод, відео - та аудіо-записи, що демонструють аварійні

та нестандартні ситуації в польоті та після нього. За допомогою цього методу створюється комфортна атмосфера співпраці, в якій викладач є організатором, а джерелом інформації є ситуація та самі учасники навчального процесу. Розуміння курсантами реалістичності заданої ситуації провокує більшу зацікавленість і тому більшу ефективність засвоєння матеріалу. Механізм роботи з ситуацією можна окреслити таким чином: 1. Ознайомлення із ситуацією. 2. Аналіз ситуації, визначення кола проблем. 3. Дискусія. 4. Висновки.

Викладач повинен розуміти свою роль модератора, а не лідера у процесі обговорення, вміти рівноцінно приймати до уваги судження, незалежно від їхньої правильності, підготувати питання, які б максимально зацікавили учасників і таким чином залучити якомога більше з них. Важливо не дозволяти дискусії виходити далеко за межі її тематики, робити висновки таким чином, щоб кожен учасник дискусії відчував свій внесок [1].

Загалом, всі ситуації, що можуть використовуватися як основа для застосування цього методу, класифікуються наступним чином:

1. Ситуація – ілюстрація (демонструє закономірності, механізми, наслідки);

2. Ситуація – проблема (опис реальної проблемної ситуації, вирішення якої необхідно знайти або обґрунтувати її відсутність);

3. Ситуація – оцінка (опис стану, вихід з кого вже знайдений і необхідно критично проаналізувати прийняте рішення);

4. Ситуація – вправа (звернення до спеціальних джерел інформації, літератури, довідникам) [2].

Таким чином, в якості матеріалів для ситуації викладач може застосовувати:

- відеоматеріали, наприклад, випуски новин, передачі з аналізом авіаційних катастроф, ролики з надзвичайними ситуаціями;

- аудіо матеріали: частини записів переговорів з нестандартними, аварійними ситуаціями, радіопередачі;

- друковані тексти: доповіді про стандартні та нестандартні ситуації в польоті, уривки з нормативної технічної документації, статті тощо.

За умов іншомовного середовища в процесі навчання авіаційних фахівців англійській мові важливо застосовувати саме автентичні матеріали, зокрема, використовувати матеріали з різною вимовою, акцентами, що також можуть супроводжуватися сторонніми шумами та іншими дистракторами. Реалістичність запропонованих даних є одним із додаткових стимулів.

Обговорення нестандартних і аварійних ситуацій та виявлення можливих способів уникнення подібних ситуацій у майбутньому є сильним мотивуючим фактором, оскільки в умовах підвищеної

небезпечності професії та відповідальності, майбутні авіафахівці можуть на власні очі побачити можливі наслідки недостатньої професійної компетентності, поганого володіння англійською мовою та зокрема професійною термінологією для ведення радіообміну. Наочна демонстрація найбільш негативних наслідків можливих професійних помилок, недоліків у підготовці чи недостатнього тренування у поєднанні зі знанням про те, що частотність таких випадків є незначною, переважно слугує не демомотиватором, а сильним стимулом до оволодіння не лише професійними знаннями, а й відповідними навиками. Проблемні ситуації здатні стимулювати студента / курсанта самостійно оволодіти певними знаннями, що можуть виходити за межі програми певних навчальних дисциплін, слідкувати за найновішими тенденціями та технічними досягненнями в авіаційній галузі, особливо зважаючи на швидкість технічного прогресу у цій галузі.

Цінним при застосуванні цього методу є поєднання індивідуального та колективного в ньому, можливість поділитися більш глибоким знаннями з певних питань, висловити своє бачення проблеми, відстояти власну думку з одного боку, а з іншого – в результаті дійти певного спільного висновку шляхом обговорення, виробити здатність до кооперації, що в умовах реальної екстремальної ситуації є вирішальним та життєво важливим для авіафахівця.

Свою ефективність, зокрема, довели відео з розслідуваннями авіаційних пригод, що детально та наочно розбирають кожен окремий випадок. Їхньою безперечною перевагою є автентична англійська мова, напружений сюжет та професійний підхід до їх створення. Курсанти / студенти отримують відео від викладача відео за допомогою електронних засобів заздалегідь та переглядають його самостійно. На занятті курсанти / студенти виконують тест на розуміння переглянутого матеріалу, фактичної інформації з нього, після чого викладач стимулює обговорення за допомогою проблемних питань. Метод було перевірено на заняттях з англійської мови в групах пілотів та диспетчерів 2, 3 та 4 року навчання, де була доведена його ефективність та здатність мотивувати курсантів до вивчення не лише іноземної мови, а й інших дисциплін професійного спрямування, зокрема технічних дисциплін, авіаційної метеорології тощо.

Висновки, перспективи. Таким чином, в процесі такого обговорення курсанти вдосконалюють мовленнєві навички, актуалізують спеціальні професійні лексичні одиниці; активно використовують теоретичні та практичні знання, засвоєні з інших предметів; вдосконалюють здатність до аналізу, застосування знань на практиці; вдосконалюють комунікативні навички, здатність формулювати та публічно висловлювати власну думку, толерантно

Психолого-педагогічні проблеми становлення сучасного фахівця Випуск 2017
сприймати інші думки; застосовують нестандартне, творче мислення;
вчаться співпраці та ефективній взаємодії у колективі.

Література

1. Ситуационный анализ, или Анатомия Кейс-метода / под ред. Ю. П. Сурмина. – Киев : Центр инноваций и развития, 2002. – 286 с.

2. Ступина С. Б. Технологии интерактивного обучения в высшей школе : учебно-методическое пособие / С. Б. Ступина. – Саратов : Издательский центр «Наука», 2009. – 52 с.

Елена Чернявская. Кейс метод в процессе обучения иностранному языку и повышение мотивации будущих авиационных специалистов.

Рассмотрен кейс метод, как один из способов повышения мотивации к учебе, в частности, к изучению иностранного языка среди будущих авиационных специалистов. Предложены варианты использования метода для усовершенствования навыков устной речи и аудирования в процессе изучения иностранного языка будущими пилотами и диспетчерами.

Ключевые слова: кейс метод, мотивація, аудирование, устная речь.

Olena Cherniavska. Case study for teaching foreign languages and motivating future aviation specialists.

Case study was considered here as one of the methods of motivating future aviation specialists for studies, and namely for learning foreign languages. Some variants of the method were suggested for improving listening comprehension and speaking skills among future pilots and air traffic controllers.

Keywords: case study, motivation, listening comprehension, speaking.

Стаття надійшла до редакційної колегії 31.05.2017

УДК 159.9.018.2-027.561(078.9):377.3-057.212

© Белікова Ю. А., 2017

Белікова Юлія Анатоліївна

Донецький Національний університет, м. Вінниця

МОДЕЛЬ СИСТЕМИ ПЕДАГОГІЧНОГО СТИМУЛЮВАННЯ ПРОФЕСІЙНОГО САМОРОЗВИТКУ МАЙБУТНІХ МАЙСТРІВ ВИРОБНИЧОГО НАВЧАННЯ

Стаття присвячена розгляду моделі професійного саморозвитку студентів інженерно-педагогічних спеціальностей технікумів, майбутніх майстрів виробничого навчання. У статті обґрунтовано необхідність проектування системи професійного саморозвитку

майбутніх фахівців професійно-технічної освіти на основі компетентнісного, системного, цілісного підходів.

Ключові слова: професійний саморозвиток, майстер виробничого навчання, педагогічне забезпечення.

Проблема, її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Модернізація освіти неможлива без розуміння майстра виробничого навчання як активного суб'єкта, що пізнає і перетворює себе в процесі діяльності. Практика свідчить, щоб бути на рівні сучасних вимог, необхідно не тільки успішно займатися в системі спеціально організованої підготовки, але і безперервно працювати над собою, професійно сприяти саморозвитку майбутнього майстра виробничого навчання. Потрібна система проектування професійного саморозвитку майбутнього майстра виробничого навчання, яка враховує провідні функції сучасного освітнього менеджменту: мотиваційну, проектувальну, організаційну, стимулювальну і контрольну.

Ціль статті, постановка завдання. Цілі статті – розглянути проектування професійного саморозвитку майбутнього майстра виробничого навчання з позиції компетентнісного, системного, цілісного підходів; побудувати модель системи педагогічного стимулювання професійного саморозвитку майбутніх майстрів виробничого навчання.

Аналіз публікацій (виділення невирішених проблем). На теоретико-методологічному рівні проблема саморозвитку особистості знайшла своє висвітлення в працях вітчизняних (Г. Костюк, І. Бех, Б. Вульф, О. Газман, Г. Звенигородська, В. Зінченко, О. Киричук, Б. Кобзар, Л. Кулікова, А. Меренков, М. Ценко) та зарубіжних (Р. Бернс, А. Маслоу, Г. Олпорт, К. Роджерс) та інших. У сучасній психолого-педагогічній науковій літературі представлено багато моделей проектування та стимулювання саморозвитку людини. Ми ставимо завдання побудувати модель системи педагогічного стимулювання професійного саморозвитку майбутніх майстрів виробничого навчання з урахуванням компетентнісного, системного, цілісного підходів.

Виклад основного матеріалу, обґрунтування результатів дослідження. Професійний саморозвиток – це мотивований процес свідомої, якісної і незворотної зміни особистістю своїх моральних якостей, інтелектуальних і соціальних здібностей і можливостей, своїх фізичних, психічних і духовних сил з метою «добудувати» себе до ідеального образу цілісної особистості. Реалізація цього процесу здійснюється за наявності умов, вимог, за власними темпами і цільовими орієнтирами. Ми розглядаємо професійний саморозвиток як

керовану цілісну систему. У рамках розгляду моделі стимулювання професійного саморозвитку майбутніх майстрів виробничого навчання охарактеризуємо її основні структурні елементи.

Провідними концептуальними положеннями системного плану є такі: домінантне ствердження проекту професійного саморозвитку майбутніх майстрів виробничого навчання засновано на системності, а саме, проект є сукупністю самовизначення елементів з їх внутрішніми і зовнішніми зв'язками; проект професійного саморозвитку має ієрархічну побудову, складається з підсистем більш низького рангу; система у цілому і її підсистеми мають певну цілісність і автономність, тобто здатні функціонувати у власному колі або бути протиставлені до нього; цілісність у системі проекту професійного саморозвитку майбутніх майстрів виробничого навчання забезпечується завдяки наявності різного типу зв'язків у системі; сукупність елементів системи професійного саморозвитку та їх зв'язок підводить до поняття структури системи, що дозволяє побачити ієрархічність та направленість її дій; дослідження проекту системи професійного саморозвитку передбачає визначення і вивчення її елементів та зв'язку між цими елементами; сутність системного і цілісного бачення відповідного проекту потребує моделювання.

Конкретизуючи висловлені концептуальні положення стратегічного характеру, отримуємо алгоритм побудови системи проєктування професійного саморозвитку майбутнього майстра виробничого навчання.

1. Сформувати у майбутніх майстрів виробничого навчання мотиви професійного саморозвитку;

2. Спланувати систему проекту професійного саморозвитку (цільові орієнтири, заходи, коло учасників проекту, визначення відповідальних, очікуваний результат);

3. Організувати умови професійної самоосвіти і самовиховання майбутніх майстрів сучасними засобами (включення у програму фахової підготовки відповідних спецкурсів, внесення змін до навчальних планів і навчальних програм дисциплін, проведення професійних конкурсів, олімпіад, екскурсій);

4. Стимулювати професійний саморозвиток студентів (нагородження, подяка, визначення, підвищення якості та результатів навчання, моделювання цільових орієнтирів та векторів професійного саморозвитку);

5. Здійснити контроль за результатами впровадження системи професійного саморозвитку;

6. Оцінити результати.

Спираючись на цей алгоритм, вже можна спроектувати як загальну функціональну модель системи професійного саморозвитку майбутніх майстрів виробничого навчання, так і її розширений варіант.

Наукова модель – це уявна чи матеріально реалізована система, яка адекватно відображає предмет дослідження і здатна змінити його так, що вивчення моделі сприяє отриманню нової інформації про цей предмет. При цьому головною перевагою моделювання як методу педагогічного дослідження визначається можливість охопити систему цілісно, що дозволяє поліпшити планування навчального процесу, оптимізувати структуру навчального матеріалу, підвищити ефективність навчально-виховного процесу, побудувати та інтерпретувати нову теорію, перевірити гіпотезу педагогічного дослідження. Аналізуючи вищесказане, вважаємо, що метод моделювання дозволить нам цілісно вивчити процес стимулювання професійного саморозвитку майбутніх майстрів виробничого навчання, тому що ми зможемо побачити не тільки окремі елементи цього процесу, але й розглянути зв'язки між ними з різних сторін.

Модель системи педагогічного стимулювання професійного саморозвитку майбутніх майстрів виробничого навчання.

Мета: забезпечення ефективного професійного саморозвитку майбутніх майстрів виробничого навчання методами самоосвіти і самовиховання.

Завдання: стимулювання та мотивація професійного розвитку; підвищення рівня компетентності; розширення сфери компетентностей особистості: ініціативність, відповідальність, корпоративність; формування професійної Я-концепції, сприяння формуванню у студентів індивідуального стилю професійної діяльності; проектування професійної кар'єри та альтернативних сценаріїв професійної діяльності; психологічна підтримка майбутнього спеціаліста.

Зміст професійної підготовки: соціально-гуманітарні, соціально-економічні, загально-технічні, загально-професійні та спеціальні знання і способи діяльності спеціалістів професійної освіти.

Технології: інформаційно-комунікаційна; проектно-діагностична; особистісно-розвивальна; тренінгові.

Моніторинг: кожний рівень професійного розвитку майбутнього фахівця потребує додаткового аналізу (репродуктивний, адаптивний, евристичний, рефлексивний, творчий, самоактуалізаційний).

Змістовий компонент: знання цінностей змісту професійно-педагогічної освіти на особистісному рівні; знання теорії і методики професійного саморозвитку особистості; уміння в сфері забезпечення власного професійно-педагогічного саморозвитку.

Провідні цілі: актуалізація і розкриття вітального й аксіологічного (професійно-педагогічного) потенціалу кожного майбутнього фахівця; сприяння розвитку особистісних і професійних якостей.

Принципи функціонування системи педагогічного стимулювання професійного саморозвитку майбутніх майстрів виробничого навчання:

П1. Принцип соціальної доцільності професійно-педагогічного саморозвитку як результату професійної самоосвіти і самовиховання;

П2. Принцип адекватності між змістом самоосвіти майбутніх майстрів виробничого навчання та запитамі ринку праці;

П3. Принцип самоцінності індивідуальної траєкторії професійного становлення та розвитку засобами самоосвіти і самовиховання;

П4. Принцип першочергового забезпечення потреб особистості майбутнього майстра в оволодінні теорією і методикою самоосвіти і самовиховання;

П5. Принцип неперервності психолого-педагогічної підтримки процесу самоуправління кожним студентом власним професійним саморозвитком;

П6. Принцип створення особистісного розвивального середовища для всіх суб'єктів професійного саморозвитку.

Технолого-методичний компонент:

Мотиваційно-ціннісний етап

Методи: формування мотивів активності у професійно-педагогічному саморозвитку; забезпечення емоційного переживання осмислення цінностей майстра виробничого навчання.

Організаційно-діяльнісний етап

Методи організації процесів: проектування професійного саморозвитку; впровадження завдань – самозобов'язань.

Стимулювальний етап

Методи: стимулювання інтересу до професійно-педагогічного саморозвитку; стимулювання відповідальності за результати професійного саморозвитку; стимулювання активності в оволодінні цінностями майстра виробничого навчання;

Оцінно-результативний етап: оцінка ступеня оволодіння рівнями професійно-педагогічної діяльності (репродуктивним, особистісно-евристичним, суспільно-креативним); оцінка здатності до професійно-педагогічного саморозвитку впродовж життя.

Висновки, перспективи. На основі моделі системи педагогічного стимулювання професійного саморозвитку майбутніх майстрів виробничого навчання спроектована програма, результатом реалізації якої повинні стати результати: досягнення ефективності

професійно-педагогічного саморозвитку студентів на особистісному рівні, підвищення рівня професійного розвитку майбутнього фахівця; сформована потреба у проектуванні професійно-культурного розвитку впродовж життя; готовність до професійної діяльності, її труднощів; здатність до самоорганізації професійного саморозвитку.

Література

1. Кучерявий О. Г. Професійне самовиховання у вищій школі : навч. посіб. / О. Г. Кучерявий. – К. : Освіта України, 2010. – 200 с.

2. Неперервна професійна освіта: проблеми, пошуки, перспективи : монографія / за ред. І. А. Зязюна. – К. : Вид-во «Віпол», 2000. – 636 с.

3. Семиченко В. А. Проблема особистісного розвитку й саморозвитку в контексті неперервної професійної освіти / Валентина Анатоліївна Семиченко // Педагогіка і психологія. – 2010. – № 2 – С. 46-57.

Юлия Беликова. Модель системы педагогического стимулирования профессионального саморазвития будущих мастеров производственного обучения.

Статья посвящена рассмотрению модели профессионального саморазвития студентов инженерно-педагогических специальностей технических вузов, будущих тренеров. В статье обоснована необходимость проектирования системы профессионального саморазвития будущих специалистов технического и профессионального образования на основе компетентностного, системного, целостного подходов.

Ключевые слова: профессиональное саморазвитие, мастер производственного обучения, педагогическое сопровождение.

Yulia Belikova. A model system of teacher incentives for professional self-development of future trainers.

The article is devoted to consideration of models of professional self-development of students of engineering-pedagogical specialties of technical colleges, of future trainers. In the article the necessity of designing the system of professional self-development of future specialists of technical and vocational education on the basis of kompetentnostnogo, systemic, holistic approaches.

Keywords: professional self-development, master of industrial training, pedagogical support.

Стаття надійшла до редакційної колегії 28.05.2017

Бріцкан Тетяна Георгіївна

Ізмаїльський державний гуманітарний університет

ВПРОВАДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

У статті розглянута проблема інноваційного навчання та готовності вчителя до його впровадження. Розкрито сутність інновації. Обґрунтовано її вплив на навчальну діяльність молодших школярів та на розвиток творчої особистості вчителя початкових класів. Описано певні інноваційні технології та їх використання в навчальному процесі.

Ключові слова: інновація, інноваційні технології, особистісно-орієнтоване навчання, інформаційно-комунікаційні технології, хмарні технології, інтерактивні технології, проектно-дослідницькі технології, готовність до інноваційної педагогічної діяльності.

Проблема, її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Процес реформування освіти в Україні є спробою застосування нових форм роботи в межах традиційної системи. Сучасній школі сьогодні потрібний учитель, який міг би оновлювати, удосконалювати зміст своєї діяльності. Впоратися з цим завданням можна тільки за умови розумного впровадження інноваційних технологій.

Аналіз публікацій (виділення невирішених проблем).

Поняття «інноваційна технологія» завжди було в колі уваги видатних педагогів (О. Арламова, І. Беха, Л. Ворзацької, Л. Галіцина, В. Давидова, Л. Ілюхіна, М. Кларіна, А. Ніколс, О. Пехота, О. Харченко, Г. Цукерман та інших). Проблему інноваційної діяльності розглядали у своїх дослідженнях також відомі зарубіжні та вітчизняні психологи: Дж. Гілфорд, П. Торренс, Дж. Рензуллі, Р. Стернберг, О. М. Матюшкін, Я. О. Пономарьов, Д. Б. Богоявленська, В. М. Дружинін, В. О. Моляко.

Ціллю статті є обґрунтування особливостей впровадження інноваційних технологій як засобу розвитку особистості вчителя початкових класів.

Виклад основного матеріалу, обґрунтування результатів дослідження. Інновація в перекладі з грецької мови означає «оновлення, новизна, зміна». У зв'язку зі складністю і неоднозначністю даного феномена немає однозначного підходу до

його визначення. Американські вчені вважають, що інновація – це новизна, ідея, яка є новою для конкретної особи, і не має значення, чи є ідея об'єктивно новою, чи ні, визначає її в часі, який минув з моменту її відкриття або першого використання.

В. Паламарчук новацію вважає результатом (продуктом) творчого пошуку особи або колективу, що відкриває принципове нове у науці та практиці, інновацію – результатом породження, формування і втілення нових ідей. Саме втілення нових ідей є ознакою, за якою відрізняють інновації від власне новацій: якщо педагог відкриває щось нове у науці, то він є новатором, а якщо він впроваджує наукову ідею у практику – інноватор [2, с. 95].

У педагогічній літературі дано безліч класифікацій і груп інновацій. Найвідоміші: інновації, спрямовані на розробку нових форм, технологій і методів навчально-виховного процесу; інновації, спрямовані на відпрацювання нового змісту освіти та нових способів його структурування. Впроваджуючи в свою діяльність інноваційні технології, вчитель має бути готовим до такої діяльності.

Сучасні освітні технології, що використовуються вчителями початкових класів на уроках: особистісно-орієнтоване навчання, інформаційно-комунікаційні технології, хмарні технології, інтерактивні технології, проектно-дослідницька технології.

Особистісно-орієнтоване навчання – це таке навчання, центром якого є особистість дитини, її самотність, самоцінність: об'єктивний досвід кожного спочатку розкривається, а потім узгоджується зі змістом освіти (І. С. Якиманська). Технологію особистісно-орієнтованого навчання важливо впроваджувати в систему роботи вчителя початкових класів на кожному уроці, адже це головний шлях до розвитку особистості.

Технології індивідуалізації процесу навчання можуть застосовуватися у роботі з обдарованими дітьми чи з учнями, які мають проблеми у навчанні, при підготовці учнів до олімпіад та інше.

Інформаційні технології не тільки полегшують доступ до інформації і відкривають можливості варіативності навчальної діяльності, її індивідуалізації та диференціації, але і дозволяють повному організувати взаємодію всіх суб'єктів навчання, побудувати освітню систему, в якій учень був би активним і рівноправним учасником освітньої діяльності. Вчитель початкових класів може використати комп'ютерні технології у таких напрямках: комп'ютерний контроль знань, використання мультимедійних програм або навчальних комп'ютерних програм різного типу; створення комп'ютерних програм для проведення лабораторних та практичних робіт; комп'ютерне моделювання об'єктів і процесів природи тощо.

Тому творчі вчителі прагнуть самостійно створювати уроки, де провідна роль залишається за ними, а комп'ютер виконує роль асистента, засобу інтенсифікації, контролю та оцінювання навчальної діяльності учнів.

Хмарні технології (cloud computing) являють собою вільний спосіб доступу до зовнішніх обчислювальних інформаційних ресурсів у вигляді сервісів, що надаються за допомогою мережі Інтернет. Загальною перевагою для всіх користувачів хмарних технологій є те, що отримати доступ до «хмари» можна не лише з ПК чи ноутбука, але також з нетбука, смартфона, планшета, тому що головною вимогою для доступу є наявність Інтернету, а для роботи програмного забезпечення «хмари» використовуються потужності віддаленого серверу [3]. Хмарні технології особливо корисні для вчителів при підготовці та організації навчального процесу.

Інтерактивні технології (авт. О. Пометун, Л. Пироженко), ідея яких полягає в тому, що процес пізнання відбувається за умови постійної активної взаємодії всіх учнів. Суть інтерактивного навчання полягає в тому, що навчальний процес відбувається за умови постійної, активної взаємодії всіх учнів; учитель і учень є рівноправними суб'єктами навчання. Технологія передбачає моделювання життєвих ситуацій, використання ролевих ігор, спільне розв'язання проблем. Інтерактивне навчання – це навчання діалогу, під час якого відбувається взаємодія учасників педагогічного процесу з метою взаєморозуміння, спільного розв'язання навчальних завдань, розвитку особистісних якостей учнів. Залежно від мети уроку, форм організації навчальної діяльності використовуються інтерактивні технології кооперативного навчання, колективно-групового навчання, ситуативного моделювання, опрацювання дискусійних питань.

Проект (лат. projectus – кинутий вперед) передбачає розробку завдання, попередній, передбачуваний пошук відповіді на питання, шлях вирішення проблеми. Навчальний проект – це завдання учням, сформульовані у вигляді проблеми, і їх цілеспрямована діяльність, форма організації взаємодії учнів з учителем та учнів між собою і як результат діяльності – учнівський проект, що вирішує дану проблему [2].

Організуючі роботу учнів над проектом, треба враховувати, що лише особиста зацікавленість учня в отриманні результату, позитивна мотивація на вирішення проблеми проекту можуть підтримати його самостійність. Розширення способів роботи з джерелами інформації, посилення самостійної ролі учнів в проектній діяльності формують базові компетенції: пошук, збір, аналіз, представлення, передачу інформації, створення (в тому числі і комп'ютерної) презентації, проектування спільної діяльності, рефлексію, самонавчання. Проектна

діяльність дозволяє педагогу організувати роботу з різними групами учнів, що в певному ступені визначає шляхи просування кожного учня від більш низького до більш високого рівня навчання – від репродуктивного до творчого. Проектування дозволяє формувати особистісні якості учнів, в першу чергу, вміння працювати в колективі, брати на себе і розділяти відповідальність за вибір, вирішувати питання, аналізувати результати діяльності. Дослідницька діяльність – це діяльність, пов'язана з рішенням творчого, дослідницького завдання із заздалегідь невідомим рішенням. Дружинін В. М. вважає, що «ця діяльність – її прийнято називати творчістю – вимагає безперервного творення ідей, яких немає при готовому отриманні знань». В ході проектно-дослідницької діяльності ефективно використовувати технологію «Навчання у співпраці»: «Головна ідея навчання у співпраці – вчитися разом, а не просто щось виконувати разом! Практика показує, що разом навчатися не тільки легше і цікавіше, але і значно ефективніше».

Впровадження інноваційних освітніх технологій є нелегкою справою, навіть, для досвідченого вчителя і потребує ґрунтовної підготовки (підбір матеріалів, складання плану, підготовка наочного, ігрового матеріалу, ретельне вивчення індивідуальних особливостей учнів класу та ін.). Вчитель має бути готовим до впровадження інноватики.

Готовність до інноваційної педагогічної діяльності – це особливий особистісний стан, який передбачає наявність у педагога мотиваційно-ціннісного ставлення до професійної діяльності, володіння ефективними способами і засобами досягнення педагогічних цілей, здатності до творчості і рефлексії [1, с. 277]. Готовність до інноваційної діяльності є передумовою ефективної діяльності педагога, максимальної реалізації його можливостей, розкриття творчого потенціалу.

Готовність педагога до інноваційної діяльності визначають за такими показниками [1, с. 280]:

1. Усвідомлення ним потреби запровадження педагогічних інновацій у власній педагогічній практиці.

2. Інформованість про новітні педагогічні технології, знання новаторських методик роботи.

3. Зорієнтованість на створення власних творчих завдань, методик, налаштованість на експериментальну діяльність.

4. Готовність до подолання труднощів, пов'язаних зі змістом та організацією інноваційної діяльності.

5. Володіння практичними навичками освоєння педагогічних інновацій та розроблення нових.

Висновки, перспективи. Таким чином, за допомогою сучасних інноваційних технологій забезпечується можливість досягнення ефективного результату в розвитку особистісних якостей в процесі засвоєння знань, умінь, навичок. Інноваційна діяльність є специфічною і досить складною, потребує від вчителя особливих знань, навичок, здібностей. Впровадження інновацій неможливе без педагога-дослідника, який володіє системним мисленням, розвинутою здатністю до творчості, сформованою й усвідомленою готовністю до інновацій. Перспективи подальшого вивчення даної проблеми ми бачаємо у розробці системи підготовки педагогічних кадрів до впровадження інноваційних технологій навчання у початковій школі.

Література

1. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології : Навчальний посібник / І. М. Дичківська. – К. : Академвидав, 2004. – 352 с.
2. Паламарчук В. Ф. Як виростити інтелектуала?: посіб. [для вчителів] / В. Ф. Паламарчук. – К. : Знання, 1989. – 112 с.
3. Шиненко М. А. Використання хмарних технологій для професійного розвитку вчителів [Електронний ресурс] / М. А. Шиненко, Н. В. Сороко. – Режим доступу : http://ite.kspu.edu/webfm_send/308. – Назва з титул. екрану.

Татьяна Брицкан. Внедрение инновационных технологий как средство развития творческой личности учителя начальных классов.

В статье рассмотрена проблема инновационного обучения и готовности учителя к его внедрению. Раскрыта сущность инновации. Обоснованно ее влияние на учебную деятельность младших школьников и на развитие творческой личности учителя начальных классов. Описаны некоторые инновационные технологии и их использование в учебном процессе.

Ключевые слова: инновация, инновационные технологии, личностно-ориентированное обучение, информационно-коммуникационные технологии, облачные технологии, интерактивные технологии, проектно-исследовательские технологии, готовность к инновационной педагогической деятельности.

Tetiana Britskan. Introduction of innovative technologies as a means of developing the creative personality of a primary school teacher.

The article deals with the problem of innovative teaching and readiness of the teacher for its implementation. The essence of innovation is revealed. Its

Збірник наукових статей

influence on the educational activity of junior schoolchildren and on the development of the creative personality of the primary school teacher is justified. Some innovative technologies and their use in the educational process are described.

Keywords: *innovation, innovative technologies, personality-oriented training, information and communication technologies, cloud technologies, interactive technologies, design and research technologies, readiness for innovative pedagogical activity.*

Стаття надійшла до редакційної колегії 31.05.2017

АВТОРИ

Альохіна Наталія Вікторівна – кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки та психології, Національний фармацевтичний університет.

Берестова Валерія Вікторівна – викладач, Коледж Національного фармацевтичного університету.

Белікова Юлія Анатоліївна – аспірант, Донецькій національний університет, м. Вінниця.

Богомол Наталія Павлівна – викладач, Коледж Національного фармацевтичного університету.

Бріцкан Тетяна Георгіївна – Ізмаїльський державний гуманітарний університет.

Бугайчук Костянтин Леонідович – кандидат юридичних наук, доцент, Харківський національний університет внутрішніх справ.

Гончарова Анастасія Максимівна – Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Інститут післядипломної освіти.

Давиденко Юлія Григорівна – вчитель вищої категорії, вчитель-методист початкових класів, Житомирська міська гімназія № 3.

Дерегуз Лариса Вікторівна – викладач, Коледж Національного фармацевтичного університету.

Зайка Євген Валентинович – кандидат психологічних наук, доцент, професор кафедри загальної психології, Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна.

Ізотова Анастасія Володимирівна – Київський національний університет імені Тараса Шевченка.

Кайдалова Лідія Григорівна – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри педагогіки та психології, Національний фармацевтичний університет.

Клигуненко Олена Миколаївна – доктор медичних наук, професор, завідувач кафедри, Державний заклад «Дніпропетровська медична академія МОЗ України».

Кондаурова Ганна Юріївна – кандидат медичних наук, доцент, доцент кафедри біології, Національний медичний університет імені О. О. Богомольця.

Костікова Ольга Володимирівна – старший викладач, Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди.

Крайнова Тетяна Іванівна – Голова громадської організації «Міждисциплінарний інститут розвитку».

Кудрявцева Тетяна Олексіївна – кандидат педагогічних наук, методист, Коледж Національного фармацевтичного університету.

Кумпан Олена Олександрівна – старший викладач, Кіровоградська льотна академія Національного авіаційного університету.

Мазніченко Марія Анатоліївна – кандидат біологічних наук, асистент кафедри біології, Національний медичний університет імені О. О. Богомольца.

Малинівська Людмила Іванівна – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри охорони праці та цивільної безпеки, Житомирський державний університет імені Івана Франка.

Мартінова Олена Вікторівна – викладач, Коледж Національного фармацевтичного університету.

Матюшина Вікторія Олексіївна – асистент кафедри гігієни, екології та безпеки життєдіяльності, Донецький національний медичний університет, м. Краматорськ.

Мельник Юрій Борисович – доктор філософії з освітніх наук, доцент, психолог вищої категорії, практичний психолог-методист, Голова Правління, Харківська обласна громадська організація «Культура здоров'я».

Мироненко Сергій Володимирович – кандидат технічних наук, доцент, директор, Одеський автомобільно-дорожній коледж Одеського політехнічного університету.

Муризіна Ольга Юріївна – кандидат медичних наук, асистент, Державний заклад «Дніпропетровська медична академія МОЗ України».

Народовська Ольга Миколаївна – викладач англійської мови, Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігора Сікорського».

Новакова Вікторія Сергіївна – заступник директора з виховної роботи, Коледж Національного фармацевтичного університету.

Омельченко Тетяна Григорівна – кандидат наук з фізичного виховання і спорту, доцент, Національний університет фізичного виховання і спорту України.

Орлов Микола Михайлович – доктор наук з державного управління, доцент, професор кафедри оперативного мистецтва, Національна академія Національної гвардії України.

Парафейнік Тамара Григорівна – викладач, Харківська обласна Рада Комунальний заклад охорони здоров'я «Харківський обласний медичний коледж».

Перезва Олена Володимирівна – викладач, Одеський автомобільно-дорожній коледж Одеського політехнічного університету.

Пипенко Ірина Сергіївна – доктор філософії з економічних наук, доцент, директор освітнього центру, Харківська обласна громадська організація «Культура Здоров'я».

Поліщук Валерій Миколайович – доктор психологічних наук, професор, професор кафедри теоретичної та практичної психології, Національний Університет «Львівська політехніка».

Птахіна Ольга Миколаївна – кандидат педагогічних наук, доцент, Луганський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Старобільськ.

Пушина Ольга Сергіївна – магістр, асистент, Запорізький державний медичний університет.

Радул Сергій Григорович – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри іноземних мов, Кіровоградська льотна академія Національного авіаційного університету.

Різник Ольга Іванівна – кандидат медичних наук, старший викладач, Запорізький державний медичний університет.

Свячена Ярослава Юріївна – студент, Комунальний заклад охорони здоров'я «Харківський обласний медичний коледж».

Седінкін Владислав Анатолійович – кандидат медичних наук, доцент кафедри анестезіології, інтенсивної терапії та медицини невідкладних станів ФПО, Державний заклад «Дніпропетровська медична академія МОЗ України».

Слівак Вікторія Євгенівна – Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського.

Станін Дмитро Михайлович – кандидат медичних наук, доцент, доцент кафедри анестезіології, інтенсивної терапії та медицини невідкладних станів ФПО, Державний заклад «Дніпропетровська медична академія МОЗ України».

Сухенко Ольга Валеріївна – викладач, Коледж Національного фармацевтичного університету.

Ушакова Юлія Вікторівна – аспірант, інженер навчального відділу, Кіровоградська льотна академія Національного авіаційного університету.

Чернявська Олена Олексіївна – викладач, Кіровоградська льотна академія Національного авіаційного університету.

Шварп Наталія Вікторівна – кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки та психології, Національний фармацевтичний університет.

Наукове видання

**ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ
СТАНОВЛЕННЯ СУЧАСНОГО ФАХІВЦЯ**

Збірник наукових статей
Харківського національного економічного університету
імені Семена Кузнеця
Матеріали III міжнародної науково-практичної конференції
(Україна, Харків, 7 – 8 червня, 2017 р.)

**PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL PROBLEMS
OF MODERN SPECIALIST FORMATION**

Collected articles
Materials of international scientific and practical conference
(7 – 8 June, 2017, Kharkiv, Ukraine)

Друкується в авторській редакції
(відповідальність за достовірність інформації несе автор роботи)
Видано за кошти авторів. Видано при сприянні ХОГОКЗ.

Відповідальний за випуск
Мельник Юрій Борисович

Технічний редактор Ю. Б. Мельник
Художній редактор Н. Е. Крюкова
Коректура Л. П. Мельник
Комп'ютерне складання та верстання І. С. Пипенко

При дизайні обкладинки використано:
фотографії з офіційного сайту ХНЕУ <http://www.hneu.edu.ua/>

Формат 80x64¹/₆
Гарн. «Times». Папір для мн. ап. Друк ризограф.
Ум. друк. арк. 10,5. Обл. вид. арк. 1050. Зам. № 1-14
Тираж 100 пр.

Харківський національний економічний університет імені С. Кузнеця
Україна, 61166, Харків, пр. Науки, 9-а

Харківська обласна громадська організація "Культура Здоров'я"
Україна, 61105, м. Харків – 105, пров. Забайкальський, 6/6.
E-mail: CultureHealth@ukr.net; KOSOCH@gmail.com;
<http://www.culturehealth.org>; тел./факс: (057)775-75-23.
Свідоцтво про державну реєстрацію видавництва
ДК № 4387 від 10.08.2012